ترجمهٔ حالم

یاکه

(باشمه کلنلر)

محرر و ناشری:

عبد الرشید ابراهیموف

طبع اولندی عبد الرشید بن عمر ابراهیمفنك الکتریق باصمه خانه‌سنده
س. پترسبورغده غلازوفسکی اورامده ۱۲ نچی خانه‌ده.

Типографія А. О. ИБРАГИМОВА С.-Петербургъ, Глазовская 12

سیبریه خلقی

بن کندم سیبریه‌لی اولدیغمدن سیبریه‌ده اولان جد و اجدادمزه عائد بر خلاصهٔ معلومات ویرمکی مناسب کوردم.

اصل و نسلمز بخاری اولدقلرندن سیبریه‌ده بولنان بخاری‌لر احوالندن دخی بر آز معلومات ویرمك بنم وظیفه‌مدر.

سیبریه‌نڭ اصل یرلی خلقی: تورالی، آیالی، تیلانکوت ایستاك، قورتاق اسملریله بر نیچه قبیله‌که بولنورلر. بونلر اصل سیبریه‌نڭ یرلی خلقلریدر. ۱۷ نچی ۱۸ نچی عصرلرده سیبریه‌که تورك عنصری اولان بخاری‌لر کلدی.

یادرینچیف

سیبریه‌ده ایرتش نهری اوزرنده بولنان کوچم خانلغی بعینه قازان خانلغی کبی مستقل بر حکومت اولمشدر.

سیبریه خانلغی هم قزان هم بخارا خلقی برلن بیك کوب وقتلردن اختلاط قیلغانلر.

سیبریه‌نڭ پای تختی خان جنابلرینڭ ساکن اولدیغی شهر (ایسکر) شهریدر. اول زمانلرده بو شهرگه سیبر هم دیرلرمش. مشهور شهرلری: پاپانچین، چینغی تورا، حاضرده تمان دیلر، یاولی تورا، تارخان قلعه، بیچکی تورا، قارچی، قول‌لر، یالیم، طبول تورا. سیبر خلقی بیك ایسکی زماندن ایگون کسبی برلن مشغول بولغانلری ۱۵۹۸ نچی یلی‌نڭ رسمی اوراقلرنده هم کوریله‌در.

رادلوف دیرکه: سیبریه تاتارلرینڭ اصل خلقی اوچ قبیله‌گه تقسیم اولنور، تورالی، آیالی، قورتاق قبیله‌لرینه، بونلردن باشقه ۱۵ نچی ۱٦ نچی عصرلرده اورتا آسیادن بخاریلر ترك عنصری کوچب کلدی.

رادلوف، میللر، فیشر، غیبورغی دیگن کشی‌لر همه‌لری طبول تاتارلرینڭ

ایگون کسبی برلن مشغول بولغانلرینی یازالر. همه‌سی شول ایسکی زمانلرده هم مسلمان بولغانلر، لکن ۱۷۱۸ یلدن ۱۷۲۰ نچی یللرغه قدر طبولسکی آرخیپسکوب نڭ اجتهادی برلن بیك کوب آدملرنی چوقندرغانلر. هم شول وقتلر بیك کوب مکتبلرنی خراب قیلغانلر شول سببدن (غراموتنای) اوقوب یازارغه بیله تورغان کشیلر آزایغان.

۱۸ نچی عصرده میتروپالیت سیلیویرستوف تاوتی تاتارلرنی چوقندیرورغه بیك اجتهاد قیلغان. ۱۹ نچی عصرده خرستیانلق نشر ایتمك ایچون بیبلییسکی اوبشستوه آچلغان، بولار قازنا آقچه‌سی برلن شول وقتلرده تاری‌ده هم ایشن طاه‌قده چیرکاو صالغانلر.

شولای هم بولسه‌ده خرستیانلق صوڭ وقتلرده بیك آز طارالغان. طبولسکی غوبیرناطورنڭ ۱۸۶۰ نچی یللرنده بیرگان حسابنه قاراغانده، طوقز یلده خرستیان دینی قبول قیلغان کشیلرنڭ حسابی ۳۳۱ کشی بولغان، هر نه قدر اطرافلرینی اورص آوللری قاپلاغان بولسه‌ده، خرستیانلق برده آلغه بارمی، مسلمانلق اوز الدنه بارا. (رادلوف)

طبولسکی غوبرناده تاتارلر آراسنده مدنیت جهتی بیك یخشی بارا هم، تیز بارا، شولای هم بولسه‌ده اوزلرینڭ تللرنی هیچ ترك ایتمیورلر. حتی ۱۸ نچی عصرده چوقنغان تومان قالاسینه یقین یاماق آوولی‌نڭ تاتارلری همه‌سی، اورص قزینی‌ده نکاحلندیلر، شولای هم بولسه‌ده همیشه تاتارچه سویلاشه‌لر، طبول تاتارلری اول زمانلرده بیك تاراو بولغانلر، هر آولده اون یورت کوب بولسه اون بش یورت بولغان، صوڭره بیڭ سکز یوز نچی یللرنڭ باشنده تاتارلر آراسنده خرستیان دینی تارالا باشلاغاچ، بولار بر آراغه بیك توپلانغانلر ۱۸۶۸ نچی یللرنڭ حسابلرنده منك دوشلی آوول‌لر کورنه‌در.

طبول غوبیرنه‌سینڭ تاتارلری بیك سوداگیر — تجار ملت‌در. سیبریه‌ده بولغان بو خاریجلر ایسکی‌دن تجارت یولنده بیك بیوك رول اویناغانلر، حتی روسیه حکومتی برلن خصوصی تارغاوای دوغووارلر یاصاغان، روسیه داخلنده آسیا مالی برلن تجارت قیلمق ایچون، پراوه نالوغ‌لرنی لغو ایتدیرمشلر، بر طرفی

قطایده بر طرفی مسکاوده تجار بخاری لرنڭ خصوصی آغینت لری بولغان. یرلر حقنده هم خصوصی داکومینت امتیازلری بولغان.

بولارنڭ همه‌سی مسلمان شریعتی برلن عمل قیلغان لر. تاتارلر آوچیلق برلن هم مشغول بولغان لر. هر تورلی حیوان آوی بالیق آوی آولاغان لر.

طبول، تمان، تاری تاتارلرندن بو صوڭ وقت‌لرده دولت کیتدی. بولارنی فقیرلك باصدی، حتی قریه خلق لری فقیرلك نڭ نهایتنه یتدیلر. آخرالامر «پودات» ویرکولرنی تولارکه هم حال‌لری کیلمادی. نیدویمکه یغلدی:

طبول اویازنده بولغان نیدویمکه:	۳۱۸،۸۶۰ تنکه ۴۵ تین	
تمان اویازنده..	۲۷،۸۱۲ تنکه ٥٤ تین	
یالوطر اویازنده	٥۹،۰٤۲ تنکه ۹۹ تین	
تاری اویازنده	۷۴،٥۱۸ تنکه ۳۸ تین	
مجموعی	٤۸۰،۲۳٤ تنکه ٦۳ تین	

بوقدر فقیرلك نڭ سببی عجبا نه اولمش؟

یاردینچیف دیرکه: روسیه حکومتی اولا بولارنی هر تورلی نالوك برلان قصقان، یرلرنی آلغان، ایکون یرلرنی آلوب خرستیان لر کوچرکان، بر طرفدن آتمینستراسیه قصقان، بر طرفدن دین جهتندن قصقانلر، شونڭ برلان تاتارلرنڭ قوت لرنی آلغان لر، بر وقت‌لر نهایت درجه‌ده فقیرلك ایله مبتلا بولغان لر. شول سببدن حاضرده بو خلق بیك آزه‌یه نسل لری انقراضه یوز توتمشدر. بو صوڭ یل‌لرده بعض ڤولص‌لرده کشی حسابی هیچ آرتمای.

بوندن اللی سنه مقدم رویزیا بولغانده طبول غوبرناسنده (۳۳۳٦) دوش بخاری بولغان. حالبوکه بر زمان‌لرده (۸۷۲۷) جان بولغان لر.

بخاری لرنڭ سیبریه‌ده مسلمانلق انتشارنه بیك زور خدمت لری بولغان. روس لردن هم مقدم بخاری لر سیبیریه که مدنیت تخمنی ایك کن لر. حتی کوچم خاندن هم اول بخاری لر سیبیریه که کیلوب یوروکانلر. لکن مسلمانلق نڭ اساسنی کوچم قورغان. علمادن آدم جلب ایتکان بخارادن ایڭ اول سیبریه که رسما دین اسلام اساسینی قوروچی دین علی خواجه بولغان، مشایخدن شربتی

شیخ دخی کیلوب اخلاق تربیه‌سنی تعلیم ایتکان. دین علی خواجه‌نڭ اصلی شاه محمود خوارزمی نسلندن اولوب، سیبریه‌که کلدکده کوچم خان جنابلرینڭ لعل اسملی قزینه عقد ازدواج ایتمشدر. بعده تاتارلر آراسنده دین اسلام تعلیمنه باشلاغان هم اوراده بولغان کوچبه تاتارلرنی مدنیت که دعوت ایتکان، (بو کونده طبول غوبرنه‌سنده خواجه آتالغان جماعت همه‌سی شو دین علی خواجه اولادلریدر).

١٦٣٩ نچی یلدن مقدم تاتارلرنڭ کوبراکی مجوسی ایدی، صوڭره بیك تیز محمدیلك شایع بولوب کیتدی. حتی تاتار قرغز باشقورتلر آراسینه هب بخاریلردن مدنیت ایله مسلمانلق کیردی. بخاریلرنڭ اکثری تاتار قزینه نکاحلندیلر، حتی بر بخاری طبولده، تمانده، تاریده، تورینسکی‌ده هر برنده برر تاتار قزینه نکاحلنمش‌لر ایدی. بو صورتله دخی بیك کوب بخاری تزاید ایتمش اولدیغی معلومدر. بخاریلر یالکز سیبریه‌ده تجارتله اکتفا ایتمیوب، بر زمانلر اورال ساحل‌لرنی دخی اشغال ایتمشلردر. تونتره برلان آرخانغیلسکی که قدر کیتمشلردر.

١٥٩٥ نچی یلی بخاری‌لر اوزلری بر تجار طبقه‌سی (کوپیچسکی صاصلوویه) تأسیس ایتمشلردر. بخارا ایله تاری آراسنده دائمی کاروان یوروتمشلر.

بخاری‌لر بر طرفدن امور سیاسیه که دخی مداخله ایتمشلر. مسقوه حکومتی ایله چین - قطای حکومتی آراسنده سفارت خدمتنده دخی بولنمش‌لر. ١٦٥٨ سنه‌سی تاری قالاسندن سید قل بابا روسیه حکومتی طرفندن پیکین‌که بوغدی خانغه هدیه کوترمشدر. ١٦٦٨ نچی یلی سید قل بابا تکرار پیکین‌که وارمش‌در. بخاری‌لر بر زمان اورنبورغ غوبرناسینه هم کیوکن‌لر، باشقورتلرنی دخی دین اسلامغه دعوت قیلغان‌لر، صوڭره اوزلری هم باشقورتقه یازلوب باشقورت بولوب کیتکان‌لر، محمد قلی‌ۋولص‌لری اصل بخارسکی ۋولص بولغان، حاضرده هم صارت قالمق اسملری ذکر اولنمقده‌در.

١٦٤٥ قرق بشنچی یل‌لری اوفا غوبرناسنده هم ایکی ۋولص صارت خلقی بولغان.

بخاری‌لر بر زمان‌لر سیبریه‌ده (رادوشچه) بر ساما اوپراولینیه امتیازی

دخی آلغان‌لر، همه بخاری بر یرکه اجتماع ایدوب بر شهر بولوب اوترورغه رخصت بولغان، لکن هر نه کبی سببکه مبنی ایسه اجتماع ایده‌مامش‌لردر.

تارلق عبد الله بابا لطیفوف عبد الغنی بابا رجبوف دیرلردی: بزنڭ بخاری‌لرغه رادوشچه بولوب اوترورغه کورساتلکان یر، بو کونده بزنڭ تاری قلعه‌سنده مسلمان زیارتی بولغان یردن باشلاب تا اوننچی چاقرومده ایبای قرینه قدر دیب.

١٧٢٧ نچی یل‌لری حیوه بخاراغه مال کوترمك اورادن مال کتورمك ایچون روسیه حکومتی برلان خصوصی دوغاوار یاصاغان‌لر. ١٧٦٣ نچی یل‌لری شول تجار کاروانی هندستانغه قدر کیتکان. ١٧٧٣ یللری و آندن صوڭره سیبریه بخاری‌لری نیچه مرتبه پتربورغه کیلوب حکومت ایله خصوصی مقاوله‌لرده بولنمشلردر. بخاری‌لردن میر علیم شیخ بابا، تاتارلردن صاباناق بابالر، پتربوردن هر خصوصقه امتیازلر آلوب قایتقانلر. بونلرڭ کاغدلری وارث‌لری الیده الآن موجوددر.

١٧٦٥ نچی یل‌لری عموم سیبریه ولایت‌لرنده مسجدلر بنا قیلوب مدرسه‌لر آچارغه روسیه حکومتندن رخصت رسمیه آلغان‌لر ١٧٨٣ نچی یل‌لری مسلمان‌لرغه اوز آرالرندن علمادن رئیس‌لر انتخاب اولنوب و شریعت احکامیله عمل اولنمه‌سینه رسما رخصت آلغان‌لر، شول رخصت‌لرگه بناء ١٧٨٤ نچی یل بزنڭ تاری قالاسنده عبد الرشید بابا آخون اولارق صایلانغان.

١٧٩٠ نچی یلده عبد الرشید آخون اربت یارمنکه‌سینه باروب تاری قالاسینده مسجد بناسی ایچون آقچه جمع قیلغان. بورالره قدر بخاری‌لر حقنده یازمش اولدیغمز معلومات، همه روس محررلری اثرلرندن آلنمشدر.

شوراسی تأسف اولنورکه: او قدر تشبث اولندقدن صوڭره اداره مختاریت تأسیس اولنه‌مامشدر. مانع نه ایسه بزگه معلوم بولمدی.

بوندن یوز سنه، یوز ایللی سنه مقدم تاری طبول اویازلرنده معتبر وبای کشی‌لر اولمشدر. علمادن دخی معتبر آدملر بولغان.

١٧٩٣ نچی سنه‌سنده ایالی‌دن سید بابا ایله بخاری‌لردن عبد الرشید آخون برلکده تاری قالاسنده آلان موجود تاش مسجدنی بنا قیلغان‌لر. عبد الرشید

آخون وفاتندن صوڭره اوغلی ابراهیم بای مسجدكه متولی بولغان، بو كشی بزنڭ جدمزدر، آلان فامیلیه‌مز بو كشی‌كه منسوبدر. ابراهیم بای، زمانه‌سنده مشهور اغنیادن اولوب مسجد مدرسه‌لر نظارتنی التزام ایتمش بر آدمدر. كندیسی تجارت ایله مشغول بولسه‌ده، بر طرفدن مدرسه‌ده طلبه‌لرغه مثنوی تعلیم ایدرمش (اوبا) قریه‌سینڭ حسین ملا مرحوم مثنوی ابیاتنی اوقودیغی زمان استاذم ابراهیم ملا شویله تعلیم ایتمشدی دیه‌رك نقل ایدردی. ابراهیم بای ۱۸۲۳ نچی یل‌لرنده تاری مسجدی نڭ توباسنی تیمور ایله یابوب اوز قولی برلان یشل‌كه بویامش، شول وقتده دیرمش: كافرلرنی مسجد توباسینه چیقارمام دیب.

شول زمانلرده تاری قالاسنده اغنیالردن، یوقاروده مذكور دین علی خواجه نسلندن عیدكه قارت بالاسی، نیاز حاجی بابا هم بیك بای كشی بولغان. شربتی شیخ نسلندن محمدی شیخ بیك مشهور كشی بولغان. بولر همه‌سی متدین صوفی كشیلر بولوب هم روسیه حكومتی نظرنده بیوك اعتبارلری بولغان. نیاز حاجی بابا (۱۸۲۰) یلی حجكه باروب، سیبریه‌ده اقصر لیالده عشا نمازی قیلنمه‌سی خصوصنه مكهٔ مكرمه مفتیسی عبد الرحمن سراجدان فتوی كتورمشدر. هم حجازدن عودتنده بر مدت مصرده اقامت ایدوب، علم قرائت تحصیل ایلمشدر. صوڭره حجازدن كلدیكی كبی ایكندی نمازنی بیك ایرته اوقورغه ملالرغه امر ایتمش، اوزی ایكندی برلان آخشام آراسنده طلبه وعلمایه علم قرائت تعلیم ایدرمش. سیبریه‌كه عربستاندن ابتداء علم قرائت كتورمش بو ذات محترمدر. ۱۸۲۷ نچی یلنی ابراهیم بابا حجازه كیتدیكی زمان نیاز حاجی بابانی مسـجدكه متولی تعیین ایتمشدر. شول زماندن اعتبارا نیاز حاجی مسجد مدرسه نظارتنی التزام ایدوب، مسجد اداره‌سنی تأمین ایچون آقچه‌لر وقف قیلوب، المن ابراهیم ملانی مدرس‌لك ایله تاریغه كتورمشدر. بو ابراهیم بزنڭ آنامز مرحومه‌نڭ پدریدر. شول زماندن بو زمانغه قدر تاریده مسجد متولی‌لكی، ایدیكین‌لر الینه كیچمشدر. مسجد مدرسه‌كه آنلر خدمت ایتمشدر وایتمكده‌درلر.

بزنڭ من طرف الاب جدمز ابراهیم بای‌نڭ، حجازه توجه ایده‌جكی زمان

بالالرینه یازمش اولدیغی وصیت، آلان بزنڭ برادرمز خانه‌سنده محفوظدر. ابراهیم ملا حج سفرندن عودتنده شام شریف زیارتندن کاورکن، بیروتده وفات ایتمشدر.

بو یقین زمانلرده سیبریه‌ده بخاریلردن دین اسلامغه خدمت ایتمش آدملرنڭ مشهوری، تمانده مانچل قریه‌سی‌نڭ مرحوم نعمت الله حاجی قارمشاق اوغلی‌در. بو ذات محترمنڭ قیلغان خیراتی و بنا ایلدیکی مسجد مدرسه‌لر همه‌سنی، تعداد ممکن دکلدر. بزم ایله بولغان مناسبتی وقتیله بیان اولنه‌چقدر.

بزنڭ پدرمز رحمة الله علیه اول مرتبه‌ده یاشلك ایله دولت قدرنی بیلمامش هم اوکای آنا الندە قالوب، ابراهیم بای دولتنی آز بر وقتده یوق ایتمشدر. صوڭره بعض امور سیاسیه‌که دخی مداخله ایدوب بر زمان اقصای شرقه دوغری فرار ایدوب اجینسکی‌ده امرار اوقات ایلمشدر. بر آرالق سیبریه‌نڭ روسیه‌دن انفصالی مسئله‌سنده متهم اولمش، شو صورتله فقر و ضرورتلره دوچار اولوب، بر زمانلر حبس خانه‌لرده دخی عمر کیچرمش.

والده‌مز رحمة الله علیها هب تعلیم بنات ایله مشغول اولوب، تاری قالاسنده نه قدر خاتون قز وار همه‌سنی تعلیم ایدرمش، شو صورتله هم پدری هم کندینی تربیه ایدرمش، بزنڭ تاریده خاتونلرنڭ همه‌سی‌نڭ اوقوب یازمق بیلمه‌لری، والده رحمة الله علیها خدمتی‌در.

پدرمز آخر عمرلرنده بکریلك ایله مبتلا اولوب، صوڭ درجه‌ده فقیرلك آجیسنی چیکمش. فقط والده بنی کوچكلكدن چیتکه کوندرمش اولدیغندن، بن آنلرنڭ حال‌لرینه یالڭز سماعاً کسب اطلاع ایلمشم.

اشته شو خلاصه‌دن بزنڭ اصل نسلمز بر درجه معلوم اولور، پدرمنڭ یاش وقتلرنده بزنڭ فامیلیه‌مز عبد الرشید آخونغه اسناد اولنه‌رق، همه آخون آخون نسلی دیه سویلانمشدر. صوڭره آخون نسلی بیك چوق اولدیغندن پدر رحمة الله علیه فامیلیه‌سنی غیر رسمی صورتده لغو ایدوب، ابراهیموف یازمغه باشلامشدر. بزکه دخی بو ابراهیموف پدردن انتقال ایتمشدر. بنده عالم حیاته چیقدیغم زمان کنجلك ایله بلا ملاحظه بونی قبول ایتمشم، شو

صورتله بزکه ابراهیموف فامیلیه اولەرق قالمشدر. بر آرالق شو روسلرنڭ بزه تاقدقلری قویروق «اوف» نی چیقارماق ایچون فقط «آخون» فامیلیەسنی کندیمه نسبت ایدنمکی صوردم ایسەده نه چاره حکومتدن جواب رد آلدم.

ایندی بنم نسبم من طرف الاب بخاری اولوب بیلدیکمز آتالرمز عبد الرشید بن عمر بن ابراهیم بن عبد الرشید بن عبد الرحیمدر.

من طرف الام باشقورت اولوب عفیفه بنت ابراهیم بن جعفردر. آنا قرندشلرم هممەسی اورنبورغ غوبرنەسنده چلبی اویازنده المن قریەسندەدر. المنده اقربالرمز بر طرفدن جعفر بابا نسلی دیکر طرفدن مشهور فضل حاجیلر نسلیدر.

اشته بنم اولادلرم بورادن اوز نسللرنی محافظه ایتسونلر امیدیله شو طریقه اوز ترجمهٔ حالمی یازمغی اختیار ایلدم.

بر آدم ایچون اوز ترجمهٔ حالنی یازمق هر نه قدر آغر ایسەده، مطبوعاتنڭ بویله بر شایع اولدیغی زمانده بر درجه اوز نامەسی اولادلرمزه میراث اولەرق ترك ایتمکی مناسب کوردم.

عبد الرشید ابراهیم

عبدالرشيد بن عمر ابراهيم

ترجمهء حالم

یا که

باشمه گلنلر

يا فتاح يا عليم يا مفتح الابواب

«كل ميسر لما خلق له» حديث شريف معناسی: بنم کبی بر عاجزك ترجمهٔ حالنه دقتله اعتبار اولنورسه، تمام تمام حكيمانه بر سوز اولديغی تبين ايدر.

بين الادبا كندی ترجمهٔ حالنی يازمق اوقدر متعارف دكل ايسه‌ده، اكابر امتدن بعض كمسنه‌لر يازمش اولديغيده معلومدر. بن كندمی اكابر صره‌سنده صايه‌ميه‌جغم طبيعی‌در، فقط بعض احبانك تكرار رجا ايتدكلرندن، شو ورق پارچه‌لری قارالامه‌يه مجبور اولدم. البتة بو كبی بر شی يازلديغی زمان اولدقچه اطرافلی يازلمق ايجاب ايدر اما، بز ايسه او درجه‌ده يازمق اقتدارينه مالك اولمديغمزدن، كندی حالمزه مناسب بر شی يازه‌جغز.

ولادتم طبول ولايتنده تارا بلده‌سنده ۱۸۵۷ نجی سنه‌سی ۲۳ نجی (نيسان) آپريل‌در. بويله‌جه پدرم كندی اليله ميتريك دفترنه قيد ايتمشدر.

صباوتدن بعض خاطره: قاچ ياشنده اولديغمی بلميورم، بر كون خسته اولمشدم، و الده رحمة الله عليها بكا صجاق چای ايله بال ويروردی. او زمان بندن بر ياش بيوك برادرم ابراهيم، صاغلام كوندزلری اورامده اويناردی، كيجه آخشام اوه كلدی، بنم يانما ياتمش، والده بال وير، بنده بويله خسته‌يم ديه آغلاردی. والده رحمة الله عليها كندنی تكدير ايدرك ديردی: سن بالی كوردكده خسته اولدك، ديه‌رك قووادی. اوده همان آغلاردی، كيجه يارپسی چوق آغلادی، برده صباحه يقين وفات ايتدی. بو حال اوزرينه اولوب، والده‌مز رحمة الله عليها چوق تأسف ايدردی، هر زمان برادركه بو حالنی سويلاردی، والده رحمة الله عليها بونك اوزرينه (تورمه) چيحوتكه‌يه قدر متأثر اولوب عاقبت ورم خسته‌لغندن وفات ايتمشدر. كنديسی قرق سنه قدر معلمه‌لك ايتمش، غايت صالحه بر خاتون اولمش. والده‌م حضورنده عموما بزم مسقط رأسمز اولان تاره بلده‌سينك قزلری تحصيل ايدرلرمش، الان اناث بيننده قرآة

ترکی بیك شایعدر. هب والده طلباتیدر.

صباوتمده حیوانه چوق محبتم واردی، بناك کیزمه‌سنی چوق سوردم. بعض یارامزلق‌لرمده خاطرمه کلیور، تربیه‌نك نقصانندن چوق یارامزلقلر ایدردم، پدردنده چوق طایاق بیاردم.

پدرده بعض بکریلك طبیعتی واردی، او زمانلر پدره هیچ کوزکمزدك، زیرا چوق حدتلنوردی. رحمة الله علیه سرخوش زمانلرنده بتون کیجه مناجاتی شو ایدی: غفور سن! رحیم سن! بنده‌لرکه: خصوصا بن کبی شرمنده‌لرکه. برده دائما تلاوت ایله مشغول اولوردی، نه قدر سرخوش اولورسه اولسون، نمازنی هیچ ترك ایتمزدی. کندسی بر چوق سور مطولاتی حفظ ایتمشدی، از جمله سورهٔ کهف و سورهٔ یوسفی دائما اوقوردی و بزه دخی بو سوره‌لری ازبرلتمش ایدی. پدرك حدتلندیکی زمان ایکنجی اوده‌یه کیدوب قرآن کریمی تلاوت ایدردك، او زمان کلور کوزندن یاشنی دوکار اوترووردی.

بر دفعه قش قیامت صغوق پدر ایله (اووش) قریه‌سینه کیتدك، بزم بولندیغمز شهردن اوتوز چاقروم اوفاق بر کویدر، او زمان یولده کیدرکن قار بوران اولوب یولی غیب ایتدك، بتون کیجه قار آستنده قالدق، او زمان رحمة الله علیهه قار آلتنده برقات البسهٔ خفیفه ایله بولندیغی حالده الله انسانی بویله حالده محافظه ایدر، بویله بر زمانده دعالر مقبول اولور دیه‌رك، هیچ توقف سز اذان محمدی اوقوردی. ایرته‌سی کون اوجواردن مرور ایدن آدملر، اذان طاوشیله بولوب، بزی قار آلتندن چیقارمشلر، او اذان سسی حالا قولاغمه کلور.

یدنجی یاشلرم اولسه کرك، پدرم بنی تکرار اووش قریه‌سینه کوتروب مکتبه ویردی. او زمان قریهٔ مذکوره‌ده زین البشر نام ذات معلم ایدی. مکتبده بندن ماعدا لیلی کمسه یوق ایدی، قریه چوجقلری هب نهاری، کوندز مکتبه کلورلر، عشادن صوکره خانه‌لرینه کیدرلردی، بن یالکز اوله‌رق مکتبده قالوردم. بوراده او مکتبیده بر آز تعریف ایتمك، بر نوع فائده‌دن

خالی اولمایه‌جقدر. مکتب ایسه مسجدڭ آلت قاتی اولوب، طولی سکز آرشــون و عرضی ایسه آلطی آرشــون بر اوده‌دن عبارتدر. صباح اولدقده چوجقلر مکتبه کلورلر، هر چوجقده قولتوغنه آلەرق بر آغاج اودن کلتورور، مکتبڭ ایصنمەسی بونگله اداره اولدیغی کبی اوقونمەسیده هەان همان بنمله اداره اولنوردی. استاذ رحمة الله علیه کیفسزدی، هفتەده بر ایکی دفعه مکتبه کلور کیدردی. او زمانلرده عمومیتله بزم طرفلرده مکتبلرڭ حالی بو ایدی. بو مکتبده بر قش یعنی سکز آی ظرفنده، بز اکمال تحصیل ایتدڭ، اما نه اوقدیغمی هیچ خاطرمه کتورەمیورم. صوڭره یاز اولدی تاری‌یه عودت ایتدڭ. نه سببه مبنی‌در بلمیورم، پدر بزی تاری قالاسنده موجود مدرسەیه ویرمەمش. حالبوکه او زمان اوراده طلبه چوقدی، مشهور علمادن داملا رحمة الله افندی مدرس ایدی. نیسه اورالرده دها بشقه بر شیلر خاطرلیەمیورم، فقط بعض تربیەسزلكلرم خیال کبی خاطرمه کلیور. بای‌لر فقرایه زکات ویرورکن، بنده باشمه صاریق چالمه کیدەرك؛ زکات آلمایه واروردم. و امثالی بر طاقم مناسبتسز حال‌لر، خاطرمه کلوب کیدییور.

صوڭره (۱۸٦۷) سنەسی دیکابر چیسلەسنده والده رحمة الله علیها غیرت ایدەرك: بنی اورنبور غوبرنەسنده چیلابی ناحیەسنده (المن) قریەسینه تحصیله کوندردیلر. اشته بو سفریده لا یقیله خاطرلیەمیورم، فقط تاریدن حرکتمز خاطرمه کلییور، حیدر حاجی بابالرنڭ قورەسنده (۱) بر بیوك پاواصکەیه (۲) بندك، بز حرکت ایدرکن، سفر محمد مؤذن آرقەمزده اذان محمدی اوقوردی. بو خاطرمده. صوڭره، برده یولده باشمدن بورکم (۳) توشوب قالمش، قولاق‌لرم اوشودیککی خاطرمه کلیور. صوڭره برده المن قریەسنده واروبده قریەیه دخولمزی درخاطر ایدییورم. زیرا رفقامز چوق ایدی، ادریس حاجی مرحوم اوغلی محمد قالی مرحوم. قائم برادرم سید بطال مرحوم (اوبا)

(۱) قوره و آزبار تعبیر اولنور خانه حوالیسی
(۲) پاۋاصکه قاپالی، چانه قار اوستنده سفره مخصوص
(۳) بورك ـ قالپاق باش کیومی‌در.

قریەسندن شاکر مرحوم و سائر دخی بر قاچ طلبه واردی. المن قریەسینه کلدك، قریه غایت فقیر، بر باشقورط قریەسی اولوب، یالکز بر آدم نامیله کسب اشتهار ایتمش. البتّه اوزمانده مدرسەلرنڭ آزلغی دخی نظراعتباره آلنەجقدر. والا اون یاشنده اولان هیچ تحصیل کورمەمش بنم کبی برچوجغی، بنڭ چاقروم (۱) بر مسافەیه کوندرمزلردی. هرنه قدر بزم والده طرفندن اوراده اقربالرمزده وار ایسەده (۲)، شاکر افندیده بنم کبی برچوجقدی، ذاتا دیکر رفقالرمزده هب مبتدی طلبەلردی، هرنه قدر بعضلرینڭ یاشلری بیوك ایسەده، درسلری اوفاقدی.

اشته شیمدی بو قریەنڭ و مدرسەلرنڭ حالندن دخی برآز بحث ایدەجکز. قریەصونڭ درجەده فقیر، قریەده او (خانه) دینلەجك بر او کوزکمزدی، هب بر اوده حجره یاخود بوامەدن عبارت (قلبه) اوجکزلردی. اوچیوز خانەدن عبارت اولن بر کویده، ایکی حجره اودەلی خانه نهایت اون اوله بلوردی: بونکله برابر اهالیسی غایت مسافر پرور مکرم ایدیلر، علمایی سور، طلبەیی سورلردی. خصوصا اوراده اولن مدرس عبد الاحد بن عبد الناصر حضرتی، اهالی چوق سورلردی و چوق حرمت ایدرلردی. و طلبەیه دخی چوق حرمت و رعایت ایدرلردی. طلبەنڭ چاماشولرنی ییقامق اکمکنی پشرمك هپ مجانا ایدی، بلکەده خاتونلر بیننده طلبه خدمتنی کورمك بر افتخارمش. حتی بز اوراده ایکن، عبید الله بابای اسمنده برینڭ خاتونی وفات ایتمشدی. صابره قارچق دیرلاردی هر کس دیردی که: بو خاتون شهید اولدی، بو شکرتکه کوب خدمت قیلدی. دیرلردی. نه قدر صاف اعتقاد، اشته شو اعتقاد ایله، بو قریه خلقی، کندی فقرحاللریله برابر بشیوز قدر طلبه تربیه ایدرلرمش.

شیمدی مدرسەلریده برآز تعریف ایدەلم: مبارك مدرسه دیدیکمز بنالر، برر اوده (حجره) دن عبارت، نهایت بر طرفی یدی آرشون و دیکر طرفیده طوقز آرشوندن عبارت و سعتی اوله بلور، بش عدد مدرسه ایدی. یاخود

(۱) بڭ بشیوز آرشن مسافه بر چاقرومدر.

(۲) بنم والدەم پدری: ابراهیم‌ملا، اصل (المن) قریەسی اهالیسندن‌مش، صڭره تاریده مدرس اولمش بعده تاشکنده واروب اوراده بر خیلی مدت تدریس بعدنده وفات ایتمش، مدرسهٔ شکرخان قربنده مدفون ایمش

(کومس) تاتارجه‌سی کوبکه دیمك شایاندی. اشته شوراسینه هیچ عقلم ایرمیور، اوکومسلره استف اوله‌رق، بری بری اوستنه قونله‌رق یاتریلورسه، بش یوز آدم صغه‌جق یر یوقدر، نصل اولمشده صغمشلر؟ بز اورایه کلدکمزده، یدی آدم بردن صغه‌جق یر یوقدی، مدرسه‌ده یر بولنمدیغندن، مدرسه قومشی‌لرندن بری، کندی کومسنی بوشالتوب بزه ویرمشدی، الطی آی اوراده اوتردق. صوکره بهار کلدکده طلبه کویلره کیتدیلر، بزه‌ده مدرسه‌ده یر آچلدی. بو صورتله هر زمان مدرسه‌ده طلبه چوغالدقده، قومشولر کندی خانه‌لرنی مدرسه‌یه موقتا ترك ایدرلرمش. نه قدر عالی جناب آدملر کندلریده اقربالرندن برینك خانه‌سینه نقل مکان ایدرك، ایکی عائله بر خانه‌ده یاشرمش‌لر.

البته بو قریه اهالیسنی بو صورتله تربیه ایدن، علم و معرفته اولن محبت‌لریدر. فقط مربی اولن ذات محترمك خدمتی‌ده انکار اولنه‌مز، زیرا او استاذ اکرم وفاتی بعدنده، مدرسه‌لر کاملا قاپاندقدنصوکره، اهالی‌ده دخی او طبیعت قالمامشدر.

اشته بن او قریه‌ده دورت سنه تحصیل‌ده بولندم، او اثناده ۱۸۷۱ سنه‌سنده والده رحمة الله علیها وفاتی خبری کلدی، پدر رحمة الله علیه مکتوب یازمش. او زمانده مکتوبلرده یولجی واسطه‌سیله کلوردی، سنه‌ده بر مکتوب آنجق آلا بلوردك. هر نه قدر پوسته موجود ایدیسه‌ده، بزمکی‌لرك بوسته‌دن خبری یوق ایدی. والده‌نك وفاتی بعدنده پدرمز بزه یازدیغی مکتوبده دیرکه: اوغلوم والده‌کز الی رحمة الله انتقال ایتدی، بنمده وقتم قریبدر، سنی کورمك آرزو ایدییورم.

آرتق بو کبی بر مکتوبنك وصولی، البته بزی مضطرب ایده‌جك، چوجقلق وار، پاره‌سزلق وار، جهالت ایسه دها زیاده. چارناچار مکتوبی الـه آله‌رق: استاذه استشاره‌یه واردم، استاذمزبزه کوزل برنصیحت بعدنده، پدرك امرینه اطاعت لزومنی سویلدی. رحمة الله علیه شول ایامده، بزم یولمز اوزرنده ایچکین قریه‌سندن کلمه بر ملایه بزی ترفیق ایده‌رك، اورادن حرکتمزه معاونت ایتدی! بو صورتله

بز المن قریه‌سنی ترك ایده‌رك یوله روان اولدق، اوچ کون طرفنده ایچکین قریه‌سینه کلدك، یوز ایللی چاقرم قطع مسافه ایتدك. اوراده بر هفته قدر یولچی بکلدك، عاقبت تماننك آقیار قریه‌سندن محمد قالی‌نام بر آدم تصادف ایدوب، بزی تمانکه قدر برابر معیتنده کوتوردی، بو آراده دخی بر هفته کیچدی. کمانکه کلدکمده یاز موسمی، قارلر ایرمکده ایدی، یوللر بوزولمش، پراخوتلر دها یوق ایدی. پراخوت وقتنه قدرده، تمان قربنده، یکا آول‌نام قریه‌ده، مدرسه‌ده اقامت ایتمك لازم کلدی. ذاتا اوراده مدرس، المن قریه‌سنده بزم خلفه‌مز ایدی.

مدرسه‌یه کردك، اوراده پراخوتلر زماننی منتظر اوله‌جغمزی، پدر رحمة الله علیه حضرتلرینه مکتوبله اشعار ایتدك، و بر طرفنده درسلرمزه دوام ایتدك. بوراسنده مدرسه‌لر اولدقچه معمور، قریه خلقی اکثری اغنیا، مع مافیه مدرسه‌لرده انتظام فلان یوق؛ طلبه‌ده آز، نهایت ایللی آلتمش قدرده طلبه وار. آرتق بز بوراده ایکنجی درجه‌ده خلفه‌لر صره‌سنه هم کره‌جکز، فقط ایلك بهارده عودت مسئله‌سی وار، کیچه کوندز فکرمزده، پدرنك مکتوبنه رعایة عودت ایتمکدر. یاز کلدی قارلر قالمادی، پراخوتلر کیزمکه باشلادی. بزده اسکله‌لره کیدوب، هر کون پراخوتلرنك تاری طرفنه کیده‌جك خبرنی صورمقده‌یز. او زمانلارده اورالرده منتظم پراخوتلر یوق. کونلری معلوم دکل، هب‌یوك واپورلری، حمال.

بز بویله پراخوت حرکتنی منتظر ایکن، ۱۷ نجی مای تاریخنده، برده پدرنك وفات خبرنی آلدق! اشته بزه دیکر بر ضربه اولدی. آرتق الهی یاربی سن بلورسن! بر طرفدن غریبلك صباوت صونك درجه‌ده فقیر و احتیاج بونك اوزرینه‌ده اوکسزلك یتیملك علاوه اولندی. برده تاریده بریالکز، بندن اوفاق ۱۲ یاشنده قردشم قالدی بنده همان ۱٤ یاشنده‌یم. بابادن ثروت قالمادی، باشقه مربی هم یوق، ایکی صبی حالی‌نه اولور؟ بزه مرحمت ایده‌جك کمسه‌لر یوق. بویله بر سرکردان حالده متحیر اوله‌رق کیزمکده ایکن، حالده‌مزك خواجه‌سندن نصرالدین ملادن بر مکتوب کلدی، مضمونی شودر: اوغلوم

پدرگز وفات ایتدی، بر شیسی قالمادی، قردشڭ اسماعیل‌نی مونده تربیه قیله تورغان کشی یوق، سن هیچ کلمه، بن بر چاره بولوب قردشگنی اورایه یوللارم، نیچوك بولسه‌ده ایکگز برابر یاشارسز.

اشته شیمدی آرتق بوندن دها زیاده پریشانلق اوله‌مز، بو حاله نه دیمه‌لی؟ صبر! الهی یارب مدد! سن معین اول!.... کیجه‌لری اوترور آغلاردم، ییه‌جك یوق، ایچه‌جك یوق، تلانجی‌لك الدن کلمز. بر کون پریشان بر حالده، مدرسه‌ده یالگز اوترمقده ایکن، بر آدم مدرسه قاپوسندن کیردی، خدمت ایچون آدم آرایورمش. بزده کندمزی تقدیم ایتدك، خدمتنی سویلدی، اوتوز کاپیك یومیه ایله خدمته کیتدك، همده ممنون اوله‌رق. بعده ایکی هفته قدر بو آدمه خدمت ایتدم، بر قاچ پاره آلدم. صوڭره بر باشقه‌سینه دخی بر قاچ کون خدمت ایتدك. آراده صره‌ده پراخوت‌لر کلدکچه کیدوب قردشمی‌ده یوقلامقده ایدم. بر کون تکرار معتادم اوزره تمان‌که بلده‌یه واردم، پراخوت‌لر توره‌چق (اسکله) پریستانغه ایندم، اوراده نه پراخوت وار، و نه‌ده کلن کیدن وار، یالگز بر (بارژه) حموله بیوك ماعونه‌سی واردی کندم غایت یورغن بر حالده ایدم، اوراده بر آغاچ بوره‌نه اوزرینه اوتردم، نهر اوزرنده آمدو شد ایدنلری سیر ایدییوردم. او اثناده بارژه اوزرنده اوفاق اوده‌دن تقریبا اون ایکی یاشلرنده بر چوجق چیقدی. اوزرنده قویو قرمزی رنکلی کامزول و باشنده بیاض بوروك. آرقه‌سنده برده اوفاق کوپاك یاوریسی وار، چوجق توغری کیتدی، و اپورلر کانتورنه کیردی، بنم کوزمه‌ده آتش پارچه‌سی کبی کوزکدی. بن قردشمی بلمزدم، زیرا بن مملکتمدن کیتدکده قردشم آلطی یاشنده ایدی، بش سنه‌در کورمدم، خاطرمده قالمامش، هیچ خاطرلیه‌میورم، کوزلرم یاشه طولدی، کندمی توته‌میورم، کندی کندمه: بو چوجق کیم اولاجق؟ بر دها چیقه‌جقمی؟ دیرکن چوجق همان کانتوردن چیقدی، توغری تکرار بارژیه کیتدی، بنده یاواش یاواش بارژیه کلدم، چوجقده بارژه اوزرنده او کوپاك یاوریسیله اوینامقده ایدی، چوجق بر ایکی دفعه بڭا دقت‌لیجه باقدی، کوپاك یاوریسیله ایلنمك‌ده دوام ایدییور،

چوجغه آز یقین کلدم، صوردم: سن قایداغی؟ اسمڭ کیم؟ چوجق تارلق دیر دیمز بنم کوزلرمدن یاشلار دوکلا باشلادی، اسماعیل دینجه، چوجغی قوچاقلادم، صارلدم، اوبمکه باشلادم، چوجق آغلار بن آغلارم، دیرکن یکدیکرمزی صورشدق اکلاشدق، حال و احوال اوکوندکدن صوکره، قردشمی و اشیالرنی اورادن آلدم، برابرینکا آولغه مدرسه‌یه کیتدك، مدرسه‌ده کمسه‌لر یوق ایدی. چونکه ایام صیفده طلبه‌لر هب کیدرلر، بعضی‌لری کندی اولرینه کیدرلر و بعض‌سیده اغنیالره خدمت ایدرلر. بزم مدرسه‌ده یالکز بر بابای واردی، محمد بابای دیرلردی. بز برادر ایله برابر مدرسه‌نڭ بر کوشه‌سنی توتدق، بزده بر مسرت برده کدورة، بعض پدر والده‌یی سویلار آغلارز، بعض کندمزڭ اجتماعمزه ممنونا کوله‌رز. بر قاچ کون بویله‌جه امرار اوقات بعدنده، بز هم قردشم ایله برابر خدمته کیتمك اوزره قرار ویردك. آز چوق قشلق اداره‌مز ایچون، بر قاچ روبله پاره حاضر ایتمه‌لی‌یز. بر قاچ زمان یکا آول اغنیالرندن کوپچای بابا دیرلردی، بر اختیاره خدمت ایتدك، ایکی برادر یومیه اللی کاپیك آلوردق. صوکره بر قاچ وقتلر کیل محمد بایغه خدمت ایتدك، بو آدملر عادتا بزه قردش کبی باقارلردی، بو صورتله بز قشلق اداره‌مزی بر درجه تأمین ایتدك. تحصیل زمانلریده کلدی، بزده مدرسه‌یه کیردك، درسلرده باشلاندی، قردشم تصریف اوقور، بن نحو اوقوردم، مدرسه‌نڭ تحصیل و انتظامنه کلنجه: بر شیلر یوق، نه چاره؟ بونکله برابر، استاذلرڭ دائمی ویرمش اولدیغی اغفالات اوزره، کندمزی عادتا انسان صره‌سنده صایمق درجه‌سنده جسارتمز وار. بو صورتله، شول مدرسه‌ده قش موسمنی کیچردك. مدرسه معیشتنی تعریفه حاجت یوق، زیرا روسیه مسلمانلری ایچون اویله بر غرابت یوق، هر مدرسه‌ده عینی معیشت. سائر ملتلره بزم مکتب و مدرسه معیشتلرینڭ افاده‌سی ممکن دکل، غرابت تصور خارجنده‌در. چار ناچار سکوتی اختیار ایده‌جکز.

یاز اولدی، بهار کلدی، مدرسه‌دن طلبه‌لر طاغلمه‌یه باشلادی، بزده برادرم ایله برابر، تاری‌یه کیدوب پدر و والده رحمهما الله مزارنی زیارته قرار ویردك. اصل مسقط راسمز اولن تاریده، پدر طرفندن محرم اقربالرمز هیچ یوقدر،

والده طرفندنده اوچ ابناء خالەمز واردی. فقط والدەمزڭ طالباتی چوقدی، عموما اغنیا خاتونلری والدەمزی تعظیمده قصور ایتمزلرمش. نیسه ١٨٧۴ سنەسی مایس باشنده آیدیکین نصر الدین افندی پراخوتیله تماندن حرکت ایدوب، تمام اون دورت کونده تاری‌یه کلدك. خالەمز خانەسنده مسافر اولدق، اوغلی عبد الله ایله برابر، بر انبارده یاتوب قالقاردق. بنم تاریدن کیتمکمده آلتی سنه اولمش، چوق آدملری اونوتمشم، بنم ایچون چوق غریب کلدی. فقط المن مدرسەسنده رفیقمز اولان محمدقالی بن ادریس ایله موانسه ایدردم. نیسه بهمه حال تاریده ایکی آی قدر مسافر اولوب، تکرار قردشم ایله برابر تمانکه کیتدك، تکرار مدرسەیه کلدك. تاریده بولندیغمز زمان، والدەمز طالباتی طرفندن یکرمی بش روبله قدر هدیەلر ویرلمشدی، بو قشنی‌ده، شول پاره ایله مدرسەده امرار اوقات ایدەجکز. اشته بو صورتله تمان ینکا آول مدرسەسنده، تکرار ایکی سنه اقامت ایلدك، ایساغوجی‌یه قدر درس کوردك، شو طریقه کندمزی انسانلر آراسنده کورمەیه باشلادق. هر نه قدر اوقوب بلدیکمز بر شی یوق ایسەده، بویمز و سنمز خیلی اولدی، بنم یاشم اون طوقزه کلدی. قردشم اسماعیل دخی کندنی تربیه ایدەجك قدر اولدی، مدرسەده تحصیلڭ برکت‌سزلکی و استقبالك کورلکی ذاتا آڭلاشلدی، مدرسەده دها یکرمی سنه قالدیغی زمان، علمدن بر نقطه بویله آرتمایەجغی تحقق ایتدی. تربیه دیرساك ذاتا یوق. تربیه نه اولدیغندن کمسەنڭ خبری یوق، بزم اون طوقز یاشمزه قدر تحصیل ایتمش اولدیغمز معلومات، یالکز جهلمزی آڭلامقدن عبارت اوله بلدی. نیسه کندی کندمزه فکر ایدەرك، بر طرفه کیتمك اوزره پلانی قوردق، بر آت حیوان صاتون آلدق، جمیع لوازمات شتائیەسیله، ذاتا بزم کوزلر، چوق اوزاغه کسترەمیور، نهایت او حیوان ایله واروبده یتشاجك بر مسافەیی ملاحظه ایدیورز. شیمدی یول تدارکی حاضر اما، استاذ اکرم حضرتلرندن مساعده استحصالی چارەسنی بولمق چوق مشکل، ذاتا استاذمزده، حیوان تدارکندن مسئلەیی بر درجه حس ایدیورمش، نصلسه بر کون بر فرصتی بولدق، استیذان ایتدك، قابلمی؟ آل سنکا لازم اولورسه بد دعالر، نرەیه

کیدییورسن؟ سنك واره‌جغنك یرده علم یوقدر، فلاندر، دیرکن بر سنه دها کیچدی، الهی یاربی نه یاپه‌لم؟ بزم نعمة الله نام بر رفیقمز واردی، او بخارا کیده‌جکم دیه مساعده‌سنی استحصال ایتدی! هم بخارایه کیتدی، بزه همان مساعده یوق. بر کون تکرار مراجعت ایده‌رك استیذان ایتدك. لاف آڭلاتمق قابل دکل، همان بد دعادن بشقه بر شیلر یوق. بزده، عموما تاتار علمالرنده بو عادت موجود ایدی، بوننك معناسنی بن هیچ عقلم ایرمزدی، عاقبت تبین ایتدی، بو صورتله بزم ملالرمز جهالتلرنی محافظه ایدرلرمش، و الا اسباب نافعة عامه‌یه مبنی دکلمش. هم حقیقة کوزل حمایه ایتمشلر، فلان مدرس، فلان مدرس دیه کسب اشتهار ایدرلردی، نامللری چوق بیوك اولوردی. بد دعالرندنده هر کس تترردی، او بد دعایی دخی او قدر بیوتمشلردی که: انسان فکر ایتدیکچه، جبرائیل امین قاناتلرنی آچمش، همان مدرس افندینك ال قالدرمه‌سینه منتظردر، مدرسنك الی قالقار قالقمز، همان قاناتلرنی اوردیغی کبی زیر و زبر کتوره‌جك ظن ایدردی، حالبوکه ایشلر او درجه‌ده دکلمش، ذاتا دعانك معناسی او مبارکلرك آڭلادیغی کبی دگلمش، دعا دیمك، اسبابنه تشبث دیمك‌مش. بونلر هپ آڭلاشلدی اما بزمده ذی قیمت و قابل تربیه اولان زمانلرمز کیچدکدن صوڭره اڭلاشلدی، نیسه بز غایت زورلایه‌رق قزان جوارنده مشهور قشقار مدرسینه کیتمك اوزره استاذدن مساعده‌یي استحصال ایتدك قردشمده تاری‌یه قایتمق اوزره، دومنه‌نی کیری‌یه چوردی. مع ما فیه قردشم ایله برابر ۱۸۷۷ سنهٔ میلادیه‌سی شباط ابتداسنده ینکا آولدن مفارقت ایدوب، کندی میدانمزه راکب اولدیغمز حالده، اربت پنایر یارمنکه‌سینه دوغری حرکت ایتدك، شباط بشنجی کونی اربت یارمنکه‌سینه کلدك، اوراده بر قاچ ایام اقامت بعدنده، بعض ذوات کرامه بالاستشاره حیوانمرنی اسبابیله صاتدق، اوراده تارلق اغنیالردن جزئی بر معاونتده کورلدی، بعده قزان طرفندن کلمه (یمشیك) یوك یورتوچیلر ایله برابر قزانه توجه ایتدك. برادرمده تاری بایلارندن برینه تاقله‌رق، وطن اصلی‌مزه تاریغه عودت ایتدی.

اشته شیمدی بنم شو سفر مشئومم، غایت دهشتلی بر سفر اولدی. رفقالرم

هب حمال طاقمی، یولده هب سرخوشلق ایدییورلر، کندلری نه قدر زحمتلره دوچار اولدیلر، ایسه، بنی دها زیاده معذب ایتدیلر، یولده پارهلری قالمدی، حیوانلرینه بیهجك یوق، هر مرحلهده بر حیوان صاتوب یمکه باشلادیلر، دیرکن حیوانلرده قالمدی، یوللر فنا، قارلر ایریمکه باشلادی، چامور، صو، اکثریتله پیاده کیتمك ایجاب ایتدی، دیرکن رفیقلرمز بزم پارهلرندن خبر آلدیلر، بر قاچ دفعه ملایمتله صوردیلر ایسهده ویرمهدم، انکار ایتدم، عاقبت بزی تهدیده باشلادیلر، چار ناچار تسلیم بایراغنی چیکدك. اولمدیغی حالده پارهلرمزی آلدقدن صوڭره، البسهلرمی دخی آلهجقلرنی سویلادیلر، عاقبت اونیده آلدیلریا! نیسه بو صورتله جان چیکشهرك تمام بر آی یولده سوروکلاندکدن صوڭره، قزان ناحیهسنده قشقار قریهسینه کلدك. الده بش پارهلر یوق، اوزمزده البسه یوق، پاسپورتمزکده ایکی آی مدتی قالمش، کمسهیی بلمام، هیچ بر طرفدن پاره کلهجك امید یوق، بو حالده انسان نه یاپار؟ بزم روسیهده عموما مدرسهلرنڭ یکانه مرجعی مدرسلردر. بزده مدرس داملا اسماعیل اوتامیشیف جنابلرینه استرحام ایتدك. اول باول پولیس مأموری کبی پاسپورتمزی صوردی، بزده پاسپورتی کوستردك. پاسپورتی باقدقدن صوڭره، مدتی آز اولدیغنی سویلادی. بزده ینکی پاسپورت کوندره جکلر دیمکه مجبور اولدق. نیسه الله راضی اولسون قبول ایتدیلر. بزده مع الممنونیة دوغری مدرسهیه کیتدك. اورادە بعض بلدکمز، بزم طرفدن کلمه رفقالرمز واردی، اونلردن بریده: بزم تمانلك یکا آولدن نظام الدین بن سیف الله ایدی. بز همان نظام الدین افندی یانندە بر موقتی مسکن وموقع اتخاذ ایلدك. مدرسهده طلبه چوق، بزم اولده کوردیکمز مدرسهلره نسبة، بوراسی عادتا بر دار الفنون ایدی. اوتوز قرق طلبهلر موجود ایدی. بزم نظام الدین افندی، بولندیغی موقعنڭ اوروں اطرافندهکی چارشافلری ایندردی. بز بوراده عادتا بر یکی کیلن اولدق. سماور کتوردی، چایلر ایچدك، بزه مدرسهنڭ اصوللرنی تعریف ایتدیلر. نیسه آچلی توقلی او کیجه مدرسهده بیتوتت ایتدك. کیجهسی کوزلرمه اویقو کلمز، اوزون اوزون افکارلر استلا

ایدییور، هیچ کوزی قاپاتمیه‌رق صباحی بولدم. بوراده صباح نمازی ایچون مراق ایدن بر طلبه کوزکمدی. کونش طوغدی، ساعت سکزی بولدی، هر کس قالقمایه باشلادی، او آراده آز اویقویه طالمشم، بزم نظام الدین افندی بنی دخی قالدردی. صباح ساعت اون اولدی، نظام الدین افندی بزه دیدیکه: بوراسنده عادتدر، بو کون یمك یاپه‌جغز، سن دخی بنمله آشخانه‌یه اینمه‌لی سن، اوراده هر مدرسه‌دن طلبه‌لر عموما اینرلر، سنی کوزل بر مسخره ایدرلر، سن هیچ صقلمه، بلکه آنلرله برابر کولمه‌لی سن. تعلیماتنی ویردی. برده باقدم، اوراده اوتوز قرق طلبه توپلانمش، بزم تشریفمزه منتظر. بز آشخانه قاپوسندن کیرر کیرمز، اورتالقده بر غلغله قیامت قوپدی، کیمی قهقهه ایله کولر، کیمی داول زورنا چالار، کیمی کلور، بزم باشمزده بولنان قالپاغی چیقارور، تصوری ممکن اولان رزالتدن هیچ برنی براقمازلر.

بوده قشقار مدرسه‌سنه مخصوص آداب تحصیلدن بر نو اختراع اصول مستحسنه ایمش. بو صورتله هر ینکی کلن طلبه‌یي بر هفته‌یه قدر تأدیب و تربیه ایدرلرمش. بزم حقمزده دخی بو وظیفه‌يي مکمل صورتده اجرا ایتدیلر. ظن اولنماسنکه: بو وظیفه چوجقلر اکلنجه‌سیدر. خیر: ذاتا قشقار مدرسه‌سنده اون سکز یاشندن آشاغه طلبه بولنمزدی. بیش قدم تعبیر ایتدکلری ذوات محترم، بورسم استقبال و خوش آمدیده همه برابر بولنورلر. صوکره بو رسم استقبالك تعریفی تفصیلاتی طلبه بیننده بر هفته مذاکره ارلندقده نصوکره، خلاصه‌سی فاضل شهیر استاذ الکل جنابلرینه دخی عرض اولنور.

آرتق بو حال مدرسه‌نڭ انتظامنه دلالت ایده‌جکنده هیچ شبهه یوقدر.......

نیسه بزده، نه درسه چالشمه‌یه هوس وار؟ و نه‌ده مدرسه‌نڭ انتظامنه باقمایه وقتمز وار؟ آچلقدن طاقتسز اوییورم، بو صورتله بر قاچ هفته‌لری کیچردك. دیرکن یاز اولدی، (صابان طوی) (۱) زمانلری کلدی.

بزده کویدن کویه کیزه‌رك، او صابان طویلرنده کوره‌شب، بر قاچ پاره

(۱) صابان طوی تعبیر اولنور، ایلك بهارده قزان و اطرافنده قریه‌لرده بیوك جمعیتلر اولنور، اوراده کوره‌ش دخی اولنور.

قازاندق، بعض بورجلرمزی ویردك، مع ما فیه کوڭل هیچ مطمئن دکل، زیرا المزده اولن پاسپورتنڭ وقتی کیچییور، تاریدن پاسپورت کوندرمیورلر. فقر و ضرورت بر طرفدن، پاسپورت مسئله‌سیده دیکر طرفدن بزی چوق راحتسز ایتمکه باشلادی. ایام همان روسیه و ترکیه محاربه‌سی ایامی، هر طرفدن پاسپورتسز آدملری توقیف ایدییورلر. بنده مملکتده برادره مکتوب یازمشم، پاسپورت یوللایه‌جق، شبهه‌سز یوللایه‌جق. فقط استاذ روسلردن قورقوسندن بزی تهدید ایدییور، دها دوغریسی استاذنڭ جهالتی، امور اداره بلمزلکی، بنده کنج لکم، و الا ایسکی پاسپورطم وار، مدتی کیچمش ایسه‌ده، بنم هویتمی اثباته کافیدر. نه چاره کیم بلور؟ پاسپورتنڭ نه ایچون لازم اولدیغندن کمسه‌نڭ خبری یوق. بن آرتق استاذ کوزنه کوزکمکه قورقیورم، ایکی ماه قدر اطرافده قریه‌لرده کیزدم. اوقدر جهانه مشهور بر استاذ، و مدرسه‌ده یکرمیشر سنه وقت کیچرمش خلفه‌لر، بزم حالمزدن بی خبر بلکه‌ده بلمك استمیورلر. بنده چوجق دکلم اما، تربیه‌سزلك انسانی چوجق کبی شاشر دیر. اصول یوق، قاعده یوق، بنم کبی قاچ آدملر بو کبی حاللره دوچار اولمشدر. کیم بلور؟ مدرس‌لرنڭ وظیفه‌سی: یالڭز یومیه بر دفعه مدرسه‌یه کیرمك، و مرتب درسلردن بر درس ویرمك. انسان بو حال‌لری ملاحظه ایدرسه حیرتده قالور. نظام انتظام هیچ یوق یا، طلبه‌یه نصیحت، و درسه تشویق و یولسز کیزنلره تکدیر بلمام نه هیچ یوقدر. بیوك طلبه‌لر ایڭ منتظم مدرسه‌لرده، هفته‌ده بر درس آنجق اوقیه بلورلر. بعض مدرسه‌لرده آیده بر درس بویله اوقیه‌مزلردی. طلبه کندی کندنه چالیشر کتاب مطالعه ایدرسه، دائمی سعی و غیرت ایدرسه، بر درجه تحصیل معلومات ایتمش اولور. البته بویله طلبه‌لرده چوق اولمز، بو حالده بر طلبه‌نڭ مدرسه‌ده یکرمی سنه قالمه‌سی، عادتا مجبوریت تحتنده ایدی داملا اسماعیل کبی عالملرده دخی، طلبه‌نڭ استقبالی ایچون هیچ بر نوع اصلاحات فکری یولنمامش. طلبه کندیسی بر شوق و غیرت ایله مدرسه‌یه کلورمش. اکر او طلبه‌نڭ ولی‌لری اغنیادن ایسه، مدرسه‌ده کوزل کیچنمش. اکر فقرادن ایسه، یالڭز بر توفیق ربانی ایله سعی و غیرت ایده‌رك مدرسه‌یه کلمش،

استاذ بونلرڭ امور ادارەسینه و اخلاقنه هیچ بر کونا نظر اعتبارنی صالمامش. فقرایه خصوصا هیچ اعتبار اولنمامش، بویله اولدیغی حالده کینه بر سر الهیدرکه، طلبه ایچنده بیڭ چوق سعی و غیرته فتور کتورمیەرك، اجتهاد ایتمش میدانه کلمش آدملر بولنوردی. استاذلرڭ شایان شکران بر جهتلری وار ایسه، اوده: شو مدرسه قپوسنی آچوبده، طلبەنڭ اجتماعنه سبب اولمەلریدر. بوده آنجق کندی اشتهارنی محافظه ایچون اولدیغیده شبهەدن عاریدر. قشقار مدرسەسنده طلبەنڭ اخلاقنه کلنجه: فساد اخلاق صوڭ درجەده شایع ایدی: آغزه (انفیه) اوفاق تماکی صالمق، لواطه، و توتون ایچمك، (اسکامبل) کارت اوینامق غایت شایع ایدی، بعض مسکرات استعمال ایدنلرده بولنوردی. قشقار مدرسەسی دورت خانه اودەدن عبارت ایدی: درس اوی، کاجه اوی، کانطور اوی و قار آول اویی نامليه تسمیه اولنور، و هر خانەده بر بیش قدم خلفه اولوردی. اشته شو خانەلر نامیله بربری آخردن تفریق اولنورلردی، و بینلرندەده صوڭ درجەده برودت، یکدیکرنی هیچ سومزلردی. البتّه بونلر هب تربیەسزلك نتیجەسیدر. بشقه ملتلر بتون دنیاده عموما طلبه یك دل و یك وجود اولمق فکرنی ترویج ایدییورلر، بویله بر اتحاد لزومنی دعوی ایدەرك، نیچه جانلر فدا ایدییورلر. بزم تاتار طلبەسی، بر مدرسه و بر استاذ طلبەلری اولدیغی حالده، یکدیکرینه منافرت ایدییورلر. صوڭره بو بیچاره ملتدن نه خیر کله بلور؟ صوڭرەده هیچ اوتانمیەرق رسول اللّٰهغه افترا ایدییورلر: ستفترق امتی الخ.

صدده کلەلم: عاقبت بر کون بزه بر خیال غلبه ایتدی، بر وسوسەدر بزم قفایی صاردی، صانکه پاسپورتسزلق سببدن بزی توتبده (صالدات) عسکره آلور کبی بو اوهام استیلا ایتدی بو قورقو نتیجەسی، قشقاردن اوتوز چاقرم قارادووان استانسەسینه کیدوبده، پاسپورت کلوب کلمدیکنی بلمکه مجبور ایتدی. (قشقارده پوسته شعبەسی یوقدی طلبه مکتوبی هب اورایه کلور) بزم اوزمزده البسه یوق، بر شیلر یوق. مع ما فیه طلبەدن کیمی نڭ جبەسنی، کیمی نڭ آیاق قابنی و سائر البسەسنی کیدك، پاسپورط

يوقلامەسی ایچون قارا دووانە کیتمکە قرار ویردك . و محلەدە صوقر شریف نام بر فقیر آدم واردی، اونـکدە بر یالـکز حیـوانی واردی، عموما طلبە بر طرفە کیدرسە، او حیوانی استجارە ایدر بنارلردی. بزدە آلدق بندك، قارادووانە کـلدك، قارادوان امامی مفتاح الدین ملایە مراجعت ایتدك، پاسپورط کبی بر شیلر کـلمدیکنی سویلاینجە، حیرتدە قالدم. آرتق نە چارە تـکرار قشـقارە عودتە مجبورز، حیوانە بنەرك قارادووان قریەسندن حرکت ایتدم، بر ایرمق صو کـنارنە کـلدم. قلب منـکسر، صوك درجەدە مکدر اولدیغم حالدە، صو کـنارندە توقف ایتدم. ابدست آلدم، نماز قیلدم، کـندی کـندمە عمیق عمیق فـکرلرە کیتدم، اوتوردم، آغلادم، صزلادم شمدی قشقارە واردیغمز کبی داملا پاسپورط استەیەجك، صوقر شریف حیوان کیراسی دیەجك، اشتە شو ایکی اوفاجق جریمە دها بیوکـنی ارتـکـابە مجبور ایتدی، آرتق هر شی کوزە آلەرق، بیوك پوستە یولی ایلە قزانە دوغری کیتمکە قرار ویردم، اما نرەیە کیدییورم بندە بلمیورم. شاشردم حیرتدە قالدم، عقل هیچ بر شیلرە ادراك ایتمیور، پوستە یولنی توتدم، کیدییورم، بتون کون کیتدم، آخشام بر مسلمان قریەسـینە کـلدوم، امام افندی خانەسـینە مسـافر اولدم. ایرتەسی کون تـکرار یولمزە دوام ایدییورز، کیتدکچە قزانە تقرب ایدییورز. قشقاردن حرکت ایتدکمزە ایکی کون اولدی، کیجەلری کوزمە اویقو کـلمیور، آغلارم صزلرم اما هیچ فائدە یوق شـــیمدی قزانە یقلشـدق اما، قزان بر شـــهردر، اورایە واردقدن صوکرە حیوانی نرەیە قویەجغز؟ کـندمز نرەدە قالاجغز؟ اورادە دخی پاسـپورط استەیەجکلر. بو حالی ملاحظە ایدەرك، قزان بش نهایت یدی چاقرم مسافە قالمشدی، یولدن کنارە چیکـلدم، اوراسی اورمان آغاچلقدە ایدی، حیواندن ایندم، آخشـامدە یقین ایدی. حیوانی بوشـاتدم اوتلامق ایچون، کندمدە بر آغاج دیبندە یاتدم، قارنم آج کوزلرمە اویقو کلمز، آرا صرە خاطرمە قورت و آیو فلان قورقوسی کـلور، و بعضا اویلە بر شی بیکـلیورمدە اللە قورقوسیدە کلور، بو صورتلە بیك تورلی اوهام و خیـال ایلە صباحـی بولدم، کوزلرم قاپانمادی، صباح اولدی، کونش توغدی، بردە کوزمە اویقو کلدی. کندی

کندیمه دیدم: آزاجق استراحت ایدهیم، صوکره قزانه کیدرم. اوراده او یومشم، نه قدر اویودیغمی دخی بلمیورم، برده کوزمی آچدم، بنم حیوان (١) یوق شیمدی نه یاپهلی؟ صاغ صوله قوشدم، حیوانی بولهمیورم، ایکاری آرقمه آلدوم، بتون کون اورمان ایچنده حیوانی آرادم. بر طرفدنده قارنم آج. هر جهتدن امیدم کسلدی، طاقتم قالمدی. حیوان بولنمدی، بنم حال اسکیسندن دها فنا اولدی.

شیمدی قشقاره کیتمکده امکان خارجنه چیقدی. اورمان ایچنده یالکز. اللهدن بشقه حالمه کمسهلر مطلع دکل، آخشام دها اولدی، اطرافی ظلمت قاپاتدی، بر طرفدن یغمورده باشلادی، اورتالق زفر قارانلق کسلدی، ایکاری ایباری استیمه قویدوم، بر آغاجه آرقامی ویردم اوتوردم، آجلقلریده اونوتدم، ایچرهمده بر قورقو استلا ایتدی. بعض قولاغمه بر شیرتی کلییور، انساندر حیواندر بر شیلر کوزکمیور، الهی یاربی سن بلورسن، دیرکن بر شمشك، بلترم، آیدینلق ویرییور، اطرافه باقارم آغاجدن بشقه بر شیلر کوزکمز، نه چاره انسان تحمل ایدرمش، اجل کلمدکچه اولمزمش، عزرائیلده وقتسز کلمزمش.

الهی یارب کوزمده یاشلرده قالمدی. بتون کیجه بویله بر حالده دهشتلی بر وقت کیجردم. صباح اولدی، نرهیه کیدهیم؟ شیمدی یول نرهدر؟ و نه طرفه دوشر؟ اونیده بلمیورم. یرمدن قالقدم، یول آرمیه باشلادم، بر ساعت قدرده آرادم عاقبت یولی بولدم، قزان شو طرفده اولهجق دیه، بر تخمین ایله یوله دوام ایتدم، ایکی اوچ چاقرم کیتدککدن صوکره بر آدمه راست کلدم. اوده خرستیانمش، روس لسانیده بلمام، مع مافیه صوردم: (زناکوم خلیب نیت) دوستم اکمك یوق معناسنی افاده ایتدم. برکت ویرسون بر آز اکمك ویردیلار، بنم مضطرب بر حالده بولندیغمزنی حس ایتدیلر. دیدیکه: بنم اکمکم چوق آزدر. بزده کندوسنه بر تشکرله، یولمزه دوام ایتدك. شهره یقین کلدکده، بر قاچ آدملرك شهر کنارنده (کیرپچ) طوله یاقمقده اولدقلری کوزمه ایلشدی، یانلرینه کیتدم، اوراده تاتارلردن دخی بر قاچ آدملر

(١) مدینه منورهده برلدیغم ایامه باق بو حیوان ایچون آرادن اوتوز بش روبله آقچه اعاده اولنمشدر.

بولندیغنی کوردم. برینه دیدم: بکا بوراده بر خدمت بولنورمه؟ دیدیکه: پاسپورتڭ وار ایسه، ایش بولنور. دیدم: بزده او یوقدر. دیدی: اویله ایسه بورالرده چوق کیزمه. دیدم: چوق قارنم آچ، ایکی کوندر بر لقمه بولهمدم: دیدی: سن کیم سن؟ دیدم شکورت. بن شکورت دینجه، بیچاره عوام بزی بوراده اکرام ایتدی، یوغورت کتوردی، خیلی قارنمی طویردی. بزده تکرار تکرار رحمتلر اوقودق، قزانه دوغری یولی صوردم، خوش صاغ اولوڭز دیه یرمدن حرکت ایتدکده، بو آدم بزه دیدی: نرهیه کیدییورسن؟ بنده بیلمیورم دینجه، بزه چوق مرحمت ایتدی. دیدیکه: سن مکاریهکه بار، بلکه آنده بر خدمت بولورسن آنده حاضر یارمنکه زمانی خدمت تابلور دینجه، بز کیتمه نڭ چارهسنه اوکرندك، پاره فلان اولمدیغنی ذاتا سویلادك؛ بو آدم چوق مرحمت ایتدی، بزه بر خیلی نصیحتده بولندی، اوراده دخی پاسپورت لزومنی سویلادی. مع ما فیه اورایه واردیغی زمان احتمال اغنیالردن بری مرحمت ایدر، یاننه آلورسه، پاسپورت ایچونده بر چاره بولنور دیدی. بزده بو آدمه کمال انکسارله و داع بعدنده، یولمزه دوام ایتدك. برده قزان شهرنه کلدك، برکت ویرسون بوراده بزی بلن آدمده یوق. شهرده آخشامه قدر کیزدم، کیجه نرده قالمهلی؟ نرهیه واروسام پاسپورت استهیهجکلربویلهده پولیسلری کوردکچه جانم حلقومه کلییور، شاشرییورم، آخشام آز قارانلق اولدی، بنده قزاندن بش بالطهیه دوغری ایندم، اوراده کوپری اوزرندن کیچرکن خاطرمه کلدی: بوراسی تنهادر، شو کوپری آلتنده صباحه قدر قاله بلورم دیه. همان اوراده قاله ویردم، لکن اویومق ممکن اولمدی اوزرمدن آرپهلر آدملر کیچدکچه، بر قورقودر استلا ایدییور. نیسه صباحه قدر اوراده قالدق، صباح اولدی، بزده بر آیاق پاترتیسی کسلدیکی زمان، اورادن چیقوب یول ایله دوغری (اسکله) پراخوتلر پریستانیغه واردق، اوراده نیژنی نوغورت طرفنه کیتمك اوزره بولنان بر واپوره کیردم اوتوردم. صباح ساعت سکز رادهلرنده (واپور) پراخوت حرکت ایتدی. پراخوتده مسلمانلر چوقدی، بزده اونلر آراسنده یرلشدك اما، بیلات یوق، پاره یوق، بونڭ صوڭکی نه

اوله‌جق؟ ایرته‌سی کون صباح ساعت اون راده‌لرندن بزم پاراخوت نیژنی‌یه یقلاشدی. بیلات یوقلامه‌سی اولدی، بزده مأمورلره دوغریسنی سویلادك. مأمورك کوزی بزم اوزرمزده‌کی جبه‌یه دوشدی، بزده ویردك قورتلدق والسلام. نیژنی‌ده پراخوتدن چیغوب دوغری جامعه واردم، اوراده ایکی کون اقامت ایتدم، صوڭره پاسپورت استه‌دیلار، اولمدیغنی سویلادیکم کبی، بر دها مسجدکه براقمادیلار. صوڭره بر شمسی اسملی کشی‌نڭ آشخانه‌سنده بر ایکی کیجه قالدم، اوراده دخی بر چاره بولنمدی. آرتق تبین ایتدی، بر دها نیژنی نوغورتده قرار ایتمك امکانی قالمادی. شیمدی نه یاپه‌لی؟ حالمی کیمه افاده ایده‌یم؟ کیمسه‌یی‌ده بلمیورم، بنی دخی کیمسه بلمیور. بازار میدانده هر یره کیتدم، خدمت استه‌دم، پاسپورت اولسه هر کس قبول ایده‌جك، فقط او یوق. شیمدی این‌المفر و یاخوداین الملجاء دیه قالا، نیژنی نوغورتی ترك ایده‌رك، تیلغراف خطنه تابع اوله‌رق یوله چیقدم، او یولده نره‌یه کیدر بلمیورم، فقط او قدرجك تصور ایده بلییورمکه: تیلغراف خطی اولدیغندن، مطلقا بر شهره واراجق، اما اوشهرده نه یاپه‌جغم اونیده بن ملاحظه ایده‌میورم. اشته کور کورنه او بیوك تیلغراف خطیله یوله دوام ایدییورز. یولده کیدر کیدر یوریلورم، یول کنارنده یاتار اویورم، برکت ویرسون هوالر کوزل، مع ما فیه کیجه‌لری کوز کورمز قارانلق اولییور. کیجه یاتمق ایچونده قورقیورم بتون کیجه صباحه قدر یوردم، صباح تکرار یول کنارنده یاتدم اویودم، وجودلرم قرلمش، آیاقلرم قابارمش، قارنلرم آج، یاتار یاتار، تکرار قالقار یولمه دوام ایدرم، تکرار طاقت‌سز اولورم، یاتار اویورم، تکرار آخشام اولور، بو حال ایله اوج کیجه و کوندز وقت کیچردم. دورتنچی کون، کوزل بر آقار صوکنارنه کلدم، اوراده کوپری اوزرنده صویه باقه‌رق دوردم، بر چوق تخیلات بعدنده، اوراده بر ییقانمق خاطرمه کلدی. صو کنارنده، اینجدم، صویندم، البسه‌لرمی چیقاردم، کوزل بر ییقاندم. صوڭره صو کنارنده، کوزل یشل چمن اوزرنده بر نماز قیله‌جق اولدم، نمازه نیت ایتدم. بر رکعت نمازی قیلور قیلمز، آرقامده بر آیاق طاوشی چیقدی، ایچه‌رمده بر هیجاندر آلدی،

آیاق شپردیسی تقرب ایتدکچه بزم قورقی یوراك چارپندسی دها تزاید ایدییور. برده قلنج سه‌سی کلدی، چابق سلام ویردم؛ همان دونب آرقامه باقدم، نه کوره بلورسام ایی؟ بر پولیس، زبانی شکلنده دورمش.

بوراده هیچ شبهه‌م قالمادی، بقای اله ویردك، فقط نه چاره؛ هر نه دیرسه تسلیم ایده‌جکز. برده بزم احوالمزی تفتیشه باشلادی، ذاتا روس لسانی بلمام، مع ما فیه بلدیکم قدر سویلادم. مرقوم هر نه آکلادیسه، بزی اوراده توقیف ایده‌رك، اوراده یقین بر قریه‌یه کوتردی. بزدن پاره استه‌دی، اوزه‌رمزی یوقلادی، فقط پاره بزم کندمزه بویله یوق، اوچ کوندر بر لقمه اکمك کورمه‌دك، قارنمز آج. نیسه عاقبت او قریه‌ده بزی بر اوه کوتردی، اوراسی‌ده نه اولدیغنی، ونره‌سی اولدیغنی بلمیورم، بر اوده یه قویدی. آرتق اوراده نه اولمشدر، هیچ بر شیلردن خبرم یوق، اویومشم. برده کوزمی آچدم، اوده قاپوسنده آناختار آچقیچ سه‌سی کلدی، دیرکن قاپو آچلدی، بزی چاغردیلر، سن نره‌لی؟ و نره‌دن کلییورسن؟ آدنك نه؟ باباك آدی نه‌در؟ صوردیلر. هر نه صوردیلرسه، بز جواب ویردك. صوکره بزی بر آرابایه بندردیلر، پولیس برابر اورادن حرکت ایتدك. اما نره‌یه کیدییورز؟ بلمیورم. ایکی بچق ساعت صوکره اوفاق بر شهرکه کلدك. بو نصل شهر؟ دیه پولیسه صوردیغمده (چاباقسار) دیدیلر. بوراده بزی دوغری پولیس دائره‌سینه، اورادنده بر طاقم استنطاق بعدنده حبس خانه‌یه کتوردیلر. اشته اصل معیشت، بوراسی‌نك معیشتی‌در. حبس خانه بناسی اوقدر بیوك دکل، ایچنده بر یکرمی قدر آدم وار. بز ایچرویه کیرر کیرمز، اطرافمزه بر طاقم مدهش مدهش صفتلی انسان وحشی‌لری یاخود دها دوغرسی متوحشلری توپلاندیلر. بزم عجمی‌لك، کنجلك، برده حبس خانه‌ده، عموم قاتلی قاتل یاتاغی بر بنا اولدیغی ذهنمزه یرلشمش اولدیغندن، بیوك بر خوف دائما ذهنمی اشغال ایدردی. مع ما فیه اطرافمه توپلانمش آدملرك بعض‌لری کوزل آدملردن اولدیغنیده، چهره‌لرندن حس ایده‌رك کندیمه بر تسلی ویروردم. حبس خانه‌ده اولن‌لر، بزی برر برر زیارت ایده‌رك، بزه او کون لازم اولان

درسلری ویردیلر؛ اولا، نه ایچون حبس خانه‌یه کلدیکمی صوردیلر، پاسپورت یوقلغندن کلدیکمی افاده ایـده بلدم. صوڭره اصل نره‌لی اولدیغمی؟ و نه آرزوده بولندیغمی تکمیل اوگرندیلر، کندیلری ایچون بر خیرسز آدم اولدیغمی آڭلادیلر. حبس خانه بزم ایچون بر مکتب خدمتی کوردی دیرسام خطا دکلدر. بوراده اولان ذوات کرام ایچنده اوقدر گوزل آدملر بولنیورمش، دوغریسی حالا فکر ایتدکچه حیرتده قالییورم. بزم قاپو آرقه‌داشلری، یارین پولیس دائره‌سنده بزه نه کبی سواللر اوله‌جغنی تماما افاده ایتدکدنصوڭره، جوابلریده تعلیم ایتدیلر. اگر بویله بر تعلیمات کندیلرندن تلقی ایتمامش اولورسام، هیچ شبهه‌سز بر سنه اوراده حبس خانه‌ده قالاجقدم. اخشام اولدی، برر سیاه اکمك ویردیلار، صوڭره مأمورلر کلدی، بر یوقلا مه یاپدیلر، محبوسلری صایدیلار، بر قاچ آدمی خصوصی دائره‌لره قاپاتدقدنصوڭره، بزی بر بیوك دائره‌یه قاپاته‌رق، قوجا (یوزاق) کلدی اوردیلار، آرادن یاریم ساعت کیچمدی، بزم قاپو آرقداشلرمز هر تورلی اویونلره باشلادیلار: کمی (اسکامبل) کارت اویونی، کیمی شطرنج اویونی، هر چشـد قمار بازلق باشلاندی. قاپوده بر تیشك وار، بنی ده اودیلك یاننده نوبتچی صفتیله براقدیلر. بزم برشیدن خبرمز یوق، بزه سویلامشلردی دیلکدن باق، آدم کلورسه بزه خبر ویرورسن دیمشلردی. بزده بر آدم کلوبده دیلکدن باقدقدن صوڭره خبر ویردوك، حالبوکه حریف مأمورمش، همان قاپوی آچدی ایچرو کیردی، بیچاره‌لرنڭ اویون اسبابلرندن کافه‌سنی توپلادی، چیقدی کیتدی. شیمدی بزم آرقداشلردن بعضلری بنی سوکمه‌یه باشلادیلار، فقط برآدم غایت و قارله: بلمیور، قصور کندیمزده اولدی، اوزاقدن کورورسڭ همان خبرویر دیمدك. دیه‌رك، بزی مدافعه ایتدی، صوڭره تکرار بزه خصوصی درس ویرمکه باشلادیلار، حبس خانه‌لرده عموما بو کبی اویونلر ممنوع ایمش، بعض حبس خانه مأمورلری، بو صورتله کیچه‌لری کله‌رك، همان موجود اویون اسبابلرنی توپلار آلورمش. مع ما فیه حبس خانه اهالیسی دخی اویونسز قالمدیلر، مأمور کیدر کیتمز، همان دیکر طرفدن اویون اسبابی اعماله باشلادیلر، یارم

ساعت ظرفنده هر شی حاضر اولدی، تکرار اویون باشلاندی، کیجه یارسینه قدر اویون دوام ایتدی. صوکره هر کس یاتدی أویودی، بزده یاتدق اما اویقونرده صباحه قدر انواع اوهام و قورقو ایله یوارلنمقده ایدم. برده صباح اولدی، مأمورلر کلدی، هر کسی قالدیردیلر، صباح یوقلامه‌سی (پاویرکه) اولدی، عموما محبوسلری حبس خانه میدانینه براقدیلر، هر کس میدانه چیقار چیقماز حبس خانه بیوك قاپوسینه دوغری یورودیلر، بنمده اوراده نه اولوب اولمادیغندن خبرم یوق، میدانه چیقدم، متحیر اوله‌رق کیزمکده ایدم، برده باقدم بزه کل اشارتنی ویرییورلر، نهایت تبین ایتدیکه هر کون صباحدن حبس خانه‌یه، یمك یومورطه وانواع تصدق کلییورمش، اوده قپو اوکنده محبوسلره تقسیم اولنورمش. خلاصه بزه دخی حصه چیقاردیلر، هر نه قدر حصه‌می آلدوم ایسه‌ده، یمك اشتهاسی یوق، حصه‌می اوراده برینه ویردم. صباح ساعت طوقز راده‌لرنده بنی بر آدم ایله حبسخانه‌دن پولیس دائره‌سنه کوندردیلر، اوراده بر طاقم استنطاق بعدنده قزانه کوندرمك اوزره قرار ویردیلرده، تکرار حبسخانه‌یه یوللادیلر.

ذاتا بزم آرقداشلر بکا بویله اوله‌جغنی سویلامشلردی. بز تکرار حبسخانه‌یه کلدیکده‌ك آرقداشلر استقبال ایتدیلر، حالمی صوردیلر، بنده کیفیتی احوالی بیان ایتدیسه‌م، دیدیلر: سنی یارین قزانه کیده‌جك پراخوته یوللایه‌جقلر، آخشام قزان حبسخانه‌سنده بولنورسن، اوراده بزدن فلان وار فلان وار دیه بر قاچ اسملر سویلادیلر، طرفلرندن سلام تبلیغ ایتمك اوزره سوز ویردم. بز اوکیچه‌ده اوراده قالدق، اخشام حبسخانه قاپولری قاپاندی، بر وجهی معتاد اویونلر باشلاندی. اول کیجه دخی دقت ایتمشدم، اوراده بر آدم بولنیوردی، اویونه فلان قارشمیوردی، بر کناره کندی حالی ایله متفکر ایدی، بنده بو دفعه اول آدم یانینه کیتدم، کسب معارفه ایلدم، بیوك بر آدم اولدیغی دخی چهره‌سندن مستبان ایدی. بزه بر چوق نصیحتلرده بولندی، حبسخانه اسرارندن هیچ خیاله کلمز شیلر سویلادی، عاقبت دیدیکه: بو بنم دیدیکلرمی قزان حبسخانه‌سنده عین الیقین مشاهده ایدرسن. کیجه یاری اولدی هر کس

اویوردی، بزم کوزلره کویا اویقو تحریم اولنمشدی. صباحلره قدر اوهام وخیالات ایله امرار اوقات ایدردم. صباح اولدی هر کس تاتلی اویقوده، برده قاپو آچلدی، صباح یوقلامه‌سی (پاویرکه) اولدی، هر کس میدانه چیقدی، تصدقلر تقسیم اولندی، بنده بر یمورطه ایله بر پارچه اکمك ییدم. صباح ساعت سکز قرارلرنده بزی حبس خانه‌دن آلدیلر، پراخوته کونده‌ره‌جکلر، بن یالکز دکلمشم، بر قاچ آدم وار تقریبا (١٦) یاشلرنده بر قزده وار، ظن غالب بو قزجغز نساله مخصوص دائره‌ده ایدی‌ده، بزمله برابر پراخوته کیتدی، اوکمزده عسکر وار، دوغری پراخوته کلدك، پرخودلرنك ایسه مجرملره مخصوص آیری بر پارژه‌سی وار ایکن، صاری بویه غریب بر شکلده ایمش، اطرافی دیمر پارمقلق راشوتکه ایله احاطه اولنمش، داخلنده ایرکك خاتون اوچ یوز قدر مجرمین وار. بزیده کتوردیلر قاپاتدیلر، اصل مدهش قانلی قاتللر بورده ایمش، آیاقلرنده دیمر زنجر، باشلرینك یاریسی طراش اولنمش، بوراسی بنم ایچون خارق العاده بر مدهش میدان ایدی، کندیمی آغلامقدن هیچ توته‌مزدم. پاراخوت چباقساردن حرکت ایلدیسه، بن کندمی بتون غیب ایتدم. زیرا آخشامه قزانه کله‌جکم اوراده پراخوتدن چیقاره‌جقلر، بر چوق مجرملر ایله برابر، صالداتلر ایله احاطه ایده‌رك، حبسخانه‌یه کوتره‌جکلر، اوراده بلدك بر آدم راست کلورسه نه اوله‌جق؟ هب تفکر ایتمکده ایدم، او اثناده بزم ایله برابر کلن قزجغز بنم یانمه کلدی، ذاتا یولده کلورکن دخی بر قاچ دفعه‌لر بکا دقتله باقمشدی بزده قز ایله آشنالق ایتدك، برده قز دیدیکه بن سزی تانیورم. تعجب ایده‌رك صوردم نردن تانیورسز؟ دیدی: سز تمانده یکا آولده بولندکزمه؟ دیدم بولندم. دیدی: او زمان سز هر هفته بر ایکی دفعه بزم بنچره اوکندن کیچردکز. بنده قاپو اوکنده بعضا اوینادم، سزی چوق دفعه‌لر کوروردم دیدی. بن هر نه قدر روسجه بلمزسامده، قزجغز تمانلك اولدیغنی آکلادم، نصل بو حاله دوشدیکنی صوردیم، قزجغز باشینه کله‌نی سویلادی: بوندن ایکی سنه مقدم بر کون تمانده شهر بغچه‌سنده قومشی قزیله برابر کیزمکده ایدم: یانمزه بر استوتند کلدی، بزه نازکانه بر آشنالق ایتدی. بنده غمنازیه بشنچی صنفنده

ایدم، ذاتا استوتینت‌لری سومگه باشلامشدم، کنجلك بغچه‌ده استوتندله برابر ایکی ساعت قدر کیزدك، استوتند نیژنی‌لی اولدیغنی سویلادی. برده بر چوق تاتلی تاتلی لطیفه‌لردن صوکره، بزه بر اوطورمق تکلیف ایتدی. اوتوردق، بر چایـده اچدك، صوکره استوتند بزی اوه قدر اوزدردی، بزم اویده اوکرانمش اولدی. آرتق احباب اولدق، استوتند ایکی‌ده برده کلدی، بعضا برابر کیزمه‌یه کیتدك، والده‌مده بر شی دیمزدی، مساعده ایدردی. بر کون شهر بغچه‌سینه کلدم، استوتندی آرادم بولدم، اون دقیقه کیزدکدن صوکره استوتنده بکا شهر خارجنه کیده‌لم دیه تکلیف ایتدی، بنده رد ایده‌مدیم، ذاتا بویله بر استاکده واردی. هر نه اولدیسه اوراده اولدی. بر قاچ کون صوکره استوتنده مملکتنه کیده‌جکنی سویلادی، اگر آرزو ایدرسام، بنی دخی برابر کوتره‌یم دیدی. بنده چوق دوشـنمه‌دم، محبت‌دن فلاندن بحث اولنمشدی، عقد ازدواج مقاوله مزده وار ایدی، فقط بنم سنم مساعد اولمادیغندن ازدواج امکان خارجنده ایدی. نیسـه بز کیتمگه قرار ویردك، والده‌مه بر مکتوب براقدم. ذاتا والده‌م بنم پدرمله یشامیوردی، بر ضابط ایله یاشیوردی، کندیسی دخی آنجق ٣٢ یاشلرنده ایدی. بنده استوتندله برابر شهرمی ترك ایتدم، هر نوع زحمت‌لری اختیار ایتدم. نیژنی‌یه کلدك، بزه براوده توتدی، بر ایکی هفته برابر توشدك قالقدق، صوکره استوتند مسقوه‌یه دار الفنونه کیتدی. بزه پاره کونده‌ره‌جکدی، برهفته صوکره بنده مسقوه‌یه کله‌جکدم. عاقبت بونلر هب (فو فو) اولدی. آج قالدم فنا حاله دوشدم، انسانه پاسبورت لازم ایمش، بنم خبرم یوق، صوکره والده‌مه مکتوب یازدم، پاسپورت اسـتدم اوده کوندرمه‌دی، دیرکن حبسخانه‌لره دوشـدم، ایکی سنه‌در سورنیورم دیدی، آغلامه‌یه باشلادی. بنده کندی کندیمه دیدم: یارب بن ارککم، بو حاللر هر آدم باشینه کلورمش، سن صبر ویر یاربی بز دها اوچ کوندر بو فلاکته دوشدك، بو قز ایکی سـنه بلا جرم خسته خانه‌لرده حبسخانه‌لرده قالمش. دیرکن پراخوت قزانه کلدی، بز بوراده اینه‌جکز، قزده تمانه کیده‌جك. وداع ایتدك، عسکرلر کلدی، بزی

(١) فو فو نه‌درلر؟ نه قدر صوردم ایسه اکلایه‌مدم صوکره مقام قرینه صیله بوش لاقلر دیمك اولدیغنی تخمین ایدردم.

ایندردیلر، قزان حبسخانه‌سینه کیده‌چکز، یولده کیدرکن او قدر دوشوردم که، بلدك آدملر کلورسه حالم نه اوله‌جق دیردم؛ چوق آدملر راست کلدیسه‌ده کوزمی قالدیروبده باقمادم.

تمام آخشام اذانی قزان حبسخانه‌سینه کلدك. بوراسی آرتق غایت جسیم بر حبسخانه ایمش، داخلنده بکی متجاوز آدم وارمش. بزی برر برر صایه‌رق اسملرمز ایله چاغره‌رق قبول ایتدیلر، مجموع یکرمی سکز آدم ایدی.

ذاتا کیجه اولدیغندن بزی دوغری داخلی اوطه‌یه قاپاتدیلر، مسافر دائره‌سی نامیله آیروجه بر بیوك دائره وار ایمش. اوراده بزدن ماعدا یوزی متجاوز آدم واردی. بنده شمدی بو قدر بیوك بر حبسخانه، داخلنده بو قدرده آدم بولنور دیه هیچ ظن ایتمزدم. هر کس کیف صفاسنده صانکه بوراسی هیچ حبسخانه دگلمش، بلکه‌ده بر سفاهت خانه یاخودده بر قمار خانه ایدی. کیجه یاریسی اولنجه‌یه قدر قمار اویناديلر، کیمی ترکی چاغرییوردی، کیمی‌ده عشرت ایدردی، مغموم و مکدر آدم بندن ماعدا همان یوقدر دیرسام جائز ایدی. بنیده کندیلری کبی اویونه تشویق ایدرلردی، لکن بن قورقو بلاسی قاچاردم. نیسه قزان حبسخانه‌سنده دخی بر کیجه‌یی آتلاتدق، صباحه یقین ایکی ساعت قدر اویودم، صباح اولدی، قاپولر آچلدی، یوقلامه اولدی. هر کس‌ده میدانه چیقدی جابقسارده اولدیغی کبی تصدق بوراده دخی وارمش، تقسیم ایتدیلر، بزه دخی حصه‌مزی ویردیلر. مجرمینه اعانه کوندرمك روسیه‌ده هر یرده وارمش، اکثر حبس خانه‌لرده چوق قالان آدملر، تصدق ایله کیچنه‌رك حکومت طرفندن ویرلان یومیه طوقز کاپیکدن، سرمایه توپلارمشلر و بر چوغی‌ده، قماره صرف ایدییورمش. تصدق‌دن کلن انواع اطعمه، بر آدمی مکمل اداره ایدرمش.

حبسخانه میدانده ایکی اوچ آدم بر آراده بر طرفدن بر طرفه کیدوب کلمکده ایدیلر، اسلاملردن دخی بر چوق آدملر بولنوردی. بن ایسه بر کنارده باشمه کله‌نی ملاحظه ایتمکده، اوزون اوزون تفکرده ایدم. بر طرفدنده

مجرملرك آیاقلرنده‌كی زنجیر صداسی ذهنمی اشغال ایدردی. شو اثناده حبس خانه بالقوننده صموار ایله چای ایچمكده اولان بر آدم كوزیمه توشدی، كندنده غایت كبار بر هیئت وار، باشنده اغنیالره مخصوص توباتای، یاننده بر خاتونده واردی، صوك درجه‌ده تعجبمی موجب اولدی. بو كبی بر آدمك حبسخانه‌ده بولنمه‌سنی هیچ مأمول ایتمزدم، بر قاچ وقت كوزمی كندیلرندن آلامادم، و آنلرده بكا دقت ایتدیلر. بنده اوراده بولنان قاپو آرقه‌دشلردن بر مسلمانه صوردم: بو آدم كیمدر؟ دیدی قشقار مرتضی بای (١) بو بزه بیوك بر تسلی اولدی، كندی كندیمه دیدم: مشهور جهان اولان قشقار مرتضی بای دخی بوراده بولنیور، بنم ایچون نه محجوبیت وار، خرسزلق ایتمدم دیه كندمی تسكین ایتدم، بویله دخی مسلمانلردن قاچ آدملر كوردم، حتی بر قریه امامی دخی اوراده واردی، فقط اسمی خاطرمده قالمدی. شو طریقه قزان حبسخانه‌سنده تورت بش كون مسافر اولدق، بش كون ظرفنده‌ده بش سنه‌لك بر تحصیل معلومات ایتدك، حبسخانه حقیقة بر مكتب خدمتنی‌ده كورورمش. بو خصوصده حبسخانه اسراری نام اثرمده مفصل معلومات واردر. قزان حبسخانه‌سنده چوق بیوك آدملر ایله كورشدم، فقط جهالت كنجلك استفاده ایده‌مدم، بر قاچ دفعه تكرار استنطاق و تفتیش ایتدیلر. عاقبت بش كون صوكره بزی دوغری مسقط رأسم اولا تاری شهرنه كوندرمك اوزره قرار ویردیلر، بر كون بر چوق مجرملر ایله برابر حبسخانه‌دن پراخوته كیده‌جكز. اوتوز قدر عسكر كلدی، كیده‌جك آدملری اسملری ایله بر بر چاغردیلر، مجموعی یوزی متجاور ایدی. حبسخانه‌دن چیقدق، برده حبسخانه قاپوسنده توپلانمش اهالی تعداد خارجنده ایدی حسابنی الله بیلسون، بونلردن بعضلری كیده‌جك آدملره پاره اكمك تصدق ویرمك ایچون كلمشلر، و بعضلریده مجرملرك اقربا و تعلقاتی پراخوته قدر تشییع ایتمك ایچون كلمشلر ایمش. بر طرفدن آغلامه صیزلامه، دیكر طرفدنده كورولدی غوغا قیامت كبی ایدی. عسكرلرده كمسه‌یی

(١) قزن و جوارنده بو كبی بایلار نادر بولنورمش فقط عاقبت افلاس ایده‌رك حبس خانه‌لرده یكرمی سنه‌لر قالدقدن صوكره آخر عمرنده فقر وضرورته دوچار اولب وفاتنده جنازه‌سنی تشییع ایچون بش اون كاپك مغازیلردن جمع ایتدیلر اللهم احفظنا من شرور انفسنا

براقمازدی، هر کسڭ آهی آسمانه چیقار کبی ایدی. صباح ساعت طوقز بچقده پراخوته کلدك، پراخوت عینی اول کلدکمز پراخوت‌مش، ایچنده محبوسلر مالا مال دولمشدی. بزی کتوردیلار پراخوته دیمیر قفسه قاپاتدیلر. پراخوت داخلنده بشیوزدن زیاده مجرمین بولنوردی. بویله عبرت خانه هیچ جهانده تصور اولنه‌ماز. پراخوت ایچنده مسلمان خرستیان روسیه‌نڭ هر طرفندن آدملر بولنوردی، قفقاز آدملری دخی پك چوقدی. پراخوت قزان پریستاننده اوچ ساعت قدر توقف بعدنده حرکت ایتدی ایسه، اورتالق عادتا بر محشره مثال اولدی، هر کس عادتا سرخوش اولمشلردی: آغلامق، کولمك، ترکی چاغرمق، تاتارچه روسچه و بشقه لسانلردن یرلامق، هر کس اوز حالته باغرور چاغروردی، کیمی‌ده چالغی غارمون چالاردی، بن هب حیرتله سیر ایدرم. پراجوت قزاندن مفارقت ایدوب، بر ساعت قدر کیتمشدك. برده آق صقاللی بر آدم بنم یانمه کلوب سلام ویردی، و علیکم السلام بعدنده بنم کیم اولدیغمی و نصل بو حاله دوشدیکمی صوردیسه، بنی بر اغلامه توتدی، هیچ جواب ویره‌مدم، دیرکن بو آدم بزی نصحته باشلادی، دیدی سن بر شاکرد اولاجق سن حضرت یوسف پیغمبرڭ حبس خانه‌ده یاتدیغنی اوقوماد کمی ؟ و نیچه اماملر محبوس اولدیغنی بیلمزمی‌سن؟ اوغلوم هیچ قایغرمه سنڭ استقبالڭ ایچون بو حاللر بر درسدر. سن بوندن صوڭره بو کبی آدملرڭ احوالندن سبق آل، بنم کبی آق صقاللر بویله حبس خانه‌ده بولنیور دیه بزه کوب سوزلر سویلادی.

صوڭره بنده عقلمی باشمه توپلایه‌رق بو آدمڭ نره‌لی اولدیغنی صوردم دیدی: بن نیژنی غوبیرنه‌سی فلان آولڭ (آول هیچ خاطرمده قالمدی) عین الله ملا من دیدی. اوزینڭ نه سببه مبنی سبرکه کوندرلدیکنی سویلادی: بر کون بر آدم بزڭ یورتمزغه کیلوب بندن دین اسلام اوکراندی، من اول هیچ نرسه ملاحظه ایتمدم، اساس دین نی ایکاننی سویلادم، صوڭره بو آدم بزکه نیچه مرتبه تکرار کیلدی، هر کیلدکچه ارکان دیندن بر نیچه نرسه تعلیم ایدردم، بو آدم بزدن کوب نرسه‌لر اوکرندی. بعده نره‌یه کیتدی بیلمادم. بر نیچه وقت‌لر اوتکاچ بر کون منی پالیتسه‌که قالاغه چاقردیلر. مندن صوردیلر:

فلان آدمنی بیله‌سزمه؟ دیدم: بلمایمن. تکرار صوردیلر، همیشه بیلمایمن دیدم. صوکره دیدیلر نیچوك بیلمای سن اول سندن نیچه وقت درس اوقودی. دیدم بیلورم، فقط اسمنی بیلمازدم. هم حقیقة اسمنی بیلمازدم. اول بیچاره اورص ایکان، من اول وقت‌لر هیچ نرسه فکر قیلمادم. اول بیچاره بارغانده مسلمان بولورغه کغز بیرکن، دین نی سکا کیم اوگراتدی دیگاچ عین الله ملا دیگان، مونه بالام شونڭ ایچون پادشاه حضرتندن بزگه سیبر کیدرکه چیقدی مونده دورت ییل ڨاستروکده یاتدم، مونه ایندی بو یل تمام حکم بولدی، بزنڭ باش کیتدی. دیه‌رك کوزندن یاش آلدی.

پاراخوت اوستنده خلق‌نڭ کوبلکی عجایب، همه شاد و ممنون اویون کولکی. پراخوت ایکنچی کونی چیسطایغه کیلدی، بر ایکی ساعت توقف قیلدی، آندن هم پراخوتقه بر نیچه مجرم کتوردیلر. شول طریقه، هر یردن مجرم‌لر توپلایه‌رق یدنچی کونده بزلر ۱۸۷۸ سنهٔ میلادیه‌سی آوغوست نهایتنده تقریبا آلطی یوز آدم (پیرمی) حبس خانه‌سینه کلدك و اورادە اوچ کون استراحت ایلدك. بوراده بولندیغم اثناده بن بر چوق شیلره دقت ایتدم، بر چوق شیلره عقلم ادراك ایتدی، زیرا روس لسانی‌ده آڭلامه‌یه باشلادم. اشته اولا بن حبس خانه خلقی آراسنده اولان بر چوق اسراره بوراده واقف اولدم و حبس خانه خلقی بر قاچ قسم اولدیغنی بوراده آڭلادم، و الا بن محبوسلری عموما مجرم ظن ایدردم: قانلی، قاتل، سارق کروهی ظن ایدردم، حالبوکه محبوس‌لر ایچنده بی کناهلر و بلکه‌ده معصوملر دخی بولنورمش، از جمله بوراده حبس خانهٔ عمومی‌ده بر اختیار آدم واردی، تصادف اوله‌رق بنم یتاغم بو آدم یانینه راست کلدی، کوندز دخی بو ذاته دقت ایتمشدم، فقط اسلام اولمق احتمالی خاطرمه کلمامشدی، برده کیچه یاریسی کیچدکدنصوکره، بو ذات اویقودن قالقدی، یتاغنده اوتوردیغی یرده بر کره تیمیم قیلدی، صوکره تلاوته باشلادی، سورهٔ یوسفی تکرار ایتدی، بعده بر دعا و نیازه باشلادی حیرتده قالدم، بن او زمانه‌یه قدر بویله بر دعا خوان کورمامشدم. بزم مدرسه‌لرده دکل، علما دیدکمز ذوات کرامده دخی لایقیله دعا اوقویه‌جق آدم بولنه‌ماز.

بزده عموما ابتدا صرفه باشلاندقده: «الدعاء بلفظ العربیه مقرونته بالدیجابته» دیرلر. اونی دخی اورایه مخصوص بر دلیل مسکت ظن ایدرلر، اصل دعانه‌در؟ کمسه بلمزدی.

اشته شو ذات او قدر خزین خزین آه ایده‌رك ادعیه‌لر اوقیور، حیرتده قالمامق قابل دکل ایدی. صباحه قدر زار ایتدی آغلادی، صباح اولدی، پاویرکه‌دن صوکره کیزمك اثناسنده بن بو آدمڭ یانینه کیتدم، سلام ویردم. کندیسی غایت ایری بم بیاض صقاللی قالون سسلی بر آدم ایدی، و علیکم السلام اوغلوم بیوردیلر. حال احوال صوردقدنصوکره خیلی صحبت ایتدك، عاقبت قفقاس آدمی اولدیغی تحقق ایلدی، فقط لسان بلمدیکندن استفاده مشکل ایدی، شولای بولسه‌ده چوق استفاده ایتدك، بزه بر چوق تعلیمات ویردی. بو ذات لســان عربه ماهر اولدیغی محقق ایدی، فقط بن عربجه تکلم ایده‌مزدم. اونده روسجه‌ده مکمل ایدی، بنده اوده یوق. اشته استفاده مشکل اولدیغی بنم جهلمدن ایدی، حتی شیمدی شو ذات نره‌لی اولوب اولمدیغنی بلەمیورم، فقط صوکره‌دن قفقاز ملتی اولدیغنی ظن ایدردم او ظن اوزره قالدم. (پرمی) حبس خانه‌سنده اوچ کیچه بو ذاتڭ الله ایله مناجاتنی سیر ایتدم. بوده بنم ایچون بر درس ایدی. حبس خانه‌لرده مجرملردن ماعدا برده سیاسیون بولنورمش، بونی دخی اوراده حس ایتدم، فقط اوراده حقیقتنه مطلع اوله‌مدیم. اوچ کون صوکره (پرمی) دن حرکتمز تحقق ایتدی، یارین صباح ایرکن (تمان) که دوغری حرکتمزی بزه آخشــامدن معلوم ایتدیلر. بابا دخی بزمله برابر کیده‌جك. صباح اولدی، پاویرکه باشــلاندی، برر برر کیده‌جك آدملرڭ اسملری اوقندی، اشته شو اثناده بن دخی بر شی‌گه دقت ایتدم: آلبرت دیه چاقردیلر، او آراده بری کلـدی، علی بك نام بر چرکسی آرقه‌ســندن ایتدی، اوده میدانه چیقدی. مأمور تـکرار صوردی: آلبرت اوزرینه بر فاملیه‌ده علاوه ایتمشدی، لـکن خاطرمده قالمدی. اما شو بیچاره علی بك، آلبرت یرینه محقق کیتدی. حالبوکه آلبرتڭ آیاغنده دیمرده واردی، مأمورده دقت ایتمدی، علی بك‌ده لسان بلمزدی، اویله کیچدی. باویرکه تمام اولدی،

تورت یوزه قریب عزیز مسافرلر. او زمانده (پرمی) تمان آراسنده دیمر یول یوق، آرابه ایله کیدییورز. هر آلطی آدم بر آرابه‌یه بنه‌جکلر، بو آلطی آدم بر زنجیره دیزلمشــدر. آرابه‌لر کلدی، آلطیشر بندك، اللرمزی زنجیر ایله باغلادیلار، همان حرکت ایتدك.

اشته اصل شوراسی بنم ایچون چوق آغر کلدی، آراده برر عارسز آدمده بولندی، بر آدم ابدست بوزاجق، آلطی آدم برابر کیده جکز، بش آدم باقار. هله بنم کندم ایچون ابدسـت بوزمق لازم کلورسـه، اللهم احفظنا بش سنه اوراده قالورسام ابدستم کلمز، زیرا بز بو کبی اخلاق ایله تربیه اولنمدق، آداب اسلامیه‌ده بو کبی حاللر اولمق احتمالی یوقدر. بکا صوڭ درجه‌ده آغر کلدی، برکت ویرسون آخشامدن آخشامه (استانسـه) یا تابه کلوردك، اوراده ابدسـت بوزاردم استراحت ایدردم. استانسـه‌لره کلدیکمز کبی بوشـن براقرلردی، هر دائم استانسـه‌لرده کیجه قالوردق، اوراده دخی بر قاچ آدم برابر ابدست خانه‌یه کیرردی، هیچ نجاسـتدن اجتناب یوق، بز، صالداتلره بش کاپك ویروب بر کناره کیدردم. هر کون آخشام اولورسه، پاویرکه بعدنده هر کسه طوقز کاپك پاره تقسیم ایدرلر، شو پاره ایله هر کس بوغازنی بسلر، اکثری آخشام اولور اولمز یاتار اویور. اما ایکی اوچ آدم صالداتلر ایله برابر بتون کیجه عشرت ایدرلر، سـرخوشـ اولورلر، بیچـاره صالدات هـم ایچار، ایکی اوچ کون آشـاب ایچدکدنصوکره صالداتلر الندەکی خزینه (کاصصه) غه هم کیررلر، اوچ تورتنجی کون شولوق ریستانلردن بر قاچ کوزی آچیق آدملر اتفاق ایده‌رك، بیچاره صالداتقه معاونت کوستریرلر، کاصه‌یی اکمال ایچون عموم ریستانلرغه سـویلار، یدی کاپك سـکز کاپك بعضلرینه بش کـاپك ایله رضا قیلورلر، صالدات بیچاره بو یخشیلغه قارشی واسطه اولمش ادملره کمـال حریت ویرورلر، زنجیره دخی تیزمزلر، صوکره بو آدملردن هر نه صادر اولورســه، صالدات کوزنی قاپاتر. بو آدملر چوق غریبلرنڭ جاننی یاقارلر، لسان بلمز: چوحنه‌لر، چیرمشلر، چواشلر، تاتار چرکزلر، حتی بعض غبی روسـلر دخی پاشـپورتسـز مملکتنه

كیده‌جكی یرده، قانلی قاتل مقامنی توته‌رق كاترو ژنای رابوطه‌غه هم كیدییورلرمش، بن بونلرنڭ دخی انواعنی مشاهده ایتدم. شول طریقه بر چوق اسراره مطلع اولدق آلتنجی كونی (یكاترینبورغ) حبس خانه‌سنه كلدك، بوراده دخی ایكی كیجه استراحت ایلدكدنصوكره یولمزه دوام ایتدك بعده تمان حبس خانه‌سینه كلدك. بوراده تمام بر هفته قالدق، پیرمی‌ده كوردیكمز بابا دخی بوراده كورلدی، علی بك بابایی ترجمان ایده‌رك بوراده كندینڭ آلبرت اولمدیغنی، اسلامیتده آلبرت اسم اولمدیغنی كندینڭ مسلمان اولدیغنی عریضه‌لر ویردی، عرضحال یازوچی‌لر، دعوی وكیل‌لری هب اوراده موجود محبوس‌لر آراسنده وار ایدی. پرمی حبس خانه‌سنده هیچ بر شی بلمكان علی بك، تمانكه كلنجه‌یه قدر عادتا روسچه‌ده بلمش و آنڭا كاتده اولمش. اشته ضرورت حال، انسانی، نه قدر چابق تربیه ایدییور. اما عاقبتی‌نه اولمشدر طبیعی بڭا معلوم اولمدی. بر هفته صوكره بزی تكرار یاتاب ایله تاریغه كوندردیلار. بن تمانده حبسخانه‌ده بولندیغم اثناده ینكا آولده كندیمی بیلكان بر نیچه كشی‌كه خبر یوللادم، بنی كفالت ایله آلسونلر، بن اوز اختیارم ایله تاریغه باریم دیب، هیچ كیم التفات ایتمدیلر. بو ایسه بنی استه‌مه‌دكلرندن دكل، بلكه جهالتلرندن، كیمدن صورمق لازم و نصل كفالت لازم اولدیغنی بلمادكلرندن جسارت ایده‌مدیلر، بلكه بیوك بر جریمه‌سی اولمزسه بو صورتله (تورمه) كه كیرمز ایدی ظن ایتدیلر.

روسیه اولكه‌سنده تاتار ملتی، صاف درون، هیچ بر نوع فنالغی بلمدكلرندن عمومیتله قانون حكومتدن دخی غافل قالمشلردر، احتیاج مست ایتمش اولسه بلوردی. سنتبر ابتدالرنده تماندن بیوك جاده ترا كته یولی ایله تاریغه متوجها حركت ایتدك، اصل زحمت بوراده اولدی، زیرا قرق كونلك بر مسافه ایمش، پیاده یایان كیتدك كونلر كیتدكچه صغوق اولمایه باشلادی، البسه یوق هله آیاغمه كیه‌جك هیچ بر شیم یوق، یالان آیاق كیدییوردم. بوراده رفیقلرمز آراسنده دها فنا آدملر ظهور ایتدی، بر كون یولده بر قاچ آدم اتفاق ایتمشلر: بر قاتل‌نڭ آیاغنه بولغان بوغاو زنجیرنی بڭا

تبدیل ایده‌جك اولدیلر، برکت ویرسـون ایکی مسلمان صالدات واردی، اونلر بنی حمایه ایتدیلر. والا بزی قاتل‌یاپه‌چق‌لردی، حریف‌نڭ آیاغنده‌غی زنجیرلری بنم آیاغمه صوغه‌چق ایدیلر. صوڭره بڭا بر فنا قورقو عارض اولدی، کیجه‌لری اویومز اولدم. ذاتا یمك یوزنی کوردیکم یوق، ایکی آی هب ایکمك سوت ایله کندیمی اداره ایتمشدم، کنج‌لکده وار، بر خیال استلا ایتدی. همان جنون علتی ایله آز قالدی مبتلا أولور ایدم. تمام قرق کون‌لك بر یول، هیچ مسلمان یوق کونلر صغوق. تاریغه یقین کلدکچه هوالر صغوق اولدی، عاقبت قارلر یاغدی، بن قار اوستنده چیپلاق آیاق کیتمکده ایدم. آیاقلرم صغوقه تحمل ایده‌مزدی، یوکروب کروان خلقی‌نڭ آلتنه چیقـار، آیاقلرمی آستمه باصوب اوتروردم، تا آخرده بولغان صالدات کیلوب یتشکانچه. صوڭره تکرار یوکرور ایدوم، تکرار آلغه چیغوب اوتروردم، آیاقلرمنی یلتاردم، بو صورتله‌ده بر نیچه کون زحمت چیکدم، بو زحمت‌لری تعریف قابل دکل.

سفرمز تاریغه یقلشدی: ایشم، توکالی، قالالرنی کیچدك، صالدات‌لر قولنده آقچه قالمادی، ریستانلره طوقز کاپك یرینه بش کاپك کورماوای ویرمك باشلادیلر. اشته او زمان بعض دائمی ریستانلقده عمر سورمش آدملر، قاعده‌نی بلورلر، صالداتقه یول کوسترلر. بیچاره جاهل صالدات، بو حیدودلر فکرینه اسیر اولور. اکر ریستانلر ایچنده زنکین آدم اولوبده ایشی فنا اولدیغنی حس ایدرلرسه، آڭا انواع دسیسه‌لری قوردقدن صوڭره، تخلیهٔ سبیل هم ایدییورلر. هیچ کناه‌سز آدملر، بو مجرم قهرنی چیکوب کاتروژنای رابوته‌غه قدر کیدلرمش، صالدات‌لر رئیسی بیچاره! کندی ریستانلره عائد پاره‌لری تلف ایتمش بولندیغندن بو آدم‌لر هر نه دیرلرسه وهر نه یاپارلرسه، هیچ کورمز بلماز اولییورلر، آنلرده یعنی بر قاچ عاقل آدملر دیدیکمز ذوات، عادتا ریستانلره حاکم اولییور، آمرانه بر طور حرکت کوستریورلر، هر نه حکم ایدرسه النده، بونلرنڭ کار و کسب‌لری شو ریستانلری آلوب صاتماق ایمش، (حبسخانه اسراری) نام اثره باق.

بز تاریغه کلدك بنم خالەم زوجی نصر الدین ملا، عم زاده‌مز احمدی اکه

بنی پولیس دائره‌سندن استقبال ایدوب کندی‌لری بنی برابرلرنده آلوب قایتدیلر.

بن کمسه‌نڭ یوزنه باقه‌میورم، غایت حیا ایدییورم، اقربادن بر نیچه آدملر کلدیلر، بزی تسلی ایدییورلر، فقط اوتسلی‌لر بنم قولاغمه هیچ کیرمیور، اورامغه چیقه‌میورم، هیچ بر یره کیده‌میورم. بر کون شول حال ایله پریشان اوتورمقده ایدم، یکا آوول سلمان ملا مرحوم کلدی، بنی ڤولصقه چاغردی، ڤولصده بنم حقمده بر مکتوب وارمش، بکا کوستردی، صوکره کوزل بر نصیحت سویلادی، رحمة الله علیه حقیقی احراردن ایمش (قلوب الاحرار قبور الاسرار) مضمونی موجبی، بو مکتوب مآلنی کمسه‌یه سویلامه‌مش، مکتوب ایسه یالکز بنم شخصمه عائد ایدی، قشقاردن کیدشیمی بر نیچه قات مبالغه ایله «قارادوان» ملاسی یازمش. شو مکتوب داخلنده بنم پاسپورتمزده وار.

اشته بنم شورایه قدر چیکدیکم بلیه هپ استاذ داملا اسماعیل علیه الرحمة حضرتلرینڭ جهالتی ثمره‌سی والا استاذ بنی صقشدیرمه‌سه، ولو حکومت رجالی پاشپورت صوراسه‌لر بویله: بو بنم شکرتم، اصلی نسلی پاشپورتنده کورلییور، یکی پاشپورت کلنجه بن کفیل اوله‌جقم دیرسه، کافی ایدی. وهیچ بر شی لازم کلمزدی. قانون دولتی بلمك برنجی درجه‌ده علمایه لازمدر، شول سببدن روس لسانی ملالره تکلیف اولنمشدر.

بن تاریغه کلدم بر هفته ظرفنده (تیر) اصتمه خسته‌لغنه یاتدم. تمام بر آی یتاقده بیهوش قالمشم، بعض کونلر تمام‌میت کبی اولدیغمی صوکره حاله‌مز سویلاردی، رحمة الله علیها چوق تربیه ایدردی. بر آی صوکره بو خسته‌لقدن کسب عافیت ایتدك، فقط ایسکی خسته‌لغمزی هیچ خاطردن چیقاره‌میورم، کمسه‌که باقه‌میورم اوتانیورم، کیجه کوندز دوشنیورم، یارب نره‌یه کیده‌یم هیچ بلمیورم. او اثناده تجارلر بایلار ایشم یارمنکه‌سینه کیتمکه باشلادیلر، عبد الوهاب بای آیدیکین هم کیدییورمش. بنده کیدوب کندیلرینه سویلادم: بنی ایشمکه قدر آلوب کیدوکز دیب. آنلرده قبول ایتدیلر، بزی ایشمکه قدر کوترمك اولدیلر، فقط یوزلاده یمشیك یاننده اوتروب کیتمك شرطیله. بکا یالکز

شول تاریدن کیتسام بویله مقصد شول، شونڭ چارەسی بولندی کیتمکه قرار ویردك.

حالەمه کلدم سویلادم: بن کیدییورم، اوقورغه کیدەجکم. دیه. رحمة الله علیها آغلادی دعا ایتدی، زوجی دخی مناسب کوردی، بزه فاتحه بیردیلار. عبد الوهاب بای مرحوم کوزلاسینه اوتروب ایشمکه کیتمك اوزره تاریدن چیقدق، قش قیامت صغوق، بزم البسەلرده خفیف، یرمزده کوزلادە، مدد الله مدد! کیجەلری اویقو یوق، نیسه ایشمکه کلدك، بر ایکی کون ایشمده قالدق، پاره یوق، هیچ بر طرفه کیدەجك چارەده یوق، هر نه فکر ایدرسام کندم کندیمه فکر ایدییورم، عقل ویرەجك آدم یوق، عاقبت ایشم یارمنکەسندن کیتمك اوزره قرار ویردم، اما نرەیه؟ بنده بلمیورم. جیب همایونده مجموعی آلطی تنکه آقچه وار. شهردن چیقدم (پیاده) بیاو کیدییورم، بر تیلغرافلی یول توتدم، تابانه مدد کیدییورم، اما یول نرەیه کیدییور؟ هیچ بلمیورم اخشام اولدی، بن کیدییورم، کیجه اولدی کیدییورم. تون اورتاسی بولدی همان کیدییورم، ماهتاب کوزل کیجه کوندز کبی، بم بیاض قار اوستنده الله ایله بندن ماعدا کمسەلر یوق، بعضا کند کندیمه آغلایورم، قاچ آول‌لر کیچدم، قاچ آدملره راست کلدم، لکن بو یول نرەیه کیدییور دیه کمسەدنده صورمیورم. دیرکن صباحه قدر کیتدم، صباح اولدی، تمام یکرمی ساعت یول یورودم، بر روس قریەسینه کلدم، بر اویکه کیردم، چای ایچیورلردی، بکاده چای ویردیلار، چای ایچدم، بردن بره بر اویقوغلبه ایتدی، صیجاق اوده یاتدم اویودم. تمام بش ساعت اویقو اویومشم، قالقدم. خانه صاحبنه چای پارەسی یکرمی کاپك ویردم، یولمه دوام ایتدم، آرتق آخشام اولمشدی، بن قریەدن تکرار تیلغرافلی یول ایله حرکت ایتدم، ماهتاب غایت کوزل، یالکز کیدییورم بش ساعت قدرده کیتمشدم، آرقەدن بر قاچ آدم کلدی، هر بری برر چانەده، یوکلاری یوق، بو آدملردن بری بکا روسچه صوردی: سن کیم سن؟ دیه. بن بر مسلمان اولدیغمی سویلادم. صوکره تاتارجه نرەدن کلمکده اولدیغمی صوردی. او اثناده بنده کندیلرینڭ نرەیه

کیتمکده اولدیغنی صوردم. دیدیلر: (پتروپاول) قزلیارغه بارامز. بونڭ اوزرینه بنده بر غریب طلبه اولدیغمی سویلادم، ایچلرندن بری مرحمت ایتدی، بزی چانه‌سینه آلدی. برر ساعت کیتدکدنصوڭره بر روس قریه‌سنده چای ایچدك، ایرته‌سی کون صباحدن پتروپالغه کلدك. شول آدم خانه‌سینه مسافر اولدم. چای ایچدم. اویله نمازی چالا قازاق محله‌سنده قیلدق، اوبله‌دن صوڭره‌ده یمك شولوق آدم خانه‌سنده ییدك. بزه چوق اکرام ایتدیلر. صوڭره بز مدرسه‌یه کیتمك اوزره بو آدمله وداع ایدوب مفارقت ایدك ایسه‌ده، بزه تکرار رجا ایتدیکه: بزم شهرمزده بولندقچه دائما بزه کلوکز، مونچه‌غه کیرورکه جمعه کیجه‌لری کلورسه‌کز بیك شاد بولورمز دیدیلر.

بزده انشأ الله دیدك اما، فقط اوآدملر ایله تکرار کورشمك نصیب اولمدی. مدرسه‌لره کیتدم ایسه‌ده، بعض بزی بلن آدملر بولندیغی جهتله، کندی باشمزدن کیچمش وقعهٔ تاریخیه‌یی ملاحظه ایتدکده، کندمزی هیچ کمسه بلمکان بر طرفه کیتمکی ترجیح ایلدك: فقط کیتمك ایچون بر جهتده بوله‌میورم، مع ما فیه بر چوق تفکر بعدنده تکرار «مجهول مطلق»غه توجهی *) اختیار ایده‌رك، تیلغراف یولنی تعقیب ایده‌رك شهردن چیقدم. مزارستان خذا سینه کلدکده بر خیلی استمداد ایتدم، بر نیچه آیت تلاوت بعدنده یولمه دوام ایلدم. دوم دوز قار صحراسی، هیچ بر شیلر یوق. یولده او قدر واسع دکل، مرور ایدن آز اولدیغی مشاهده اولنمقده ایدی: فقط تیلغراف اولدیغندن ظن ایتدمکه، بو یول مطلقا برشهره واره‌چقدر. ایکی اوچ ساعت کیتدم، نه قریه وار؟ نه شهر وار؟ نه‌ده آدم راست کلدی، هیچ بر شیلر یوق. کیجه اولدی، ماهتاب او قدر دکل، هواده بولوت وار.

تلغرام (باغانه)دیرکلرینڭ حسابنه قاراغانده بر استانسه کیچمش کبی کوزکیبور، زیرا (١٤٤) رقمی وار، لکن هیچ بر قریه فلان کیچمدك، اما بر آراده کوپك صداسی کلمشدی، لکن او، خانه، یاخود انسان مسکنی کبی بر شیلر کورمه‌دم. کیدوب کیدوب تلغرام باغانه‌سنده بولنان رقملری دقت

*) بو قاعده‌یی بز ابطال ایتدك یوقسه مدرسه‌لرده همیشه توجه‌محال دیرلردی.

ایله باقمایه باشلادم، بو حسابدن تقریبا اون بش چاقرم تکرار کیتدم، لکن همان هیچ بر شیلر یوق. اوهام خیال و قورقوده استلا ایتمکه باشلادی، او اثناده اوزاقدن بر قارا کوزکدی، فقط نه‌در بله‌میپورم، بعضا حرکت ایدر کبی اولیپور، بوده تقرب ایتدکچه بزم حیرتمز آرتیپور ایدی. همان یقین کلدك حرکت ایدیپور حیواندر، فقط بویله بر حیوانده هیچ کورمامشم؛ صغر دکل آت دکل، عجبانه اوله بلور؟ رسملی الف با اوقومدمکه، نه اولدیغنی بله‌یم، بزم عواملرده انموذجلرده بویله بر حیوان رسمی بولنمیوردی، رسملی کاغده باقمق مدرسه‌لرده قطعیا ممنوع ایدی، چار ناچار بویله بر زمانده انسان حیرتده قالورمش.......

برده حیوان اوزرنده انسان تاوشی هم بار، لکن تلنی آکلایه‌میورم، اوی، وای دیر کبی اولیپوردی، کیچه‌ده قارانلق، قورقوده وار، مدرسه‌ده وقت جن شیطانلر انسانه هر تورلی قیافتده کورنه باور دیه استاذلرده قولاغمزنی دولدیرمش، بویله مخلوق اولسه اولسه شیطان اوله بلور دیه ذهنلرمی قارمه قارشیق ایدر آغلایه‌جقلرم کلوردی. نیسه عاقبت تکرار تکرار سویلارکن بر درجه آکلانمغه باشلایدی، بعض آکلایه‌مدیغم شیلری روسچه صوردم، روسچه افاده ایلدی. یاریم ساعت قدر بزی استنطاق بعدنده آستنداغی حیوان (دوه) اولوب کندیسی‌نکده (قرغز) قازاق اولدیغنی آکلاتدی. بولندقلری موقعلرده صحرا اولوب، آول شهر بولنماز، هر یکرمی بش اوتوز (ۋیروست) چاقرمده، کیت تعبیر اولنور بر خانه‌دن عبارت برر (محطه) استانسه بولنوب و اوده اکثریتله قار ایله مستور اولوب کیچه‌لری بیك تفریق اولنمز بر حالده اولدیغنی و بو بیکیتلر صاحبی روسلردن اولوب کوزل و امین آدملر اولدیغنی سویلادی. بونك اوزرینه انسیت کسب ایتدك، الیمزده اولان بیکیت قاچ چاقرم اولدیغنی صوردم و نره‌لرده نه کبی شهرلر اولدیغنی صوردم. بیکیت دها یدی چاقرم یر مسافر اولوب، آلتمده کوکچه طاو، آطبازار شهرلری اولدیغنی سویلاینچه، بنده صوك درجه‌ده ممنون اولدم، آرتق بوندنصکره قاف طاوی‌نك آرتنه کیدر کبی کیتمایه‌جکم و همده کیده‌جکم یر هیچ بلمدیکم اسمنی

ایشتدیکم بر مملکت اوراده بزی بله‌جك آدم دخی بولنمایه‌جغنه کسب قناعت ایتدم، بو خوش کوزل حوادثی ویرن قازاغه رحمتلر اوقودم، خوش آمان بول دیه آیرلدق، بزده یولمزه دوام ایدییورز، برر ساعت کیتدم، کوپك صدالری کلمکه باشلادی، اما اورتالقده بر شیلر کوزکمیور، صوك درجه‌ده یورلمش حالم بتمش آیاقلارمده یورومز اولمشدی، کوپك صداسینه دقت ایدییورم قولاق ویرییورم، اما تلغراف یولندن کنارده بر خیلی چنده کبی کلیور، یولی دخی براقمق استه‌میورم، شولای بولسه‌ده بر انسان صورتی کورمك، بو ساعتده بنم ایچون بر بختیارلق ایدی. یولی براقمغه مجبور اولدم، صدایه دوغری یوردوم، همان همان یقین کلدم، بر آتش کوزکدی، آرتق بوراده بر بنی آدم مسکنی اولدیغنه شبهم قالمدی. دیرکن انسان صداسی هم ایشدلدی، لکن قریه فلان دکل یالغز بر او خانه وار، اوده قار ایچنده قالمش کیچه‌ده قارانلق لایقیله کوزکمیوردی، دوغری آتش شعله‌سینه کلدم، او آراده حضرت موسی قصه‌سنی‌ده درخاطر ایتدم. دیرکن النده فنار، بر آدم بنکا دوغری کلیور، بنده کندمی بلدرمك ایچون یوتکردم تاماغمنی قردم، اوده باغردی کیم اول دینجه، غریب مسافر دیدم. بزی قارشیلادی اوه کوتردی، اوه کیردم باقدم، بر چوق آدم وار قیافت وسیمالری روس‌لردر و خاتونلرینك البسه‌لریده روسچه‌در، اما کندیلری تاتارچه تکلم ایدییورلر. مع ما فیه بن روسچه سلاملادم (دراستی) دیدم. بنم حالمی و کیم اولدیغمی و نره‌یه کیتمکده اولدیغمی صوردیلار، او ایچنده بر چوق آدملر ایدنده سرلمش یاتیورلر، او ساعت پوچوده کلمشده، بعض‌لری پوسته ایچون قالمشلر ایمش، بزه دخی یر کوستردیلار، همان باشم یره توقانر توقانمز اویومشم، زیرا یورغونلق حدودی تجاوز ایتمش ایدی.

صباح اولدی، هر کس قالقدی، بنی دخی قالدیردیلار، لکن اعضالرم قرلمش، قالقدیغم کبی صوردم: قزلیار نیچه چاقروم دیه، اللی چاقرمه یقین بر یول یورومش اولدیغمی سویلامش ایدیلر، دوغریسی خاطرمده قالمدی، شول قدری وار، قزلیاردن ایکنچی بیکیت ایمش.

قش کونندە و یالکز هیچ بلمدکم بر یولدە، ایکی استانسە چوق یولدر، حیوان ایلە دخی او قدر بر مسافە آنجق یوروله بلنور.

صباح قالقدم، طاڭ آتمشدر ظن ایتمشدم؛ حالبوکە طشاری چیقدم باقدم ایسە دها قارانلق شفق علامتلری کوزکمیور، تکرار اوه کیردم، صوردمکه نه ایچون بو قدر ایرکن قالقیورلر؟ دیدیلر: ایش آدملری هپ ایشە کیدەجکلر حیوانلری باقەجقلر، کیجەلر چوق اوزوندر. او آرادە همان صموار حاضر اولدی، هپ توپلاندیلار، چای باشینە کلدیلر، بندە بونلرە هپ دقت ایتدم: سفرەیە کلورکن کمسەدە عادات دینیەدن بر حرکت کورەمدم، یالکز اختیارجە بر آدم بسملە سویلادی، آرتق مسلمان اولدیغی آکلاشلدی، اما تکلملری هپ تاتارجە قازاق تلی. نە ملت اولدقلرنی صوردم، اصل خانە صاحبلری پوستەجیلر دون قازاقلری اولدیغنی سویلادی، خدمەلر ایسە یرلی قرغز تعبیر اولنور اسلام قزاقلرندن ایمش. اورالردە هر طرفدە دون قازاقلری بیك چوق مش، بونلرە اوراجە (قازاق اورص) تسمیە اولنورمش، یرلی اسلاملرە ایسە مطلقا (قازاق) دیرلرمش، بو قازاق اورصلر هر نە قدر عموما خرستیان ایسەدە، (الحکم لمن غلب) قازاقلردە کثرت اولدیغندن قازاق اورصلر هم قازاقلرە تقلیدە مجبور اولمشلر، دکل یالکز لسان جهتندن، عادات و اخلاق البسەلرینە وارانچە تمام قازاق اولمشلر، یالکز خاتونلر البسەلرنی تبدیل ایتمامشلر دیانت جهتیدە آنجق خاتونلردە قالمش، ایرکاکلری اکثریتلە آیین روحانیلرنی دخی اونوتمشلر، بودە بر حکمیات طبیعیەدندرکە: بر ملتدن دیانت زائل اولورسەدە، خاتونلردە بعض اثرلری قالییور، شیمدی لهستان پالاك، لیتوە مسلمانلری کبی، آنلردە دخی دین اثری یالغز خاتونلردە قالمشدر.

بزکە دخی چای ویردیلر؛ سفرەدە یاغلی بر شیلر واردی، بندە یمك اشتهاسی هم یوقدی. خانە صاحبی یاغلی اکمکی بنم آلتمە قویدی و سویلادی: آشا قورقمە، دیدی. ذاتا بنم خاطرمدە اویلە بر شی یوقدی، فقط چوق ایرکن اولدیغندن یمکە اشتها کلمزدی. چای ایچدك. صفرە اوزرندە کوزل صحبت ایتدك، دقت ایتدکچە لساندری دخی آکلانمغە باشلادی. اصل بزم لسانمزدن

چوق فرقلی دکل، یالکز شیوه بشقه. برده (شن) حرفی یوق، بلکه (ش) یرینه هپ مهمله (س) استعمال ایدییورلر،

قازاق لسانی تاتار لسانینه نسبة دها واسع و دها معنالی بر لساندر، بو لسانده امثال و مقاللر پك چوقدر، و قازاق ملتی اهل بادیه‌دن اولدقلری ایچون، طبیعت شعریه‌لری دخی واردر، کندی لسانده شعر سویلامیان آدم نادر اولور، مشهور شعرالری‌ده آز دکلدر. عادی سوزده بویله حاضر جواب آدملردر (تفصیلی کلور) چایدن صوکره بر کنارده بن آز دها اویودم، بر وقت قالقدم ایسه، آرتق صباحده اولمش کنش‌ده دوغمش. طشاری چیقدم، هر طرفه دقت ایتدم بر کوزمی کیزدیردم: اللهڭ واسع بم بیاض بر صحراسی، بعض طرفلرده سوری سوری حیوانلری کوزکییور، اما شو بر خانه‌دن بشقه مسکن خانه او نامنه بر شیلر یوق. بن ایسه دنیاده یویله بر موقعلر اولدیغنی نه‌ده کورمشم و نه‌ده ایشتمشم، بنم ایچون حیرتده قالماق ممکن دکل ایدی، جغرافیا اوقومدمکه، هیچ اولامزسه بویله بر مملکتڭ دنیاده وجودندن خبرم اولسون. نیسه خانه صاحبی یانینه کیتدم، کندیلرینه بر تشکر ایتدم، وداع ایده‌جکی یرده بزه دیدیکه: خدای مسافر آش آشاب کیدنکز. بزده تکرار تشکر ایدوب یولمزه دوام ایدك، آرتق کوندز کیتمك استیورم، شیمدی قورقو فلان قالمدی، یالکزلغه دخی کسب انسیت ایتدك، یالکز کیدییورم، اطرافه دقت ایله باقیورم، برده بیك اوزاقده آت اوزرنده بر آدم کلیور، دوغری بزه کلیور بنده شبهه‌لندم، عجبا قطاع طریق‌می؟ (قطاع طریق) نه اولدیغنی بلماسامده، مختصرده کورکانم بار. اما سارق اولمایه‌جق قضیهٔ کلیه سارق کیجه کیزه‌چکدی. .. نیسه کلدی، باشینه کیکانی قولاقلرنی قاپاتمش عجایب بر شی: بوروك دکل، قالپاق دکل، اوزون ایتدروب صوزوب بر سلام بیردی. همان بزم نره‌دن کلدیکمزو نره‌یه کتدیکمز اصل نره‌لی اولدیغمزی و نه‌لر کوردیکمزی صورماغه باشلادی، یاریم ساعتدن زیاده بزه آرقاداشلق ایتدی، هپ بنم ایله برابر صوره‌رق کلیوردی، صوکره بردن بره آمان بول دیدی، اوز یولینه کیتدی، آکلاشیلدیغنه کوره، بوده

قازاق خلقنه مخصوص «رویتر» تیلغراف شعبه‌سی ایمش. بو ملتده حوادث بویله هر راست کلن مسافردن تلقی اولنورمش، بوندنصوکره دخی قاچ آدملر کلدیسه، بویله صوروب صوروب کیدییورلر، آخشامه قدر هیچ اولمزسه یکرمی آدم کلمش، بویله صورمشدر. بو آدملر ایسه، یلقچی تعبیر اولنور، حیوان چوپانلری ایمش، بونلرنك بر وظیفه‌لریده، بو صورتله هر راست کلن آدمدن حوادث تلقی ایدوب، آخشام اوینه کیتدکده قارتلره سویلامك ایمش، بعض یول کنارنده حیوان سوری‌لری بولنیور، بیك ایکی اوچ بیك حیوان قار اوزرنده کیزییورلر، حیوانلر قارنی آیاقلریله تیپوب قار آستنده بولنان اوتلرنی چوبلرنی بولوب ییارلرمش، بنم ایچون بو بر عجایباتدن ایدی، بونی دخی کورمامشم، آت حیوانی بو قدر چوق اولورده ظن ایتمزدم. اول کونی دخی آخشامه قدر یول یورودم، یولده آدم بیك نادر راست کلورمش، ایکی پیکیت مسافه کیتدم، کینه شول هر پیکیتده بر اودن بشقه بر شیلر یوق، آخشام تکرار پیکیتکه کردم. آرتق شیمدی مأنوس اولدی، هر یرده مسافر قبول ایدرلرمش، معلوم اولدی، لسانلری همیشه تاتار لسانی، آخشام برر ساعت صحبت ایتدك، یمك سفره‌سی قورولدی، یمك کتوردیلار، بزی دخی سفره‌یه دعوت ایتدیلر یمکاری: آت ایتی (لحم الفرس) غایت کوزل بشمش، صوکره بیوك کاسه ایله چوربا کتوردیلار، اونی عادتا صو کبی قالدیرق ایچدك. یمك نهایتنده صوردم بو آت ایتی سزچه ممنوع دکلمی؟ دیه. اوزون یاللار کورمکانده یارایدی، جوابنی ویردی. چوق تعجب ایتدم. او کیجه چوق شیلره مطلع اولدم، چوق شیلر کوردم، کیچه اورادە قالدم،

صباح عادتلری اوزره ایرکن قالقدیلر، بن دخی ایرکن قالقدم، چای بویله ایچمه‌دن، آز ماهتاب واردی یولمه دوام ایتدم. صباحه قدر بر پیکیت یول یورودم، صباح اولدی، پیکیته کلدم، چای ایچدم. اول آراده کوکچه طاودن کلمش بریمشیك بنی کوترمك اولدی، یکرمی بش‌تینکه بازارلق ایتدك. یمشیك قازاق ایدی، اوچ آت، بزنی آلدی یورودی، اوبله نمازینه (کوکچه طاو) شهرینه کلدك. شهر غایت اوفاق اولوب، بر کلیسه بر مسجدی وار،

هر ایکسی آغاچ بنا ایدی. مدرسه‌ده وارمش، بن دوغری مدرسه‌یه کلدم، مدرسه‌ده بر ایکی کنج آدملر واردی، بشقه کمسه‌لر یوق. اویله نمازندن صوکره ایکی اوچ بالا کلدی، حضرت هم کلدی بزکه اعتبار ایتدیلر، حضرت بزم احوالمزدن بر آز صوردقدنصوکره، بالالرغه درس بویله ویرمدی، ایده قوناق بزکه بارایق دیب، بزی کندی خانه‌سینه دعوت ایتدی.

بن شـــو معامله‌دن حضرتنڭ علمی نه درجه‌ده اولدیغنی حس ایتدم. بزده عموما مدرس‌لر، درس اثناسنده غریب بر آدم کلورسه، درسلرنی ترك ایدرلرسه، مسافر پرورلك‌لری مدرســلك‌لرینه غلبه ایدر. مدرس افندینڭ بو صورتله تستر ایتمه‌ســی، قاعدهٔ احتیاطه رعایه اولدیغنی چوق آدملر تفریق ایتمزلردی. اما بو زمانده طلبه بوندن دخی اینجه قاعده‌لری آڭلادیلر. نیسه‌بنز مدرسه‌ده مسافر اولدق، مدرس اصل استرلی باش طلبه‌لرندن ایمش، بوراده نائب امامت وظیفه‌سنده بولنورمش. نظاما قازاق طائفه‌لرینه مخصوص مسجدلرده، تاتار بالاسینڭ امام اولمه‌سی جائز دکلدر، شو سببدن اصالة امام اوله‌میورمش. «بو نظامده قازاقلردن موسی چورمانوف و امثالی بر طاقم سفها رجاسینه بنأ ۱۸٦٤ سنه‌سندن اعتبارا وضع اولنمشدر» مدرس افندی بزه چوق اکرام ایتدی، مدرسه‌لرنده دخی بر کیجه قالدق، ایرته‌سی کون مدرس بزی بر دخی کندی خانه‌سینه دعوت ایتدی، صباح چاینی ایچدك. او زمان بزه دیدیکه: اکر آرزو ایدرســه‌کز، بورادن بیك اوزاق دکل، آزنابای ملا بای دیکان کشی‌لرده، ســزنڭ تارلق رحمة الله ملا بار، اول کشی قازاق ایچنده معتبر کشی، اکر شول کشی سزنی بله تورغان بولسه، سزکه یر چابق بولنور دیدیلر. بن هر نه قدر کندیلرنی بلمه‌مدم ایسه‌ده، تارلق اولورسه، بزم آتا آنالارمزی بلور دیدکده، شول طرفه کیتمك‌که قرار ویردك، صوکره مدرس بزه بر یوکچی قازاق بولدی، شـــول قازاق ایله برابر اویله‌دن صوکره کوکچه طاودن حرکت ایتدك، قزاق حیوان اوزرنده، بنده آرقه‌سنده باغلامش اوفاق بر چانه اوزرنده‌یم، قازاق‌نڭ قولاقلری قاپانمش، اکر بر قاقلقمه‌ده بن توشب قالاجق اولورسام، قازاق‌نڭ هیچ خبری اولمز، نیسه اولدقچه کندی کندیمه

دقت ایده‌جکم، دها شهر ایچنده یز. بزم آرقادشـنڭ اسـمی (بیسـمبه) پنج‌شنبه کندی کبی قازاقدن و قازاق اورصدن هر کیم راسـت کلورسـه، مطلق توقیف ایده‌رك، حال احوال صورمه‌دن کیچمیور.

شهری کیچدك، یولده دخی راست کلن آز دکل، بوندن ماعدا اوزاقدن بشقه یولدن کیتمکده اولان برنی کورورسـه، اونك دخی آرقه‌سندن کیدییور، هیچ اولمزسه او آدمڭ کیم اولدیغنی نردن کلوب نره‌یه کیتدیکنی بلمدکچه براقمیور. نیسه یولمزده دوام ایدییورز، بیسمبه آراصره قازاقچه اولانڭ شـعر سویلاییور، لکن مع التأسف بر شـیلر آڭلایه‌میورم. کیچه اولدی قارانلق کونده صغوق، نره‌یه کیتدکدن خبرم یوق مدد الله! دیرکن قولاغمه بعض بعض انسان صداسی طاوش کلمه‌که باشلادی. بیسمبه‌یه بر ایکی دفعه صوردم: آول بارمه؟ دیه هیچ بر جواب آلامادم. برده کوپك‌لر حاوله‌دی آلتمزدن چیقدی، بیسمبه بر قار تیه‌سنه کلدی دوردی، کندیسی همان حیواندن ایندی. دیرکن بر دیشـکدن آدملر چیقدی، آرتق بنده چانه‌دن ایندم. بزه بیـورڭ اشارتی اولنجه تیشـکه دوغری یورودم. کیچه‌ده قارانلـق اولدیغندن او خانـه فلان اولدیغی هیچ کوزکمیور، یالغز بر قار تپه‌سـی وار. نیسه بزم بیسمبه یول باشلادی، دیشـکه کیردی، بنده آرقه‌سندن کلیورم، آرتق بونڭ ایچنده بتون بتون قارانلق اولدی، یر آستنه‌می کیتدك، هیچ بله‌میورم، دیرکن اوزاقده دها بر قاپو آچلدی، بر آتش شعله‌سی کوزکدی، شعله‌یه دوغری یورودك، ایچرو کردك بر عجایب، توپراقدن معمول اوفاق بر خانـه یاخود (اویا) بر قاچ آدم وار، سلام ویردك، آلیکم سلام دیدیلر، بر کناره اوتردق، بزه برر برر: آمان‌سزمه دیدیلر: بیسمبه‌دن بنم کیم اولدیغمی صوردیلر. او آراده بر خاتون بنم یانمه کلدی، بزم بر توربا واردی اونی آچدی، باقمغه باشلادی، ایچنده اکمك پارچه‌لری واردی، برنی چیقاردی: نوغای بالاسینڭ نانی بار ایکان، دیدی، یمکه باشلادی، دیگرلرینی‌ده اوراده بولنانلره تقسیم ایتدی. صوڭره توبانڭ آغزنی باغلادی قویدی. بزده بر شی دیمدك. بزدن صوڭره دها بر چوق آدملر

کلدی، مجموعی یکرمی آدم واردر. برر ساعت اوتوردقدنصوکره بر آدم کلدی، بر النده ابریق، بر النده تاس، دوغری بزه کلدی. آرتق ال ییقانه‌جق اولدیغنی آکلادم، المی ییقادم، هر کسه واردیسه، هپ اللرنی ییقه‌دیلر، برده سفره سرلدی، هر کس صفره اطرافینه توپلاندی اوتوردیلر، بعض‌لری اللرینه پچاق‌لرنی آلدیلر، خانه صاحبی طرفندن دخی ایکی پچاق سفره‌یه قونلدی. بر بیش دقیقه کیچردکدنصوکره قاپو آچلدی، بر آدم آرقه‌سیله قاپودن کیریبوردی، بنده دقت ایتدم، النده بر شی وار، باقدم (آشلاو) تاغاراق‌نڭ بر باشنی قالدیرمش کیردی، دیگر باشنی باشقه بر آدم قالدرمش، اوزون تاغاراق، ایچی طولو ایت ایدی. بو تاغاراغی کتوردیلر، دوغری سفره‌نڭ تام اورتا یرینه قویدیلار، تاغاراق اوزونلغی بر آرشون اوچ چیروك واردی، تمام اورته یرنده بر قوی باشی واردی، بن او قدر دقت ایتدمکه، بوراده اقل بش پوط ایت وار، بو قدر ایتی بو آدملر نصل ییه‌جك‌لر دیه تفکر ایتمکده ایدم.

توررده اوتورمش بر اختیار آدم، النده پچاق، قوی باشنی النه آلدی، صاغ قولاغنی کسدی همان بوغاز ایچنه کوندردی. صوکره بای بیچه‌که بیرنڭ‌در دیب، باشنی بر تاباقه قویدی، اوراده خدمت ایتمکده اولان یکت‌لرنڭ برینه ویردی. اوده قاپویه یقین اوترمقده اولان بر خاتونغه کوتردی بیردی. اوچ تورت آدم تاغاراق اطرافنده ایتنی هم توریلر هم آشایلر، بزه هم بیورنڭ اشارتنی ویردیلر، بزده آزآز یمکده ایدوك، ایت او قدر یاغلی اوقدر سیمز کندیده غایت کوزل پشمش لذتلی، هر کس‌نڭ بارمق‌لرندن مایلار آقیوردی. هم آت ایتی هم قوی ایتی آرالاشدی، صفره‌یه یقین اولانلر یمکده ایدیلر وبر چوق آدمده کنارده باقه‌رق اوترورلردی. بن کمال حیرتله بونلره دقت ایتمکده ایدوم. بر آرالق اختیار آدم النه تورالمش ایت‌لردن طولدردی، تقریبا بر (فونت) قاداق اولوردی، بیسمبه کیل‌دی، بزم آرقه‌داش کلدی، آغزنی آچدی، شو بر فونت ایتی بردن صالوب بیاردی، بوغاز ایچنه کیتدی، آرتق تعجب ایتدم. هر نوع تفکر ایتدم بو بوغازدن نصل کچیور؟ بنده بویله

بر شی هیچ کورمامشم، ایکنجیسی کلدی اوچونجیسی کلدی او کنارده اوتوانلر هب برر برر کلدیلر، برده باقدم تاغاراقده ایتده قالمادی، بونلردن هر بری بر دفعه‌ده یوتدقلری ایت، بنم ایچون ایکی کونلك بر غدا ایدی.

صوڭره ایت بوتدی، هر کس بارمقلرنی یالادیلر، برده سفره‌نڭ تام اورته یرینه بر حیوان تاقمی کتوردیلار قویدیلار، بن شاشدم! دیرکن بو ایکر یوکانکه اللرینڭماینی سورمکه باشلادیلر، بعضلری آیاق قابلرینه سوردیلار، بنم ایچون بوده شایان تعجب ایدی، برده باقدم بری آیاغنی اوزاتمش، دیکرلریده هجوم ایتمشلر، هب اللرنی حریف‌نڭ آیاغنه سلمکده ایدیلر. صوڭره‌ده بیوك بر تاباق ایلان اختیار مسافرکه چوربا کتوردیلر، اوده یاواش یاواش ایچدی، همان یاریمنی ایچدکدن صوڭره بزه ویردی، بنده بر ایکی اورتلادم یانمده بولنان برآدمغه ویردم، شول طریقه علی سبیل المناوبة هر کس شورپاایچدیلار، بعده سفره‌لر توپلاندی. ابریق تاس کلدی صابونسز صوایله اللرمزی بیقادق. آرادن یاریم ساعت کیتدی، اینجه آغلار کبی خاتون یاخود چوجق طاوشی کلدی، بعضا بر شیلر سویلر کبی کلیور، بنده بو حالدن تعجب ایتدم، فقط کمسه‌ده طور حرکتنی تبدیل ایتمیور، دیرکن قاپو آچلدی، بر سوری خاتون قز کلدی، اول باول قاپودن کلن، آغلایور، هم بر شیلر سویلایوردی، دوغری کلدی، اولده بزم بولندیغمز خانه‌ده‌کی بر خاتونی قوچاغنه صارلدی، دها یوکسك صدا ایله بر شیلر سویلایه‌رك آغلامغه باشلادی، قز توقف ایدنجه خاتون سویلادی آغلادی، بوده بر (تباکوا) خاطره‌سی اولدی، قز اول صارلدیغی حاتونی براقدی، یانند ه بولنان ایرکاکه صارله‌رق آغلادی، دیرکن قز صره‌سیله هر کس‌نڭ موینه صارلدی آغلادی، نوبت بزه‌ده کلدی، بزی دها قوچاقلادی آغلادی، قز غایت کوزل، اورته بویلی، سم سیاه اوزون ساچلی، باشنده کامچات بوروك، اوستنده بخار امتعه‌سندن غایت گوزل کوروك ایدی. بنم وجودلرم بتون تیر ایچنده قالدی، کنج زمانلرم، فقط اصول و قاعده‌لرنی بلمکان نه اوله‌جغمی ونصل معامله ایده‌جکمی فکر ایدردم، بر خطا ایدرسام نه اولور؟ دیه دوشنمکده ایدم.

برده او آرالق اوده بولنان اختیارلر یاواش یاواش چیقدی کیتدی، آغلامق تمام اولدی، قزلر یکتلر هپ اوتوردیلر.

اویونچیلر کلدی، اویون باشلاندی، قزلر یکتلر بر آرا توپلاندیلار، قزلرنڭ بری کلدی، بزیده اویون اورته‌سینه آلاجق اولدی، بو ایسه چوق حیرتی موجب اولدی. نیسه بر بهانه ایله اورادن اصوله‌جق قاچدم، توربامی ده المه آلدم چیقدم. لکن نره‌یه کیده‌جکم، کیجه قارانلق یول بلمیورم، بشقه اڤ فلان هیچ شیلر کوزکمیور. صاغه صوله باقدم، کلدیکم طرفنڭ تخمینا عکسنی آلدم، یولی کوردم، همان اول یول ایله کیتدم. نره‌یه کیده‌جکمی بله‌میورم، اما یول ایله دوام ایدییورم. بر ساعت قدر کیتدکدن صوڭره بر آدمه راست کلدم، اوده بزم حالمزی آڭلاقدنصوڭره مرحمت ایتدی، اوراده یقین کندی خانه‌سی وارمش، بزی کندی خانه‌سینه کوتردی. صغوقدن قورقودن هر شیدن یورولمشم، همان یاتدم اویودم، هیچ بر شیلر بلمیورم. کیجه بر زمان کوزمی آچدم ایسه یانمده بر آدم وار، النی ده بنم اوزریمه قویمش، غایتده اینجه اللر، ایرکاك النه بکزه‌میور. الهی یاربی کیم اوله‌جق! باشیی یوقلادم، خاتون ساچی، غایت کنج بر قز اولدیغنی آڭلادم. کندی کندیمه اوزون اوزون تفکر ایتدم. کندیمی بر قورقو استلا ایتدی وجودم تیر ایچنده قالدی.

صباحه قدر اویویه‌مدم، خانه‌ده یالکز دگلز، هر کس خور خور اویقوده بتون کیجه راحتسز اولدم. صوڭره آڭلاشلدی، بو بزه خصوصی بر اکرام ایمش، قازاق طائفه‌سنده بویله عادت وارمش، لکن جهالت بزی بویله بر اکرامدن دخی محروم ایتدی.

هر ملت و طائفه‌ده انواع عادات و مسافر پرورلکلر وارمش، بنده اویله سیاحت نامه کورمه‌دم، اهل بادیه اخلاقنه دائر هیچ بر شی اوقومه‌دم، قاچ دفعه‌لر محجوب اولدم، قازاق طائفه‌سی مسافری بو صورتله حرمت ایدرمش، مسافرنڭ هر خدمتنی خانه صاحبنڭ قزی کورورمش، کیجه‌سی دخی مسافرنڭ آیاق اوچنده بولنورمش که مسافر بر شی استرسه حاضر اولسون،

بو عادت طاغستان چرکس اهالی‌لرنده دخی وارمش، بن صوڭره بو احوالی اوراده دخی مشاهده ایتدم، بونڭ ایله عرض وناموسی جهتی اتهام اولنه‌مز، قازاق طائفه‌سنده دخی اصحاب ناموس واردر.

نیسه صباح اولدی قالقدم، ابدست آلدم، قزده بکا صو صالدی سولکی بیردی، نماز قیلدم. نمازدن صوڭره خانه ایچنده بندن بشقه کمسه قالمادی، کمسه‌ده بکا بر شیده سویله‌مدی، یالغز اوتورمقده ایدم، قز بر ایکی کره کیلوب بکا ملایم کوله‌رك باقوب کیتدی. برر ساعت کیچدکدن صوڭره خانه صاحبی کلدی و اهل عیال‌لریده کلدیلر، برابر اوتردق، خواجه بزکه حیوانلرینه باقدیغنی، هر کون صباح آخشام حیوان بسله‌مه‌سیله مشغول اولدقلرنی سویله‌دی. صوڭره چای ایچدك، بر خیلی وقت کیچدی، خانه صاحبی بزه دخی بر ایکی کون مسافر اولوڭز دیه، نازکانه تکلیف‌ده بولندی. بنده ممکن اولورسه بزی تشییع ایتمه‌لرنی اوزاتمه‌لری رجا ایتدم. بونڭ اوزرینه بزه حیوان حاضرلادیلر، کیتمك اوزره وداع ایتدك، خانه‌دن چیقدیغمز زمان، کریمه‌لری خانم قز دخی بزم ایله برابر چیقدیلر، بزدن اول کیده‌رك، بزم ایچون حاضرلنمش حیوانی باشندن توتوب بزه تقدیم ایتدی و حیوانه بندیکمز زمان قولتغمزدن معاونت ایتدیلر.

بو صورتله اکرام واحترامرلرینه مقابل کندیلرینه دعا ایتدم، صاغ اولوڭز دیه حرکت ایتدیکمز زمان، قز تبسمانه برطور ایله: «یولڭز توشسه قوناق بولڭز» دیدی.

بو قریه‌دن دخی مفارقت ایتدك، بنم رفاقتمه بر کنج آدم ویرمشلردی، یولده بارغانده بو آدم بکا بر خیلی هزلیاتده بولندی، قازاق طائفه‌سی نڭ عاداتنی بیکنوب بیکنمدیکمی صوردی. راحت یوقلادڭزمه دیدی. بنده دیدیمکه: هر مسافره بو صورتله اکرام ایدرلرمی؟ دیدیلر: بزڭ قازاق خلقی غریبلره دها زیاده حرمت ایدرلر، فقط سز بر آز وقتسز کیلدڭز، کورشی آولده طوی بار ایدی، اولکان قزلرمز طویده قالدیلار، مناو بالاغوی قوناق قدرنی بلمیدی. بالالق قیلغان بولسه کیراك، دخی بر قونغان بولسه‌ڭز، جاقسی بولور ایدی اولکان قزلرده بو کون کیچکه طویدن قایتورلر ایدی.

دینجه بن صوردم : طوی قنغی آولده دیه، صوکره بو یکت بزه طویدن معلومات ویردی، اول بزم بیسمبه ایله کلدیکمز خانه تمام طوی خانه‌سی ایمش، اوراده کوردکمز شیلر همه‌سی طوی قاعده‌لریدن ایمش، لکن بنم جهالتم بنی بویله بر یخشی فرصت‌لردن دخی محروم ایتدی.

نیسه صوکره بز بونلرڭ همه‌سینه مطلع اولدق، قازاق طائفه‌سینڭ هر نوع (زانڭ) عادات‌لرنی کوردك بلدك، انشاء الله تعالی مقامنده درج اولنه‌جق‌در.

ایرته‌سی کون آزنابای توره آولنه کلدك، تارلق رحمة الله ملانی صوردق، بزه خانه‌لرنی کوستردیلر. بوراده بن بر خیلی کوزل خانه‌لر کوریبورم، مع ما فیه غیر منتظم بر مسکن اولدیغی ظاهر ایدی، هر کس نره‌ده کیفی استه‌مش، اوراده مسکن توتمش. رحمة الله ملا خانه‌سینه کلدك، خبر ویردیلر، اورته بویلی همان اللی یاشلرنده بر آدم چیقدی، سیماسندن تارلق اولدیغی آڭلانردی، فقط لسان تمام قازاق لسانی ایدی. بزم کیم اولدیغمزی، پدر والده‌مزی صوردقدنصوکره، خانه‌لرینه تکلیف ایتدیلر، اوه کیردك، بیورڭ دیدیلر، صاحبة البیت آیاغه قالقدی، بزه یر کوستردیلر، اوتوردق خوش پش‌دن صوکره چای حاضر ایتدیلر، چای اسبابی سفره‌یه کلدکدنصوکره ملا افندی اوتوردیغی مندر آستندن بر توربا چیقاردی، توربانڭ ایچنده یاغلی بر شی اولدیغی طشندن دخی معلوم ایدی، توربانڭ آغزنی دقت ایله باقه‌رق چیچدی، بسمله ایله ملا افندی صاغ النی توربایه صوقدی، یاغلی اوفاق باورصاق‌لردن بر آوچ بنم آلدمه قویدی، بر آوچ‌ده کندینه. ایکیمز کوزل صحبت ایله چای ایچدك، تاری جماعتلرینڭ احوالنی صوردی، اقربالری و برادرلرنی صوردی، چای تمام اولدقده بالالرغه دخی برر کاسه چای ویردی.

بن بوراده برنجی دفعه اوله‌رق خاتون البسه‌سینه دقت ایتدم : خصوصا باشلارنی ستر ایتدکلری بیاض اورتی، بکا غایت موافق شرع کورندی، ساچلرنی کاملا ستر ایتمشدی، یوزی ایسه کاملا آچقدی و کوملك کبی البسه‌لریده زیاده اوزون دکل، غایت مناسب ایدی و اقتصاد نقطهٔ

نظرندن دخی موافق ایدی، فقط تقریبا اون آلطی یاشلارنده اولان قیزنڭ باشی بتون آچیقدی، بوندن ماعدا خانه داخلنده زینت نامنه بر شیلر یوقدی. مفروشات بیك عادی ضرورت مقدارنی ایفا ایتمشدی، اما مسموعاتمه کوره ملا اون مڭ تنکه‌لك قوهٔ مالیه صاحبی ایمش.

آخشام اولدی یمك یدك، یمك ایسه غایت کوزل ایت وچوربادن عبارت ایدی. شو اثناده رحمة الله افندی بزه قزاق ایچنده بولندیغی یکرمی بش سنه‌لك بر مدت ظرفنده تجربه ایتدیکی عادات واخلاقدن هر نه وار ایسه تعلیم ایتمکده ایدی، بزه رحمة الله افندی بیوك التفات ایتدی، اورادە بولنان بعض اکابره بزی تقدیم ایلدی. ملا بای بالالرندن بری کوزل معلوماتلی و غایت زکی یکت ایمش، بر قاچ دفعه‌لر خانه‌لرینه مسافر اولدق، کوزل صحبتلر اولدی. بن بوراده بر هفته ظرفنده قازاقلرنڭ لسانلرنی دخی لایقیله آڭلادم، و زانڭلارینه‌ده کسب معارفه ایتدم، رحمة الله افندی بزه بر هفته ظرفنده معلومات اولیه‌دن لازم قدرنی تعلیم ایلدی، معلملر وظیفه‌سنی‌ده بلدیردی، و هر طرفه خبر کوندردی، بزم ایچون بزه یر آراتدی. آز وقت آطبازار اویازنده، بوگای قاراول دیکن ایلده، اورده‌بای حاجی نام بر معروف آدم خانه‌سنده معلملك ایچون یر بولدی.

بنم بویله بر زمان ضرورتمده رحمة الله افندینڭ بو قدر معاونت ایتمه‌سی، البته بنم ایچون بیوك بر مدار تأمین استقبال ایدی، شو حالده دائما رحمة الله ملا افندی‌یه منت‌دار اوله‌جغم شبهه‌سزدر.

بزکه اورده‌بای حاجی‌دن خبر کلور کلمز همان رحمة الله افندیدن استیذان ایتدکده، دوغری اورده بای حاجی قریه‌سینه کیتدك، یولده ایکی کون قونب حاجی‌نڭ آولنه واردق، بر حکمیات الهیه‌دندرکه: ایکنجی یکاترینه فرمانیله، اون یدنجی عصرمیلادی نهایتنده، عموما قازاق طائفه‌لرینه دین مبین اسلامی تعلیم ایتمك اوزره قزان تاتارلرندن خصوصی معلملر کوندرلمشدر. صوڭره‌دن هر نه قدر بو فرمان حکمی الغا اولندیسه‌ده، قازاق اغنیا واکابری همتیله معلملر اکسك اولمامش، حتی صوڭ سنه‌لرده ۱۸ نجی عصر نهایتنده

او قدر ترقی ایتمشکه‌ جزئی ثروته مالك اولن بر قازاق، کندی اوز بالالرینه خصوصی بر معلم توته‌رق تربیه ایدرمش. فقط مع التأسف، اوزمانلرده معلم وظیفه‌سنده بولنانلر، هپ عجزه کروهی وفراریلردن بولنمش، بش آلتی سنه‌ده آنجق بر بالاغه اوقومق یازمق درجه‌سنی تعلیم ایده بلورمشلر.

ایشته کنه او زمره‌دن اوله‌رق بن دخی، اورده‌بای حاجی خانه‌سنده معلم اولدم. اورالرده اولدقچه شان شهرتی معروف بوذات محترم، قازاق طائفه‌لری ایچنده بر آیاقلی تاریخ ایدی، هر دائم صفرده قازاق ملتی احوال تاریخیه‌سندن بحث ایدردی. فقط نه چاره، بنده استفاده ایده‌جك بر استعداد یوقدی. بزی غایت احترام ایله معلملکه قبول ایلدی، کندسنده اوقویه‌جق بر اوغل ایکی قز واردی، برده عبد الله نام برادرینك اوغلی، شو تورت نورسیده‌لره بز معلم اولدق. بو کون نه قدر تأسف ایدرسامچه فائده، لایقیله بر شی تعلیم ایده‌مدم، بر قش معلملك وظیفه‌سنی ایفا ایتدم. حاجی مرحومده بزدن غایت ممنون ایدی، بز هم امام هم معلم اولاره‌ق، اورالرده بر درجه شهرت هم قازاندق. زیرا بزدن مقدم معلم اولنلر دها اجهل ایمشلر. آرادن ایکی اوچ ماه کیچدی، بزم ایچون تعیین اولنمش بر معاش یوق. رمضان کله‌جکده، حاجی مالندن زکات ویره‌جك، یاخود برر کشی وفات ایده‌جك، بزه فدیه‌سندن محسوبا بر شی حصه ویرله‌جك و امثالی صدقه فلان، بزم اجرات تعلمیه‌مزه بدل اوله‌جق ایمش. ذاتا بویله اوله‌جغنی رحمة الله افندیدن اوکرانمشدم. بتون قش معلملك ایتدك، یاز کلدی، کمسه‌لرده اولمییور، رمضانده کلمیور، نوافلدن فلاندن کلن ایکی اوچ روبله ایله قناعت ایدییورم. هر نه قدر مصارف هپ حاجی ذمه‌سنده، یمك ایچمك حاضر ایسه‌ده، مقامنه مناسب البسه آرزو اولنیور. کنجلکم بار، هپ بر یرده یاتمق ایله جان صقندیسی ملال کلیور، یقین قریه‌لره کیزمك ایچون البسه یوق.

نیسه قیشی کیچردك، قازاقلرنك عادات وزانکلرنی بلدك، یاز کلدی، حاجیلر قشلق خانه‌لرندن (صیفیه) یایلاوکه کوچمك تدارکنه باشلادیلار،

شو مناسبتله بر قاچ کون درسلری تعطیل ایتمك لازم.

بنده شو فرصتدن استفاده نیتیله شهره کیدوب کلمك استیورم، حاجیدن استیذان ایتدم. حاجی بر قاچ کون صبر ایدوکز دیدی، چارناچار صبر ایتدم. قشلق خانه‌دن کوچدك. بو کوچ دخی، بروجه معتاد بر چوق شیلره محتاج ایمش. قازاق کوچدکی زمان، اول جمیع اشیاسنی آرابه‌لره دوه‌لره یوکلدتر، خدمتچی‌لر، خاتونلر، آرابه‌لر ایله برابر کیدر، خانه صاحبی کندیسی بر طائفه ایله حیوان‌لری سورمه‌یه کیدر. اوده و قومشی‌ده اولان (بوز بالا) کنج یکت‌لر، قزلر آیروجه یخشی حیوان‌لره بنه‌رك، بتون یول، بری آخرله انواع لطیفه‌لر سویلایه‌رك (اولانك) شعرلر سویلایه‌رك کیدییورلرمش، بزده بونلره قاتلدق. یایلاوه کلنجه‌یه قدرده خیلی غریب حاللرینه مطلع اولدق. قازاقلر احوالی نام رساله‌مزه نظر اولنه.

یایلاوه کلدکصوکره حاجی‌دن مساعده استحصال ایدوب (آط بازار) شهرینه کیتدم. یولنده اثنأ سفرده قازاق اکابرندن بر چوق آدملر ایله کسب معارفه ایتدك، آراده ایکی کون قونب آطبازاره کلدم. اوراده بزم تارلق‌لردن بر قاچ آدم‌لر وارمش، آنلار ایله ملاقات ایدوب کسب معارفه ایلدوك، از جمله عبد الغنی مرحوم اوراده ایدی. بو ذات عالی قدر عن اصل بزم تاریدن اوتوز بش چاقروم مسافه‌ده اوبا قریه‌سنده کنازوفلر نسلندن اولوب، علمادن واغنیادن هر قنغسی‌نه انتساب ایدرسه حقی واردی، آخر عمرنده فلك زده اولوب، هر ایکیسندن محروم اولمشدی. روسچه دخی مکمل بلور، ارباب ذکادن ایدی. بزه چوق نصیحت‌لرده بولنوردی: دائما دیردی: بن کفران نعمت ایتدم، الله تعالی‌نك ویردیکی نعمته شکر ایتمادم، بویله ذلته مستحق اولدم، بوندن صوکره اللەدن یالکز بر شی استه‌رم: بنم مزارمی دیار غربتده قیلسون (من مات غریبا مات شهیدا) دیردی. حقیقة دعاسی مقبول اولدی رحمة الله علیه یدی صو ولایتنده وفات ایتدی. آطبازارده بر هفته قدر مسافر اولوب، اوردبای حاجی قریه‌سینه عودت ایتدك، وظیفه‌مزه دوام قیلدییورز. قازاق آراسنده ایام صیفده کیچنمك کوزل، هر کون بول ایت

بیوب قمز ایچیورز، صباح اخشام کوزل بنالک حیوان ایله سیر و تماشا قیلمق ممکن. قزاق طائفه‌سنده صحت وجود، جسیم الاعضا اوله‌جغی طبیعی اولدیغی کبی، عدم عفت دخی طبیعی‌در. نسا طائفه‌سنده عفت هیچ بولنماز دیرسام جائزدر، بولنورسه‌ده اتفاقی‌در. قزاقلر بتون یاز بهار حیوان اوزرنده وقت کیچرورلر، خاتون قز همه‌سی حیوانه بنار. یکتلر بوز بالالر بتون یاز یایلاودن یایلاوه مسافر اوله‌رق کیزرلر، بعض بای بچه‌لر الندە برر قارچغه بازی ولاچن اولور، اورداکه قاز آولادقلری کبی، بعض قزده آولارلر، بو ایسه مذموم بر شی دکلدر. یکتلر بوز بالالر بری آخرله افتخار مقامنده بن بو قدر قزنک ناموسنی اخلال ایتدم دیر. اشته شو سببه‌مبنی قازاق طائفه‌سنده وجود نه قدر جسیم اولسه‌ده، قوت آز اولور، قوۀ باطنیه هیچ اولماز دیرسام جائزدر. قوۀ شهوانیه‌سینه خدمت ایدن ملتلرده: ضعفیت اعتقاد، ضعفیت حواس باطنه، حتی قوۀ ظاهره‌لریده وجودلرینه نسبة ضعیف اولدیغی مثبت طبیعی‌در. ایام صیفی اوردا بای حاجی تحت حمایه‌سنده کیچردم، هر نه قدر استراحتم تام ایسه‌ده، مادی استفاده آز اولدی، کیمسه وفات ایتمدکندن پاره حاصل اولمدی. آرتق ایکنجی بر آدمه معلملکی اختیار ایتدم. حاجی‌دن دوغریدن دوغری مساعده استحصالی ممکن اولمدی ایسه‌ده، انواع دسیسه‌لر ایله مساعده الدم و الا یالکز بر یخشی حیوانم وار، آنی هم حاجی کندنه مال ایده‌جک دیدی. اویدن خط کیلدی چاقرغانلر فلان دیه‌رك آطبازاره کیتدم، صوکره آطبازاردن ۱۸۷۸ نجی سنه اوغوست ایچنده آقمولا ولایتنده عمر ڤولص دیدکلری بر آدمه امام اولدم. بو ذات عن اصل تاتار اولادندن قازاق اولارق یازلمش، یعقوب ملا بالالرندن ایمش، پدری ابراهیم تورا قازاقلره آغا سلطان اولوب نیچه یللر حاکملك ایتمش، پتربورغه وارمش، قازاقلر بو آدمنی عادتا خان یرنده کورورلرمش. عمر ڤولص کندسی دخی غایت مشهور، حکومت عندنده هم معروف اولوب، اکثری عمرنی ڤولص مأموریتنده کیچرمش نفوذ صاحبی آدم ایکن، بر بیوك برادری عموم اویاز اهالیسنه اوکازنای ملا، بر کوچك برادری اویازنای نچالنیك معینی اولوب،

جملەسی معروف آدملرمش. بز بو آدمده دخی بر قش بلکه تمام بر سنه امامت وظیفەسنده بولوب مادة خیلی استفاده ایتدك. بونڭ بالالری کوب ایدی فقط اکثری شول زمانده هم بزدن معلوماتلی ایدیلر. زیرا وقتده کوزل معلملر توتمش. بزدن اوقی تورغان ایکی کوچك ایر بالا وبر قز بالاسی بار ایدی. بز بونلری المزدن کلدیکی قدر تعلیم ایتدك، مکمل قازاق عادتنی بیلمشدك، مناسبتی کلدکچه بوز بالالقده ایدردك. اطرافده کیزردك، هر قایده بارسام قاپو آچیق ایدی. فقط نه چاره یاشلك تربیەسزلك شول وقتلرده ذهنمزنی خیره هیچ صرف ایتمدك یوقسه غایت کوزل فرصتلرالله کیچمش ایدی بتون قازاق یکتلری هر نه دیرایسەك حاضر ایدیلر. خصوصا او زمانلرده سیاسی تعلیماته میدان آچیقدی. حکومت قازاقلرنی اوول بولوب اوتورمغه تکلیف ایدردی. فقط بزنڭ ذهنمز اورالره کیتمدی بز نفسمزه اسیر اولدق.

بو آدمنڭ آطبازار اویازنده مایرام اسمنده بر بای قازاق اوغلنه کوچك یاشنده وعدەلنمش بر قزی وار ایدی. بو قزنڭ کیاوی تمام بلاغته ایردکده وفات ایدوب، قزنی قازاق (زانڭ) قاعدەسی اوزره، یکتنڭ کوچك برادرینه عقد یاخود تعیین ایتمشلر. البته کمالاتکه یتشکان قز، ۱۲ یاشنده چوجغه منتظر اولماسی طبعا آغر اولوب، قزی بر خیلی خلیالره اجبار ایتمش. بر کون قز بنم یانمه کلدرك، بر فرصتدن استفاده ایدەرك بکا حالنی شکایه ایلدی. قزنڭ حالی حقیقة تأسف اولنور بر حال اولدیغندن، بز دخی بو خیاله اشتراك ایدەرك، قز ایله بر چوق دفعەلر صحبت و استشاره بعدنده فراره قدر قرار ویرمشدك. تمام آلطی آی قز برلان ایکی آرامزده اطرافلی صحبتلر اولدی، استقباللرمزی دخی مذاکره ایلدك، نهایت ایشنی تمام قراره کتوردكدن صوکره نصل کیتمك نرەیه کیتمك لزومنی کیجەلری تکرار مذاکره ایتمشدك. بز ظن ایدەردك که: بزم سرمزه کیمسه مطلع دکل دیه، حالبوکه عمر ڤولص کندیسی بزم حرکتمزه دقت ایدرمش.

بن هر زمان عمر ڤولص جنابلرینه کندی جهالتمدن بحث ایدەرك،

اکمال تحصیل ایچون مدینهٔ منوره‌یه کیتمك آرزوسنده بولندیغمی سویلاردم، آراده صرده چوق پاره لازم اولورمی دیه صورورودی. بنده یوز روبله پاره لازم اولاجغنی سویلاردم (بن یوز روبله‌یی چوق پاره ظن ایدردم)

بر کون صباح ایرکن عمر ڤولص بنی حضورینه چاغروب، یوز روبله پاره چیقاردی ویردی، بالالرنی توپلادی، آنلره دخی امر ایتدی، سزده صدقه‌کزی ویروکز دیب. بر اللی روبله تکرار پاره توپلاندی، بونك اوزرینه بر یخشی آت حاضر ایپارلنمش (بزم بنوب قاچه‌جق آتلارك بری شو ایدی) بکا دیدی: بو ساعت مدینهٔ منوره‌یه کیدکز. بن دعا فلان بعدنده بر کون بولوب احبا ایله وداع ایده‌جکمی سویلادم. عمر ڤولص بزه بر کون مساعده ویردیسه‌ده، قز ایله ملاقات ممکن اولمدی، قزی تحت محاصره‌یه آلدیلار. بر کیمبر واسطه‌سیله مکاتبه ممکن اولوب، قز بر کون صوکره بنم آرقامدن کله‌جکنی یازمش، بیلکیت‌ده حاضر منتظر اول دیمش. بنده اوراده نه قدر منتظر اولدم ایسه‌ده بر خبر آلامادم، آکلاشلدیغنه کوره قز یقایی قورتارامادی. بزده قطع امید ایده‌رك یولمزه دوام ایلدك.

استطراد

قزاق ملتی عموما مسلماندر، فقط جهالت استیلا ایتمش، بعضا آبا واجدادلرندن باقی عادتلرنی شریعته ترجیح ایدرلر.

روسیه حکومتی بونلرنك اسلامیت‌لرنی ایکنجی یکاترینه دورنده تصدیق ایده‌رك، عموم قزاقلری اورنبورغ محکمه شرعیه‌سی نظارتنه ویرمش، حتی قزاق‌لره دین تعلیمی ایچون معلم‌لر کوندرلمه‌سی خصوصنده ومعلم‌لرکده تاتاردن اولوب کندلرینه معاش تعیین اولنمه‌سی ایچون فرمان‌لر اولمشدر.

صوکره آقمولا اویازنده بر چوق تاتار امام‌لرنك ظلمنه تحمل ایده‌میوب، قزاق اکابرندن موسی چورمانف کبی آدملر میدانه چیغوب، هر نصل ایسه صابرانیه‌نك ظلمندن قورتلمه‌نك چاره‌سنی آرامشلر. قزاقلرنك صابرانیه اداره‌سندن کیتمه‌سینه مشهور آطبازار یوسف ملا سبب اولمشدر.

وسائر شو طرفده بولغان تاتار ملالرینڭ هب زیانلری طوقنمشدر بو خصوصلر آیروجه مفصل یازله‌جقدر.

بنمش اولدیغم حیوان ایله کوکچه طاو آرقلی قزلیاره کلدم، اوراده حیوانی صاتدم، بر تمانلك ایله برابر قزلیاردن تمانکه کلدم، بو ایسه ۱۸۷۹ سنه‌سی ایبول ایچنده ایدی اوراده ایسکی استاذمز اولان جلال الدین ملا حضرتلرینه بر هفته خدمت ایتدم، پچان چاپدم، صوگره فاتحه آلوب تکرار یولمزه دوام ایلدك، پیاده اوله‌رق یکا اورنبورغ شهرینه کلدم، اوردن تکرار پیاده پیرمی‌یه کیتمك اوزره قرار ویرمشدم، بر آرالق زوقاقده بر آدم راست کلوب بزم حالمزی صوردی، تماملیه سویله‌دم، بو آدم یکاترنبورغ امامی حکیم ملا ایمش، بزه مرحمت ایدوب، پیرمی‌که تیمور یول ایله کیتمه‌مزی توصیه ایلدی. او زمان بنم تیمور یولدن خبرم بویله یوقدی. حکیم ملا بزی خانه‌لرنده مسافر ایدوب، تیمور یول ڤاکزالنه قدر اوزاتدی. واکزاله کلدك، همان نظیرنی کورمامشم مکمل بر بنا ایمش، حکیم ملا بزه چوق اکرام ایدوب تیمور یول بیلاتلرنی آلوب ویردی، واغون تعبیر ایلدکلری اوه بندك، پیرمی‌یه دوغری حرکت ایتدك، ایرته‌سی کون صباح پیرمی‌یه کلدم، دوغری کامنسکی پراخوتنه ایندم. پراخوت صباح ساعت اون قرارلرنده حرکت ایتدی، اوچ کیجه‌ده (نیژنی) مکاریه بازارنه کلدم، مکاریه‌ده ایکی کون مسجدده قالدم، یارمنکه زمانی ایدی، بزم تاریدن عبد الفتاح ایدیکین اوراده اولدیغنی سویلادیلار، ایسه‌ده یانینه کیتمکه بر جهتدن حیا ایتدم، بر جهتدن عارلندم، منفعتی اولمایه‌جغنی دخی حس ایدردم. مع ما فیه مکاریه امامی سمرقند آخون بزی بر کون زور ایله عبد الفتاح بای یانینه کوتردی، قزلقاش‌نڭ عبد الحکیم آغای بای خدمتنده ایدی، آخوند جنابلری حالمی بیان ایتدیسه‌ده، عبد الفتاح بای‌بزه یاردم ایتمك دکل، تحقیرانه سوزلر سویلادی. بنده واردیغمه پشیمان اولدم. نیسه بزیارمنکه‌ده خدمت ایله هر کون ایکی اوچ روبله پاره قازانردق، او زمانلرده سیمی پولاتدن حاجی‌لر کلدی ابراهیم آخون، تلاو بای حاجی، معیتلرنده اون آدم وار ایدی.

بزده بو حاجی‌لر ایله برابر کیتمه‌که قرار ویردك، آوغوست ۲۲ نجی کونی نیثرنی‌دن حرکت ایتدك، مسکاو آرقلی، ۲٦ آوغوستده آدیسه‌یه کلدك.

آدیسه‌یه کلدکم زمان اوتوز قاچ روبله آقچه‌مز قالمشدی، آدیسه واکزالنده ابراهیم ملا آدکایف جنابلری سیمی حاجیلرنی استقبال ایلدی، آنلر آرقه‌سنده بز هم ابراهیم ملا خانه‌سنده مسافر اولدق اوراده بزدن باشقه دخی طلبه و افندیلر واردی. از جمله مسقوه خیرالدین ملا اقرباسنده احمد نرمی و پتروپاول خبیر ملا مخدومی عبد الله و سائرلر واردی، بونلر دخی بنم کبی فراری‌لردن ایدی. فراریدن مرکب بر جمع عظیم ابراهیم ملا خانه‌سنده مسافرزیالکز سیمی‌دن ایکی آدم‌نڭ پاسپورطی وار.

ابراهیم ملا اولا اغنیالری هر آدمدن اوچ یوز روبله آلارق اون ایکی آدمی یوله قویدی. نرمی عبد الله بن مسافرز، بعضا حاجی‌لره حماللق ایدییورز. بزم المزده نه وار ایسه، هپ آدکایف جنابلرینه تسلیم ایلان، پاره ایده‌جك قدر البسه‌لرمزی دخی ویردك. (رمضان، سیمون نام یهودی ابراهیم ملا موکل‌لرندن ایدی). بزی ها بو کون ها یارین اوزاته‌جغز دیه تمام بر آی صاقلادیلر، اول آراده یوزلرجه حاجی کلدی، هپ پاسپورت‌سز کیتدیلار، اما بزه نوبت کلمیور.

بر کون کلاهی نرمی افندی دخی کیتدی. عبد الله ایله بز قالدق، بر پاره‌لر یوق هیچ بر شیئ چاره‌لرده یوق، هیچ عقلمزده کلمیورکه: ابراهیم ملایه بو قدر آدم قاچردیغی ایچون بر شیلار سویلارسڭ، احتمال ابراهیم ملاده قورقاردی. نیسه برکت ویرسون، بر کون سیمون بزی دخی قاچرمق اوزره وعد ایتدی. بر قاچ کون صوڭره، اوزرمزده بر کوملك بر اشطان بر ایسکی فس اولدیغی حالده ایتالیا واپورینه کوتردی. بزه دیرکه: سز کندی البسه‌کز ایله کیدرسه‌کز، همان روسلر بلورلر، سزنڭ البسه‌لرکز قالسون، صوڭره بز یوللارز، بویله اولورسه، سز ترکلره بنکزییورسز، روسلر کورسه‌ده هیچ نرسه دیمزلر دیه‌رك بزی اقناع ایدردی بزده بو سوزلری هپ صحیح ظن ایدردك. حالبوکه آنلرنڭ مقصدلری، بزم پاره‌مز آز اولدیغندن، البسه‌لرمزی

دخی آلمق مش. ایتالیا واپورینه بندك ، واپوریارین کیده جك ، بر قهوه‌جی عرب بزی کوتوره‌جك. اما آدیسه‌دن واپور حرکت ایدنچه‌یه قدر، بز کیمسه‌یه کوزکمیه‌جکز. بزی ایکیمزی . بر (مرمر بانیو) مرامرنای ڤانمای ایچنه یاتردیلار (ایکی آدم نصل صغدق بلمیورم) اوزرمزی بر شی ایله ستر ایتدیلار، بزه دیدیلارکه: واپور حرکت ایدنجه‌یه قدر، سز هیچ بونڭ ایچنده حرکت ایتمایه‌جکسز. تمام یکرمی تورت ساعت مرامر بانیو ایچنده قالدق، یکرمی تورت ساعت بر کوملك ایله مرمر اوزرنده یاتمه‌لی ملاحظه اولنورمی ؟ نیسه الحمد الله یکرمی تورت ساعت کیچدی، واپورده حرکت ایتدی، عربده بزی بانیودن چیقاره‌جق، بانیو اورتوسنی آچدی، بزده حرکت ایده‌جك هیچ حال قالمامش. زواللی عرب بزه باقدی کوزلری آغلاردی، بر شیلر سویلادی فقط بز آڭلایه‌مدق. یمك ایچمك ویردی، یولده بزه احترام ایلدی. بزده بر کولملك اشطان، باشمزده برده ایسکی فس، بشقه هیچ نرسه‌مز یوق. ایرته‌سی کونی کیجه یاریسی استانبول بوغازینه کیردك، اطرافده خوروزلر اوتمکده ایدی، واپوریاکیر اوزرنده صباحه قدر قالاجغنی سویلادیلر. بزده یاتوب اویودق.

بر وقت غایت کورولدیلی بر طاوش اولدی، هیچ بویله بر طاوش عمرده ایشتدیکمز یوقدی، غایت قورقوب اویاندق، اطرافه باقدق، واپور اوزرنده اولان روسلر دیدیلر: «پوشکه بایرام» بزده تعجب ایتدك او کونی بایرام ایمش، توپ آتارلرمش. (٢١) عدد توپ آتدیلر، بر طرفدن اذان محمدی اوقورلر، بر طرفدن توپ‌لر، آتارلر بزه غایت خوش کلمکده ایدی، فقط واپور اوزرنده اولدیغمز ایچون یالڭز طاوشدن بشقه بر نرسه بیلمازدك. صباح اولدی واپورپاکیری آلدی تکرار حرکت ایتدك، واپورده بعض روسلر واردی، باصفور باصفور دیه بر شیلر سویلاردی بزم هیچ شیدن خبرمز یوق، بر اون دقیقه کلدکدن صوکره واپور تکرار دوردی، قایقلر توشدی، کاپیتان معینی قایق ایله بر طرفه کیتدی. بو نره‌یه کیتدی دیه صوردیغمزده، بزی دیدی: استانبوله دخولیه رخصتی آلاجقلر. چوق کیچمدی بر ترك

افیسری کلدی، انبارده اولان حیوانلره باقدی، صوڭره بزنڭ واپور حرکت ایتدی اورته دڭز، ایکی طرف ساحلده انواع سرایلر، بعض خرابەلر، جامعلر، گونا کون منظرۀ غریبه تمام بر ساعت صوڭره استانبول، استانبول دیدیلر.

بر وقت بزنڭ واپور اوزرنده آدم تولب کیتدی، بر مده یانمزەکیلدیلر، حاجی قایق ایکنچی اوچونچی قایق قایق دیلر. بز حیران بولدق، همەسینه دیمز، بزده آقچه یوق. بری: «صوروك کاپیك» دیدی هر نصل ایسه بوڭا راضی اولدق بزی کوچ ایله واپوردن ایندردی. بر طرفدنده اشیا نرده دیەرك جانمزی آلییور. دیدك اشیا یوقدر. هر نه ایسه، بزی قایغه ایندردی. واپوردن بر قاریش آیرلدق، قایقچی دیدی: پاصپورت وارمه؟ دیدك: وار. قایقچیلر اوزلری ایکی آدم. بری کوراك چیکیور، بریده بزم یانمزده پاره صورییور. بنده بر آقچه یوقدی، آرقاداشم اولان عبد الله مخدومده بر آز وارمش، قرق کاپیك ویردی، قایقچی راضی اولمدی تکرار صوردی، عبد الله مخدومده هر صوردقچه یکرمی کاپیك آرتدردی، دیرکن قایقچی اوچ صوم آلتمش تین آقچه آلدی.

بزدن تکرار صوردی پاصاپورت وارمه؟ تکرار دیدك وار، اما اوزمز قورقیورز، صوڭره قایقچیلر اوز آرا بر شیلر سویلادیلر، بز آڭلامادق، سرکاجی سرکاجی! دیدیلر. دیرکده قایق کناره یاناشدی. بزده شهرکه چیقاریز، اما نرەیه کیدەجکمز بیلمایمز. قایقچیدن صوردق محمد رحیم افندینی بیلورمیسز؟ دیدی: بیلورم. دیدك بزه کوستر. دیدی اولور اولور. قایقچی بزم ایله برابر قارایه چیقدی، بر یکرمی آدیم کیتدکدنصوڭره دیدی، کوسترەجکم محمد افندی یرنی، پاره ویروڭز؟ بزم آرقاداش قالغان آقچەسنی بر صوم قرق تین همەسنی بیردی. قایقچی بزی کوتردی. بر یر کورساتدی، دیدی سز بورده اوتوروڭز، بن محمد افندینی کتورەیم. بزنی بر یرکه اوترتب کیتدی. بو یر نرەسیدر، بزنڭ خبرمز یوق. چوق کیچمدی بری کلدی «ساده قهوه» دیدی کیتدی. اوراده آدملر چوق اوتورمقده ایدی. همەسی تاماکی تارتارلر، بعض آدملرنڭ آلتنده بر شیشەلی صو بار، شونی تارتالر،

بوقر بوقر قاینای، تارتقان کشی‌نڭ آغزندن توتن چیغه. چوق تعجب شیی بر وقت بزنڭ یانمزغه بر آدم کلدی. صول قولنده پادنوص ایچنده بیك کوب واق چنایق کبك نرسه‌لر وار. برنی بکا ویردی برنی آرقاداشمه ویردی. «ساده» دیدی کیتدی. اوراده بولغان کشی‌لرنڭ قولنده همه‌سنده بویله برر چنایق بار. بعض‌لرنڭ چنایق‌لری آیاق استنده یاته، بهمه حال ایچرکه بیرکانن بیلدك، بزنڭ یانمزده بولغان‌لرغه هم بیردی آلارده آقرین ایچه‌لر ایدی،

بزده ایچدك، ایسسی بر نرسه، اوزی بیك آجی. عبد الله مخدوم دیدی. ایبتاش آیو بوغنی صوغه قایناتقان‌لر. دیدم: آحماق بولمه، آفیون بولورغه کیراك، بخاراده بنم آرقادشم وار، اول بکا بر وقت مکتوب یازمشدی: آفیون ایچه‌لر دیب، بو شول بولورغه کیراك. عبد الله مخدوم دیدی بن ایچمایمن توکام. دیدم کشی‌لر قارای اویات بولور. بکا سوکشدی‌ده، توکدی. بنده کوب اوتوردم، هیچ ایچرکه ممکن دکل، صوکره یرکه قویدم، شول آراده آیاغم تیوب کیتدی‌ده توکلدی. بز همان اوتورەمز بیك کوب اوتوردق هیچ کیم کیلمدی. بر زمان بری کلدی، بزنڭ آیاق آستمزده‌غی چنایق‌لرنی آلدی. پاره ویر دیدی؟ دیدك پاره یوق قایقچی آلدی. دیدی: نه! دیدك: پاره یوق، محمد رحیم افندینڭ اوی نرده؟ بو آدم آچولاندی بزنی قودی بزده غایت منکسر اوله‌رق کیتدك. هیچ تل بیلمایمز، کوب آدم‌لردن صورادق، هیچ کیم هیچ نرسه بیلمایدر. بعض آغلایمز بعض کوله‌مز، اورامده آدم‌نڭ کوبلکی عجب، بر بازار یری بولسه کیراك دیب سویلاشه‌مز. همیشه بزنڭ یوزمزکه قاراغان کشی‌دن بوراسی نره‌سی؟ محمد رحیم افندینی بیلمای‌سزمه دیمز صورایمز. هیچ سوز ایتمای‌لر، ایکی ایڭ باشنی کوتره‌ده آوزینی بوراده کیته. بعضا بیك آچومز کیله، بو آدملر مسلمان بولمسه کیراك دیمز.

شول آراده بر کشی کوزمزکه توشدی، اوزمزنڭ مسلمانلرغه بیك اوخشای. آرقه‌سندن باروب توقتاتدق، محمد رحیم افندینی صوردق. اول هم بیلمام دیدی. بز دیدك: افندی سن بیلورسن، سن بیت بزنڭ کشی بولورغه کیراك. بو آدم آچولاندی، شولای هم بولسه‌ده، بزی چیتکه چیغاردی،

سویلارکه باشلادی. دیدی: بوراده محمد رحیمنی هیچ کیم بیلمازلا هم بوراده محمد رحیم دیکن کشی بولمای. دیدك زنهار آبزی بزکه بر یول کورسات‌کز، بیك قارنمز آچ، هیچ نرسه آشاغانمز یوق، هیچ نرسه بیلمایمز، زنهار محروم قیلماکز عید شریف حرمتنه. شول وقت بر طاوش بولدی توب طاوشی، افندی ساعتنی باقدی دیدی: «اویلن اولمش» بیك کوب توب آتدی، بونی نرسه دیب صورادق، دیدی بیرامدر هر نماز وقتنده شولای توب آتەلر. بوراسی دیار اسلامدر. دیدی.

صوڭره بزه شو بولندیغمزیرده تراموی یولنی کوستردی، دیدی بو یولنی کورەسز! دیدك کورەمز. دیدی بو یول بوی کیدرسز. بابالی‌یه کلورسز، صوڭره اوراده صورڭز بشریه تکیەسی نردەدر. دیه اوراده بر ایکمکچی وار، او ایکمکچی‌یه صورڭز؛ قازانلی محمد افندی نردەدر دیه. اشته اوسزه کوسترر، دیەرك کیتدی.

بزده او تعریف ایله یاریم ساعت قدر آرادقدن صوڭره، قزانلی محمد افندینی بولدق. غایت کوزل آچیق یوزلی بر آدم ایمش، بزی اوز بالالری کلمش کبی استقبال ایتدی. بیرام دخی اولدیغی ایچون قارنمزی یخشی طویدیردی. بزی چوق مدح ثنا ایتدی. اوزریمزه حاضر برر جبه، برر کوملك آیاق‌لرمزه شیبلیت، باشلارمزه عمامه ویردی. بز آرتق نه درجه ممنون اولدیغمزی الله بیلسون. بو ذات محترم حضورنده، بن استانبولده بر آی یکرمه کون خدمت ایتدم. شو وقتلر ایچنده استانبولغه کلوب کیچن حاجی‌لرنڭ حسابنی الله بیلسون.

قزان اسحاق حاجی آپانایف کلدی، استانبولده نور عثمانیه قربنده بر تکیه آلدی. شهاب الدین المرجانی، جنابلری کلدی. سیبریەدن: نعمت الله حاجی سیدوکوف، نصرالدین حاجی ایدیکین، صادق حاجی موسین و بشقەلری کلدیلر. بز بونلرنڭ همەسینه فقر حالمزی عرض ایدوب لازم اولورسه مکەیه قدر خدمت‌لرنده بولنمق ایچون رجالر ایتدك، کیمسەده قبول ایتمدی. عاقبت استانبولده قالماغه قرار ویردم. بتون استانبول مدرسەلرنی

کیزدك . جامعلری کیزدم ، بعض آدملر، خدمهٔ شاهانه خدمتنی دخی تکلیف ایتدیلر، لکن هیچ بر تورلی قلبم راضی اولمدی.

بر کون سرکه‌جی نام موقعده ایدم، روسیه آدیسه واپورندن ایکی آدم چیقدی. یانلرینه کیتدم، حاجی بابا، قای غوبیرنادن دیه صوردم. ایرکوتسکی دیدی. صوکره فاتیر صوردیلر، فاتیرکه کوتردم. فاتیرکه کیلکاچ ایرکوتسکی‌نك حسام الدین بابای دیدی: اوغلوم بر اوتوز بش تنکه زکاتم بار، شونی بیرورکه مستحق بر شاکرد یوقمه؟ دیدم: بابا من هم شاکرد من، اوقور ایچون مدینهٔ منوره‌که بارورغه نیت قیلغان ایدوم، فقیرلك‌دن باروب بولمادی. دیدی اوتوز بش تنکه یتارمه؟ دیدم: یتار. ایرته‌که جده‌که واپور بار، حاجی‌لرنی اوچ آلتونغه اوتورده، مونده میکا احرام‌لق آقچه هم قالا دیکاچ. بابای اوتوز بش تنکه‌نی بیردی. بنده همان کیتدم بیلات آلدم قایتدم. شول وقت حسام الدین بابای بکا دیدی: بالام بیلات نی حق؟ سن جده‌که قدر بکا خدمت قیلوب بارورسنمه، بن سنك بیلات‌نك آقچه‌سنی بیرایم. دیدم: باش اوستنده بای بن سکا خدمت ایدرم، سن بنم بیلاتم آقچه‌سنی بیرمه، بوراده بر دخی غریب شاکرد بار. سن شول شاکردکه بر بیلات آلوب بیر، اول هم بزنك ایله بارسون. من سزکه خدمت ایدرم. (بو شاکرد استرلی باشندن ظریف اسملی بر یکت ایدی، الان مدینه قارا باش ظریف دیرلر) بزنك بابای بوکا راضی اولدی، شول کونی بز بیلات‌لر آلوب عثمانلی «شریف رسان» اسملی واپوره بندك. آخشامدن صوکره جده‌یه دوغری حرکت ایتدك.

سفرمز غایت یکل اولدی: چناق قلعه، ازمیر، اسکندرون، بیروت صعید، کنالدن کیچوب سویس‌دن دوغری تمام یدی کونده ذی الحجه‌نك برنجی کونی جدهٔ مبارکه‌یه چیقدق.

بو آرالرده یوللرده کوزیمی جهالت قاپاتمش، دکزدن بشقه هیچ بر شی کورمدم. حتی احرام‌نه اولدیغنی دخی ملاحظه ایتمدم. شول کونی اویله وقت‌لرنده بزنك بولندیغمز خانه‌که، تمحانلك نعمت الله حاجی نصرالدین

حاجی‌لر کلدی. بونلر استانبولدن مصر طریقی ایله کیدمشلردی، روس قونپانیه‌سی جده‌یه قدر بیلات ویرمش، فقط سویش‌دن اوز واپورلری اولمدیغندن، مصر رحمانیه واپورینه قبول اولنمیوب، نمسه ماغنیت واپوریله سویسدن جده‌که دورت کونده کلمش‌لر. جده‌ده بزی کوروب، همان قوچاق‌لرینه آلدیلر. حسام الدین بابایده بکا فاتحه بیردی. بز شول کونی آخشام جدهٔ مبارکه‌دن حرکت ایدوب، ۳ نچی ذوالحجه‌ده مکه مکرمه‌که کیردن صباح بیك ایرکن ایدی. مکه‌یه یقین کلدکمزده بر ایکی یوز آدم قارشی کلدی: نعمت الله حاجی، نعمت الله حاجی! دیه باغران‌لر چوقدی. بونلر هپ دلیل‌لر سقی‌لر ایمش. حاجی‌لری بو صورتله استقبال ایدرلرمش.

حاجی نره‌لی حاجی نره‌لی دیه همیشه باغرمق دوام ایتمکده، حجاج مسلیمن همه دوه‌لردن اینمش پیاده یایان کلمکده ایدیلر. لبیك اللهم لبیك صداسی کوکلره قدر آشماقده ایدی.

شیخ محمود نام موقعده بعض حاجی‌لر ابدست آلدیلر. بعده دلیل‌لر مجاورلر حاجی‌لرنڭ دوه‌لرنی و اشیالرنی کوزته‌رك واره‌جق مسافر خانه‌لرنی تعیین ایده‌رك، اوزمزنی دلیل افندی باش اولوب دوغری حرم شریفکه کوتردیلر. باب السلامدن کیروب اللرمزی قالدیروب دلیل افندی آرقه‌سندن مأثور دعالری اوقویه‌رق کعبة الله‌غه متوجه اولدق. دوغریجه حجراسوده کلوب طوافی نیت بعدنده حجر مبارکنی اوبوب طوافه شروع ایتدك. احراملرمزی قولتق آستندن کیچروب اضطباع ایده‌رك هر وله اوزره یوکره یوکره دورت مرتبه کعبة الله اطرافنده یوروب صوکره اوچ مرتبه احراملرمزی اوموزغه آلوب، آقرون آقرون یورویه‌رك تمام یدی مرتبه‌ده طوافی اکمال ایدرك حجراسودی تقبیل بعدنده ملتزم شریف‌ده قیام ایدوب دعا و نیازلرمزی درکاه رب العالمین‌که ایصال ایلدك. بعده مقام ابراهیم‌ده ایکی رکعت طواف و شکر نمازی قیلدق، شول آراده سقی‌لر ماءزمزم تقدیم ایتدیلر، قانا قانا ایچدکدن صوکره باب صفادن چیقوب عسکری قاراغول خانه یانندن کیچوب صفا اوزرینه چیقدق. بزنڭ اول زمانده صفا طاوی

دیرلردی، بوراده طاغ فلان یوق صفا اورام پوچماغنده بر مقام اسمی اولدیغنی دلیل افندی سویلادی. بوراده سعی نیت ایده‌رك اورام بویلاب مروه‌كه دوغری كیتدی. اورام اوزرنده میلین اخضرین دیكان ایكی علامت آراسنده بر آزیوكوركان كبك ایتدك مروه كلدك. مروه‌دن تكرار صفاغه صفادن مروه‌كه یدی كره یوروب سعی تمام اولدقدن صوڭره بایلار فاتیركه دلیل افندی خانه‌سینه كیتدیلر. بز ایسه، اورام اورته‌سنده سكز كاپیك ایله صاچلرمزنی طراش ایتدیردك، صاچ طراش بربر اعوذ بسمله و دعالر ایله باشلادی. بزده همان كوزلرمزدن یاشلر دوكمكده ایدوك. بعده صاچلرمزنی آیاق آستنه طاشلادی. بو حال كوب خوشمزه كیتمدی.

بعده مكه مكرمه‌ده ایكی اوچ كون اقامت ایتدك خیلی احواله مطلع اولدق كبی. مسجدكه كندمز كیدوب كله بیلیورز، هر كس كیجه كوندز حرم شریفده طواف طاعت و عبادت ایله مشغول نماز وقتلرنده مسجد داخلنده یوز بڭ قدر آدم بولنور. اوراملرده دخی كلوب كیتمكده اولانلرنڭ حسابی یوق دنیاده بویله بر كوبچیلك ازدحام تصور اولنه‌مز.

بنم كوزمه هیچ بر شیلر كوزكمیور علی العمیا بای‌لر خدمتنده دوام ایدرم كوب وقتلر نمازغه بارورغه هم وقت یوق.

ذوالحجه‌نڭ سكزنچی كونی دلیل افندی كلدی همه‌یه دیدی: بارین عرفاته كیدجكز بو كون احرام كیمك لازم.

ایكندی وقفلرنده همه برابر احرام كیه‌رك حرم شریفكه باردق. نی كوز بزلان قارایمز، حرم شریف‌نڭ ایچنده قار یاوغان كبك حجاج مسلمین كافه‌سی احرامده. ایكی ركعت نفل نماز قیله‌جقدق، دیدیلر: خطبه اوقنیور. ایكندی نمازنده خطبه اوقندیغنی هیچ كورمامشدم و ایشتمامشدم، چوق تعجب ایده‌رك دیدم: نرده؟ دیدیلر منبرده. دیدم منبر نرده؟ دیدیلر كعبة الله‌نڭ او بر طرفنده. منبری آرایه‌رق كیتدم. حقیقة بیك اوزاق ایكن منبری كوره بیلدم ایسه‌ده، یاننه كیتمك ممكن اولمدی. فقط منبر اویله بزنڭ بیلدكمز منبرلر كبی دكل غایت جسیم و بیوك مناره كبی یوكسك، ایكی طرفنده، ایكی

علم طوغ دکلمش، امامده همان منارەدن اذان اوقور کبی باغرمقده ایدی. سس غایت مکمل سوزلری هم ایشدیلور، فقط بن آڭلامزدم.

هرچه آخشامه یقین دوەلر کلدی، تار اوراملرده آدم کیزەجك یر یوق. هر کس اشیالرنی یوکلاتوب، دوەلره بنوب، مکۀ مکرمەدن عرفاته دوغری کیتمکده ایدی. یول اوزرنده آدم چوقلغی حساب ایله دکل. بز یایان اولەرق بابلارنڭ اشیالرینه و اوزلرینه کوزاتچی اولوب کیتمکده یز. یول اوزرنده هر ایکی طرفده قهوەلر. عربلر توضاء صلی! توضاء صلی! دیه باغرورلر. برینه کیتدم صوردم: نه باغرورسن؟ چوەلکده صوی کوستردی، دیدی: ابدست صوکره نمار. آڭلاشلدیغنه کوره: لازم اولورسه، ابدست آلوڭز نماز قیلوڭز دیمك استردی. دیرکن بر قریه کبی موقعه کلدك، دیدیلر: مینیدر. اوراده همیشه اورام اوزرنده آشلار بشمش، عربلر انواع نغمات ایله باغرمقده ایدیلر. بوراده آخشام نمازی قیلدیق، تکرار توجه ایتدك، کیجه قارانلق اولدی اوزاقدن آتشلر کوزکمکده، عادتا بر ایللوماناسیه ایدی. ساعت اوچ قرارلرنده عرفاته کلدك، چادرلر دکلدی، کوز ایله کورمدکچه تعریفی ممکن دکل محشر مثیل بر منظرۀ غریبه ایدی. بر طرفدن صموارلر قایناتلدی، آشلار حاضرلندی، بتون کیجه چایلر ایچلدی. عادتا بر کیف صفا ایچون کلنمشدی. کیجەسی چادرلرده راحت اویودق ایرته برلان نمازه قالقدقدن صوکره صباح نمازنی قیلور قیلماز، همان صموارلر، چایلر، یمكلر، کانه دیمشلرکه «کلوا و اشربوا هنیاء بما اسلفتم فی الایام الخالیه» قویاش چیقدی دلیللر کلدی اوشاخلری کلدی همه دیرلر: حاجی! عرفات سلامت! مملکت سلامت! الله سلامت! سقالر کلدی تکرار حاجی! عرفات سلامت! مملکت سلامت! الله سلامت! فقیر فقرا کلور، همەسی شو جملەلری سویلارلر. بن چوق تعجب ایدرم، عجبا بو سوزلرنڭ معناسی نەدر؟

عرفاتده بابلار چادرنده بتون کون صموار، بری کلور بری کیدر، طلبەلر کلور عمره استرلر، صدقه استرلر، بابلار یاننده تمانلك ملا شیف هیبة الله بابای واردی. بزه دیر: من مونده خدایغه قولچیلق قیلورغه کیلەلرمه

دیسام، مونده‌ده شول اوسی بزنڭ سامای شیکللی آشاب ایچودن بشقه نرسه یوق ایگان.

حقیقتة عرفه کونی بتون کون بزنڭ تاتارلر آشار ایچر، بشقه هیچ نرسه یوق. عرفات عجایب بر صحرادر جبل رحمت اطرافنی احاطه ایتمش حجاج مسلمین حسابنی بر الله بیلور. تمام ایکندی وقتی، امام جبل رحمته کلدی، بیاض دوه اوزرنده جبل رحمت‌نڭ کنارنده بر موقع مخصوصه توقف ایتدی، خطبه‌غه باشلادی. هر کس امامنڭ اطرافنی احاطه ایتدیلر، لبیك اللهم لبیك صدالری کوك‌لره قدر چیقماقده ایدی. بزنڭ تاتارلر چادرلرنده همیشه چای ایچه‌لر. کانه عمرلرنده ایچلمای قالغان چای‌لرنی ایچرکه کیلگان‌لر. آخشام یقین اولدی همیشه چای ایچرلر. عموم چادرلر یقلدی، هر کس اشیالرنی چای‌لرنی توپلادیلر، شریف کیچه‌چك دیدیلر یوللار آچلدی، شول وقتده بن اطرافه کوزمی صالدم هیچ کیمده چای ایچه‌جك حال قالمامشدی فقط مدینهٔ منوره شیخ‌لرندن بری: شیخ عبد الستار افندی دیرلر، بو آدم بر النده کاسه، بر النده چایجوش، دوه‌لر آراسنده همان چای ایچمکده ایدی، هر کس دوه‌لره بندیلر، جبل رحمته یقین کلدیلر، کیمی یایان کیمی آتلی، کیمی دوه‌لی کیمی ایشاکلی هر کس غروبی منتظر ایدی‌لر. بزم حاجی‌لر، مینا بولینه دوغری حرکت ایتدیلر، کیمی دیر: جانم مغرب اولسون، کیمی دیر آیده یور، بز حدودکه بارغانچه مغرب اولور. عرب‌لر دوه‌لری چیکدیلر، یوله دغری یورودك. اون دقیقه قدر کیتدك، برده توپ‌لر آتلمه‌یه باشلادی.

بو سفرلری تعریف هیچ قابل دکل، بوراده اولان عرصات یالگز کورلمك ایله بیلنور. بونلری تعریفدن قلم عاجزدر. نیچه یوز بڭ آدم وقت معلومده بر آراده بولنورلر؛ دنیانڭ مغربندن مشرقندن آدم وار، قطایدن وار، آفریقه‌دن وار عجایب بر منظره. بنم خاطرمه یالگز شو کلوردی: عجب نیچوك بو قدر خلق، هیچ پالیتسه یوق، بو قدر اجناس مختلفه بری آخرنڭ تلنی بیلماز، شولای بولسه‌ده غوغا هم قیلمازلر.

ایکی ساعت صوڭره مزدلفه‌یه کلدك، بوراده آخشام ایله یسیغ‌نڭ ایکسنی برابر قیلورلرمش. حاجی‌لر همیشه بری برندن صورورلردی، قایسنی اول قیله‌مز دیرلردی. بعض ملالر یسیغ‌نی اول قیله‌مز دیر و بعض‌لری آخشامنی هرچه بزده اوراده بولغان ملالرغه ایاردیك قیلدیق.

ایرته‌سی کون شیطانغه آتارمز دیب بتون کیچه واق طاش توپلادق. چای ایچدك فلان دیرکن هر طرفدن شنلك‌لر باشلادی فشانك‌لر آتیلور. صباحده اولدی‌دیدیلر، هر طرفدن اذان محمدی اوقونمغه باشلاندی. بدوی‌لرده همان یا الله یا حاج خلاص اربع دیه‌رك دوه‌لرنی تکرار یوکلاتمکه باشلادیلر. هر دوه‌جی مینایه دوغری قطارنی چیکیور. تمام کنش چیقدیغی زمان مینایه کلدك. بوراسی عرفات کبی صحرا دکل عادتا بر شهر، خصوصی منزل‌لر وار، منزله ایندك اشیالری یرلشدیردك‌دن صوڭره قربان کسمه‌که کیتدك. نعمة الله حاجی مرحوم خسته ایدی آنڭ ایچونده بن کیسدم. بزم رفقامز مجموعی بر یکرمی قدر قوی کیسدك. بوراده بر شی بنم دقتمی جلب ایتدیسه، اوده قربان کیسه‌جك آدم‌نڭ کوبلکی، قربان فیئاتی‌نڭ اوچوزلغی. بز بر سورو قوی ایچندن یکرمنی توتدق کیسدك ایکی مجیدی‌دن ویردك، هر کس کلور چوغی بازارلقده ایتمز همان توتار کیسر صوڭره حقنی صورر، بویله آدم‌لرده کوزمه توشدی. بزم آرقداشلر ایشلرنی تمام ایتدکدنصوڭره منزلکه کیتدی‌لر. بن اوراده بر ساعت قدر قالدم. یوزلر قربان کیسکان آدملری کوردم. قربان کیسوچی‌لر حساب‌سز کوب، قوی‌نڭ حقی بیك آرزان. حالبوکه قوی‌نڭ حقی اون تنکه دیکانده الله اعلم بر سوز دیه‌جك آدم بولنمازدی. برده شو خاطرمه کلوردی: عجبا قوی یتشه‌جکمی؟ برساعتدن صوڭره بن دخی منزله کلدم ایسه، بزم آرقاداشلر صموار یاننه توپلانمش‌لر چای باشلانمش، هر کس صاچنی قردرمش احرامدن چیقمش اوز البسه‌سنی کیمش. چایدن صوڭره ایشاکلره بنوب، مکه‌یه کیتدك طواف زیارت ایچون، مکهٔ مکرمه‌یه کلوب زیارتی اکمال ایتدکدن صوڭره، بزه دلیل افندی دیدی: شیمدی تمام حاجی اولدکز. مملکت سلامت. بعده تکرار مینایه کلدی،

اوچ کون آشاب ایچوب یاتدق، شیطانلره طاش آتدق. صوڭره حجاج کافه‌سی مکهٔ مکرمه‌که عودت ایتدیلر. سلامتلك بر کمال ایدی. بر ایکی کون زمزم مبایعه‌سیله مشغول اولدیلر.

شیمدی بعض حجدن مقدم مدینهٔ منوره‌که زیارت ایتمش آدملر، دوغری جدهٔ مبارکه و اورادن مملکتلرینه عودت ایده‌جکلر. بزم رفقامزده، بر قاچ کون صوڭره کاروان ایله مدینه منوره‌یه کیده‌جکز. بو آراده اوچ بش کون بعض آدملردن آلدیغمز عمره حجلرنی ادا ایتمکله مشغول ایدوك.

عمره حجی مکه‌دن نهایت بر ساعتلك تنعیم نام موقعکه باروب احرام نیت ایدوب کلور، طواف سعی بعدنده باشنی طراش ایدر. صاچ اولسون اولماسون هر دفعه‌سنده مطلقا باشنی طراش معامله‌سی لازمدر. بن اوچ کونده سکز مرتبه عمره قیلدم. بوناڭ ایچون اون ایکی آلتون آقچه آلدوم. آقچه‌لر الدن کیتدیکی کبی خاطرنده کیتدی، اما باش آجیسی حالا باقیدر.

ماه ذوالحجه‌نڭ ١٨ نچی کونی بزده مکهٔ مکرمه‌دن مدینه منوره‌که دوغری حرکت ایتدك. غایت بیوك قافله نعمة الله حاجی نصر الدین حاجی صادق حاجی بونلر هپ مطنطن شوردوفلر ایله، بزده بونلرنڭ خدمتنده (عصم) یوك دوه‌سی اوزرنده اون بر کون کیده‌جکز. مکهٔ مکرمه‌دن مفارقت بعدنده آلطی ساعت سیر ایدوب «وادی فاطمه» نام منزله کلدك. حاجیلرنڭ بایلاری دوه‌ده، بزم کبیلر ایسه یوك دوه‌سنده، بعض حاجیلر پیاده یایان آیروجه بر قافله دخی تشکیل ایتمشلر.

وادی فاطمه‌که کلدکده بزم (جمال) دوه‌چی بزه دیر: حاجی! حرامی کتیر مشمش مافیش. چوق تعجب ایتدم، بو نه دیمك استر. حاجیلرنڭ برینه صورمشدم، دیدی، قاراقچی کوب یوقلامه دیب ایته.

صموارلر یاقدق چایلر ایچدك آشلار آشادق، بعده یاتوب یوقلادق. بلمام چوق کیچمدی، بر طاوش بولدی، دیرکن ریوواویرلر آتلدی. حرامی حرامی دیب باغرشدیلر. او آراده بر حاجی افندینی اورمشلر، آقچه‌سنی ده آلمشلر. صوڭره یوقیلر قاچدی. صباحه یقین قافله تکرار یوکلاری آرتدی، حرکت

ایتدك، اون دورت ساعت سیر ایده‌رك اخشام وقتنده «عصفان» نام منزله کلدك. بورایه قدر دوه سفری‌نڭ آغرلغی تمام آڭلاندی، مبارك انسانلك وجودلرنی اوقدر صارصدییورکه، الله صبر ویرسون. صوڭره «خلص» نام منزله کلدك. بورادن حرکت ایدوب بر ساعت قدر کیتدکدن صوڭره، بر چوجق کوزمه دوشدی. چوجق یوکوردی قافله‌نڭ آلت طرفنه کیتدی اما چوق اوفاق، بر آز کلدم چوجق اوترمش آغلایور. دوه‌دن ایندم، چوجغڭ یاننه واردم، صوردم، چوجقده هیچ جواب یوق بر قاچ تل ایله: تاتارچه، عربجه، ترکجه، روسچه کیم‌سن آتاڭ نرده آناڭ نرده دیه صوردم. چوجق‌ده سس یوق. چوجقنی قوچاغمه آلدم کوتروب کندی دوه‌م اوزرینه آتدم همان دوه‌جی کلدی دیر: اولماز، بن ایکی آدم بنمکه بازارلق ایتمدم. انزل. چوجق‌ده همان اویودی، نه چاره بن دوه‌دن ایندم، پیاده کیتمه‌که مجبور اولدم. چار ناچار «رابع» نام منزله قدر تمام اون یدی ساعت پیاده کیتدم. چوجق بر کره باشنی قالدرمدی. بنم‌ده آیاق‌لارم قاباردی، کوزلارم قراردی. حالمرم قالمدی، هر شیکه تحمل ایتدم چوجغی «رابع» منزلنه قدر کتوردم. رابعده چوجغی دوه اوستندن آلدم. کوزلرنی آچوب بوینمه بر قوچاقلاندی آغلادی، بنده آغلادم، چوجقدن هرشیلر صوردم لکن هیچ شیلر سویله‌مدی فقط کوزلری آغلار. صموار یاقدق چای حاضر اولدی، چوجغه چای ویردم. یواش یواش زور ایله چای ایچردم. کندمده غایت یورلمشم. یاتدیغم کبی اویودم اوراده چوجقده اویودی. صباح اولدی، نمازدن صوڭره تکرار چوجغی قالدردم، اوراده سوت صاتوچی کلدی، چوجغه سوت ایچردم، چوق وقت کیچمدی چوجق‌نڭ تلی آچلدی سویله‌مکه باشلادی. او کون رابغ‌ده بتون کون قالدق، چوجقنی تربیه ایتدم، اویله وقت‌لری مکمل سویله‌دی ایسه‌ده، اوزینڭ کیم بالاسی و نره‌لی اولدیغنی سویله‌یه‌مدی چوق صوردم ایسه‌ده بیلمدی ایکندی وقت‌لری بالانی کوتاروب چیغوب بتون کاروان خلقنه تشهیر ایتدم. صارت‌لردن بر چوق آدملر کوروب نمنکان‌لق اولمه‌لی دیدیلر. وادی فاطمه‌ده پدری ایله برابر بولندیغنی کوردك دیه سویله‌دیلر. بهمه حال چوجغه

صاحب چیقمادی تربیه‌سی بزم ذمه‌مزده قالدی. چوجق ایچون تکرار دوه توتمق ایجاب ایتدی هم نعمة الله حاجی مرحوم دوه پاره‌سنی ویردی، بو طریقه چوجغی مدینهٔ منوره‌که قدر کوتردم هم اوراده مکتبه ویردم دلیل نظارتی تحتنده محله مکتبنه قبول ایتمشلردی. ذاتا کندم دخی بر چوجق ایدم. بنم المدن چوجق حقنده بو قدر بر شی کلدی آرتق هیچ نرسه ممکن اولمدی. ایشته بزده الحمدلله مطلوب اولان مرکزه کلدك. مدینهٔ منوره نور الله الی یوم القیامة زیارتی بزم کبی بر عاجز بنده‌که نصیب اولدی. بنم بختیار اولدیغم بر ساعت وار ایسه ایشته بو ساعتدر. مدینهٔ منوره‌یه کلدیکمز زمان نعمة الله حاجی غایت خسته ایدی. بشقه رفقالرمز همه‌سی سلامتلر. دوغری حرم نبوی‌که باروب، قبر سعادتی زیارت ایتدك. بعد الزیارة فاتیرکه کیلوب استراحت ایلدك. چای‌لر آشلار یمك‌لر او کیچه بای‌لر یاننده صوڭ دفعه اوله‌رق مسافر ایدوم. ایرته‌سی کونی همشهری‌لرمزی آرادم. عبدالستار افندینی بولدم. مدینه منوره‌ده قزان فقراسینه مخصوص اوچ دورت تکیه وارمش. عبد الستار افندی شو تکیه‌لردن برنڭ شیخی امش. شیخ افندی بزه تکیه‌دن یر ویردی، برده ایسکی اوصقی یتاق‌لرمزی اورایه کوتردك. بزم ارقداشلردن بزی خصوصا مدینهٔ منوره‌ده بزم ایله برابر قالاجق شاکر، عبد الحق افندی واردی. فقط اول چوق زنکین. هم اولدن مدینهٔ منوره‌ده پدری ایله برابر اقامت ایتمش، آقچه‌سی وار اوراسی آنڭ ایچون عادتا اوز خانه‌سی کبیدر. بنم دخی شکرلر اولسون آقچه آز بولسه‌ده وار. فقط بر اوتوز بش روبله آقچه قشقارغه بیاروركه کیراك شریف آبزی‌نڭ آتی ایچون شونڭ چاره‌سنی بوله‌میورم قشقار تیره‌سندن آدمده یوق بزنڭ شوندن بشقه غم کدر قالمامشدی. رفقالرمز همه‌سی کیتدیلر، بز مدینهٔ منوره‌ده قالدق.

شو مبارك بلدهٔ طیبه‌ده اولان، قزانلی نامنی حامل روسیه‌لی مسلمانلرنڭ همه‌سیله کسب معارفه ایتدك. ایسکی‌دن اوراده بزدن برر سنه مقدم کلمش متأهل اوله‌رق دورت آدم وارمش، طلبه صفتنده سکز آدم وارمش. شو سنهٔ مبارکه‌ده دخی آلطی آدم کلوب، مدینهٔ منوره‌ده طلبه صفتیله قالدق. بونلردن

بورجان باشقوردلرندن حنان افندی چیلابی ناحیه‌سندن عبد الله مخدوم بو آدملر هر ایکسی هند طریقی ایله بخارادن کلدیلر. تمانلك عبد الحق افندی آلان سیمی پالات امامی. بن عبد الستار افندی تکیه‌سنده بر حجره‌که کیردم. عبد الحق افندی بر قاچ کون بنم ایله برابر ایدی صوکره محمودیه مدرسه‌سینه کیردی.

مدینه منوره‌ده اول کونلری کیفم ده یوق عبد الحق افندیله برابربر حجره‌ده بولنوردق بر کون صباح ایرکن عبد الحق افندی حرم شریفه کیتدی. بنده قالقدم ابدست آلدم همان بر شیلری قالدیروب یوقارو قویماقده ایکن صول الم اورته بارمق اوچوندن بر اینه سانچدی کبی بر شی اولدی امانه اولدی بیلمادم کندم کیف سزم. یواش یواش بو سانچی یوراکیمه کلدی، بتو وجودم تتره‌مکه باشلادی. یانمده کیمسه یوق نه اولدیغنی بیلمیوم. اوراده بریب کوزیمه دوشدی، بیی آلدم بارمغی توبندن بوغدیم باغلادم. چوق تعجب ایتدم یوراکده اولان چاپندی قالمادی فقط بارمق آتشه یانمش کبی سم سیاه اولدی. حرم شریفه کیده‌جك حالم اولمدی صباح نمازنی اوده قیلدم، چوق آغلادم، مدینهٔ منوره‌یه‌ده کلوب، حرم شریف جماعت نمازندن محروم اولدیغمه تأسف ایدییورم.

بر ساعت صوکره عبد الحق افندی کلدی، وقعه‌یی اوکا سویلامشدم. دیدی: سنی عقرب اورمش. دیدم اونه‌در؟ دیدی چایان دیمزلرمه، شول کشینی چاغا. دیدم اویله بر حیوان کوزیمه آلشمدی کورمه‌دم. اوراده محمودیه طلبه‌سندن هادی افندی کلدی. اوده حال کیفیتی صوردقدن صوکره دیدی: اویله ایسه او حالا شورده‌در. همان شورلکه قصقاچ اوزاتدی، همان اشته اشته دیدی اورمغه باشلادی عقربی اوراده اولدیردیلر، هملن بنم بارمقلرنی بز ایله بیشوب، شو عقربی یاندیروب، کولنی بنم بارمغمه یابدی. او آراده عبد الستار افندی کلدی. بو آدم دیدی: یوق جانم هیچ دواکار قیلماز آنك دواسی تمام یکرمی دورت ساعت صبر ایتمکدر، (٢٤) ساعت ایچنده اولمز ایسه صوکره هیچ بر شی اولمز، بزه بو آدمنك سوزی چوق تأثیر ایتدی.

هم حقیقة تمام یکرمی دورت ساعت آجیسنی چیکدم ایرته‌سی کونی صباح نمازنده کوزلرم آچلدی همان راحت ایتدم. هم چوق کیچمه‌دی اویودم استراحت ایتدم. مدینهٔ منوره‌ده بویله بر اجل ساعتی دخی کیچردم.

بر قاچ ایام استراحت بعدنده بزه تحصیل غمی کیردی، اما نره‌دن باشلایه‌جغز، نه کبی درسه شروع ایده‌جکز، بونی تفکر ایتمکده ایدم. بر نیچه کشی که حالمی سویلادم ایسه، هر کس بر فکر سویلادی. عاقبت هیچ بر کونا چاره بوله‌میوب شوراده بولنان اوچ بش طلبه ایله برلشدك، اوزمزنڭ ایسکی شرح ملانی اوقورغه باشلادق. مدرس دخی اوز جنسمزدن احمد ضیا افندی اصلی سمبرغوبرناسی تارخان قریه‌سی اولسه کیراك ابتدا بووا عبد الناصر حضرتده تحصیل ایتمش، صوڭره استانبولده و عربستانده اکمال ایتمش اصحاب اقتداردن بر آدم ایدی. بر سنه‌یه قدر بویله تکیه نشین اوله‌رق درسلرمزه دوام و ثبات ایتدك، بعض وقتلر حالمی احمد ضیا افندیگه سویلار و مملکته کیتمك فکرم اولمدیغنی افاده ایدردم. رحمة الله علیه بو فکرمی چوق تصدیق ایدردی، فقط دیردی: «سن عجله ایتمه، فلك بر کون چرخنی چوردکده، دنیانی آستن اوستنه کتورور، سنڭ قلب جگرڭنڭ نه اولور. بو سوزلری بو کون سویلاب، بش سنه صوڭره عکسنی معامله ایدرسڭ ثباتسزلغه مأنوس اولورسن. اما تصور تفکر ایله، هیچ برینه قطعی قرار ویرمه، آنی دخی قدرکه حواله ایله، سنڭ ایچون بوندن صاغلام یول اولمز»

مدینهٔ منوره‌ده تمام قرارلشدق، بو مبارك شهرده نه پوسته وار، نه تیلغراف وار و نه‌ده کلن کیدن وار. انسان عادتا بشقه بر عالمده بولنیورمش. حتی مکه مکرمه‌دن بویله خبر ایکی ایده بر کره شیخ الحرم چانطه‌سی عنوانلی بر پوسته کبی شی کلورمش، اوده بعض وقتلر بش آی کلمزمش. مدینهٔ منوره‌دن پوسته کیدرسه دخی، مارکه فلان یوق، شول مبارك چانطه ایله کیدرمش. بن احوالمی قردشمه بیلدیرمك استرم. بر کون خط یازدم، ادریسنی هم اورصچه هم عربچه یازوب، شو مبارك چانطه‌غه بیردم. تمام

سکز آی صوڭره شو مبارك چانطه ایله بزکه تا سیبریه تاری قلعه‌سندن مکتوب کلدی. بر کون حرم شریفده اوتورمقده ایدم. صفلر آراسنده بر آدم «تارلق عبد الرشید افندی! تارلق عبد الرشید افندی» دیه کیزمکده ایدی. قالقدم دیدم بن. دیدی سزی شیخ الحرم پاشا استیور بنم ایله حرم شریفده، آغالر محلی دیکن یرده بر آدم یانینه کوتردی، سلام ویردم اوتوردم، النی اوپدم. دیدی: اوغلوم سن نره‌لی‌سن؟ دیدم: روسیه‌لی‌یم. دیدی نره‌سندن؟ دیدم سیبریه ولایتندن. اوو! چوق اوزاقدن ماشاء الله. النده بر کاغد واردی. بکا ویردی، دیدی: بو مکتوب سنك ایچونمه؟ باقدم بزم برادرنك یازیسی، آغلادم کوزمدن یاشلر کلدی. دیدی باق آچ اوقو، مکتوبی آچدم اوقودم ایچنده اویله بر شیلر یوق. قردشمه یازمشدم بنی وفات ایتدی دیه‌رك دفتردن چغارکز، بن آرتق بر دها تاریغه کلمه‌م دیمشدم. شوکا جوابا برادر یازییور. بای‌لر رضا بولمای‌لر دیب. بوراسنی شیخ الحرم افندیکه سویلامکدن حیا ایتمشدم. او آراده شیخ الحرم افندی: مکتوبی بکا ویرورمی سن؟ بن اوقویم دیدی. ویردم. اوقودی، دیدی. اوغلوم نه یازمشدرك؟ یوقسه کندنکی وفات ایتدم دیه یازمش‌می ایدك؟ دیه‌رك کولدی. دیدی: اوغلوم سن بر اسلام یاوریسی سن، سنك ایچون بویله سوز یاقشماز. هم بوراده قالوب نه یاپاچق سن، سن او قدر بر اوزاق مملکتدن کلمش سن، سن بوراده علم تحصیل ایتدکدن صوڭره، هیچ بر کون قالمه، همان مملکته کیتمه‌لی، اشته بوراده حدیث تفسیر درسلری کورمه‌لی اوغلوم. دیه آرقامدن سویدی، النی اوپوب کیتدم. هرچه بر سنه‌که یقین، مدینهٔ منوره‌ده تکرار طلبه زمره‌سینه کیردم؛ حقیقة چالشدم سعی و غیرت ایتدم. فقر و ضرورته دخی تحمل ایلدم. قشقار شریف آغای نڭ حیوانی ایچون کیچن سنه اوتوز بش روبله حاضر ایتمشدم، لکن کوندرمك ایچون امین آدم بولنمیوب قالمشدی. شول آقچه‌نی نه قدر فقیرلکه دوچار اولسامده آشامادم صرف ایتمادم. رمضان شریف کلدی مدینه منوره‌ده رمضان مبارك چوق عجب اولورمش هر کس بتون رمضان ختم و تلاوة ایله

مشغول اولورلرمش. اهل مدینه و مجاورین کرام کافه‌سی کیجه کوندز عبادتده اکثری ختم ایله مشغول، حتی عمر زاهد اسملی بر امام (رحمة الله علیه) بر کیجه‌ده ختم ایتدی. بونلرنڭ همه‌سی بڭا تأثیر ایده‌رك بن قرآن حفظنه چالشمایه قرار ویردم. بر کون استشاره ایچون مشایخ قرادن شیخ احمد افندی یاننه وارم. دیدی: چوق کوزلدر، فقط ثبات لازم. قرآنی حفظ ایتمك آساندر اما محافظه‌سی کوچدر. استرسه‌ڭز بر قاچ کره استخاره ایدوکز. هرچه بز حفظه باشلامق اوزره قرار ویرمشدك، شیخ افندی بزه دیدی: عجله ایتمه حج موسمی کیچسون. بونڭ اوزرینه درسلریمزه دوام و ثبات ایتدك. حج موسمنه دخی منتظر ایدك. ذوالقعده باشنده حاجیلر کلدی. بزم تارلقلودن قزلقاش طیب حاجی ایله اوبا حسین حاجی مرحوم‌لر کلدیلر. بزه تارلق عبد الفتاح بایدن بر خط ایله اللی تنکه آقچه کتورمشلر. عبد الفتاح بای یازه: یخشی اوقوب کامل کشی بولورغه اجتهاد قیلساڭ، تاریغه بر کشی کیراك. کشی بولورغه حالڭ کلماسه قایتمه.

بنم ایچون بو بیوك بر شادلق ایدی فقط تاریغه قایتوغه هیچ کونکلومده یوق ادی. شول آراده تماندن ذوالقرنین خواجه هم حجازه کلمش ایدی. بونلر بنکا بر بدل حج ویردیلرده، بنی مدینهٔ منوره‌دن برابر حجکه آلوب باردیلر، مکهٔ مکرمه‌که کلدم بوراده حرم شریفده بر کون طواف اثناسنده قزانلی عبید الله حاجی اوغلی عبد الرحمن افندی راست کلدی. بو آدم بزم ایله برابر قشقارده دخی بولنمش ایدی، مدینهٔ منوره‌ده بر سنه قالماق ایچون بعد الحج واراجغنی سویلدی، بر چوق صحبتدن صوکره عبد الرحمن افندی دیدی: قاسم آبزی‌غه کتابلر آلامن دیب، بنده دیدم: سزکه بن اوتوز بش تنکه آقچه بیرایم، سز شونڭ برلان قاسم آبزیغه کتابلر آلوکز، اما یازکز، اول کشی بو آقچه‌نی قشقارده شریف آغایه تولاسن، بز عبد الرحمن افندی‌که اوتوز بش تنکه آقچه بیردك، اول کشی حاجیلر ایلان قاسم آبزیغه یازدی، بزده شریف آغای حقندن قوتلدق، قلبمز استراحت ایلدی.

بو سنه حجازده امنیت بر کمال اولدی، حجدن مقدم وبا باشلاندی،

شول طريقه‌كه: ميناده چوق آدملر اورامده واررکن اولدیلر ، حاجی‌لره بيوك فلاکت اولدی يوميه قاچ يوز آدم دفن اولنمقده ايدی، بز بهمه حال صاغ وسلامت مدينهٔ منوره‌كه عودت ايتدك، مدينهٔ منوره‌ده بر سـنه تحصيل‌مزنك ثمره‌سی كورامشدی كنديمه بر تحصيل شوقی كلمشدی، شو غيرت ايله هم درسلرمه دوام ايده‌جكم هم حفظه چالشاجغم ديه‌رك، هيچ بر شـيه قولاق ويرميوب امين آغا مدرسه‌سندن حجره آلدم. حجريه كيتدم، حجره غايت رطوبتلی اولسه بويله تكيه‌دن يخشی اوله‌جغنی ملاحظه ايده‌رك مدرسه‌ده مسكنی اختيار ايتدم، همان شيخ افندی يانه كيدوب حفظه باشلايه‌جغمی سويلادم، اوده وقت كيچرميوب برآن اول باشلای‌كز ديدی.

بسـم الله الرحمن الرحيم ١٢٩٨ نجی سـنه هجريه برنجی محرم الحرام حفظ باشلادم، بن اعوذ بالله من الشيطان الرجيم، ديمشدم خواجه بنكا ديدی: اوغلوم سـن بونی نه ايچون اوقودك؟ بن هيچ بر شـی آكلايه‌مدم،چوق تعجب ايتدم، خواجه: نه سكوت ايدييورسـن سـويله؟ نه ايچون اعوذ اوقورسن، آه اوغلوم انسان هر نه زمان دوداقلرينی حركتلندرسه ملاحظه ايتمه‌لی، شو دوداقلرندن چيقه‌جق سـوزلر نه‌در؟ ديدم: خواجه افندی! بز حفظه چالشه‌جغز، درس اوقويه‌جغز. خواجه: آ اويله اولمز، سن بنكا قولاق وير، سـن كلام اوقوركن ملاحظه ايتمه‌لی سـن، بو سـوزلر كيم سوزی‌در. شيطان سنی آلدار، سن كوزل چالشمه‌لی سن، اما بنم ديدكم كبی چالشمه‌لی سن.

حكمت شودركه وسـوسهٔ شيطانيه انسانی هر زمان افعال خيريه‌دن منع ايدر، خيرلرنك اساسی قرأنده‌در، اشته شو سببدن سن قرأن اوقوركن شيطان عليه اللعنه جميع قوتنی صرف ايدر، بو اوقوسنده آكلاماسـون ديه، شونك ايچون هر دفعه‌ده استعاذه سنت اولمشدر. آه بو قرانی آكلامق استه‌مديكمزدن نه حاله كلدك. نيسه اوقو بقايم.

بن استعاذه و بسمله بعدنده سـورهٔ فاتحه اوقودم، خواجه بر دها اوقو بقايم. بر دها اوقودم تجويد جهتندن بر قاچ كره تصحيح بعدنده ديدی:

اوغلوم سن بو مبارك سورهٔ فاتحه‌نی اوقودیغڭ زمان، دگل سن بن دخی معناسنی لایقیله ملاحظه ایده ایدیم، خصوصاً نمازده اوقورکن کیم حضورنده بو سوزلری سویلامکده اولدیغمی تخطر ایده ایدیم هیچ اولمزسه حیا ایدردم. عادی بر مأمور حضورنده، کندی لسانمز ایله مقصدمزی افاده ایتمکدن عاجز قالییور قورقودن بتون وجودمز تتره‌ر بر پولیس مأموری حضورنده او قدر قورقدیغمز حالده، جمیع عالمڭ خالقی و روز جزاك مالکی اولان معبودبی زوالڭ حضورنده، لا ابالی آغزمزدن چیقان سوزلردن بی خبر بولنه‌مز جریمه‌در اوغلوم! آه بن سنکا چوق شیلر دیه‌جکم. سن انشاء الله ازبرلایه‌جك سن فقط بن دیدیکم کبی حافظ اوله‌لی‌سن. یوقسه: «و لا تکونوا کالذین قالوا سمعنا و هم لا یسمعون». نص جلیل قرآندر. یالڭز حافظ اولدم دیمك ایسه، نه سنکا فائده اولور، و نه‌ده عالمه فائده اولور. ها اوقو باقایم! تکرار سورهٔ فاتحه‌یی باشلادم. خواجه: مربی حقیقی الله‌در، فقط هرکس کندی نفسنی تربیه ایچون و دین قردشلرینی تربیه ایچون الله‌ڭ کلامنه تمسك ایتمه‌لی. پادشاهلرڭ پادشاهی بر الله‌در. بن سلطان محمودی کوردم، عبد المجیدی کوردم، عزیزی‌ده کوردم، بونلر هب کیتدی توپراق اولدی، بقالم شیمدی بو نه یاپاجق البته بوده کیده‌جك بر کون کلور دنیاده نامی قالمز مالك یوم الدین اولان پادشاهلر پادشاهی ابد الاباد باقی‌در لم یزل و لا یزال اشته سن شیمدی بو ذات جلیل الصفاتڭ سوزلرینی حفظ ایده‌جك سن، هر نه زمان اوقورسڭ کندی حضورنده اوقویه‌جق‌سن، عادی بر آدم حضورنده ملاحظه ایتمیوب بر سوز سویلارسڭ، درحال محجوب اولورسن. شیمدی اللهڭ باغلی، حضور رب العالمین‌گه کلمش‌سن، نه کبی جسارت ایله ملاحظه‌سز فکرسز سوز سویلارسن، بو نی جزئی ملاحظه ایدرسڭ کفایه ایدر. دیرسن‌که: ایاك نعبد و ایاك نستعین. باق! بر کره قلبلرڭا باق! بو سوزلرڭ طوغریمی؟ ایشته شو قدر بر نظم جلیلی ملاحظه ایله اوقورسڭ، بونلری بو صورتله حفظ ایدرسڭ هیچ بر وقت خاطرڭدن چیقماز. هر زمان قرآن سنڭ ایله اولور، سنده قرآن ایله اولورسن اوغلوم، اوقو! اهدنا الصراط

المستقيم. آه! او صراط مستقیم دینجه اویله بر ایکی کلمه‌در اما شو ایکی کلمه آلتنده دنیا و آخرت سعادتی مدفوندر. هر بنده: هر فعلنده، سوزنده، عملنده، حرکات سکناتنده معاملات و عبادتده صراط مستقیمی تعقیب ایتمك لازمدر. حق الله و حق عباد شو ایکی کلمه تحتنده بولنور. شونك ایچون ضعیف بنده بونی اوزی آراب بولمقده عاجزدر، اما آرامقده وظیفه‌سیدر، اشته شو عجزنی اعتراف ایده‌رك، سن یا ربی! صراط مستقیمکه اهدا ایله! دیر، بنده اوز حالنی ملاحظه ایدرسه، عجزنی هر زمان اعتراف ایدر.

علما نبوتنك کسبی اولوب اولمدیغنده اختلاف ایتمشلردر جمهور علما وهبی‌در دیرلر اما ولایتك کسبی اولمه‌سنده علما متفق‌در. شونك کبی صراط مستقیمی کسب ایتمکده بنده‌نك وظیفه‌سی اولسه‌ده، بویله بر مقدس امر عظیمنك سببنده بنده اوزینك اصابت ایتمه‌سینه اعتماد ایده‌میوب، «صراط الذین انعمت علیهم» دیه‌رك یاربی سنك انعام ایلدکك صراط مستقیمگه اهدا ایله یوقسه بن خطا ایدرم دیه‌رك، تکرار عجزنی و اکتسابده اولان قصورینی اعتراف ایدییور.

اشته اوغلوم صراط مستقیم آسان بر یول دکلدر. نظم قرآنی تلقی ایله برابر اسرارندن دخی بر آز قوقو آلسانك چوق کوزل اولوردی. بقالم همت الرجال تقلع الجبال. سن همت ایدرسك بن شاد اولورم. شویله سورهٔ فاتحه‌یی بر پارچه تکرار ایتمه‌لی اما بر آز ملاحظه ایله تکرار ایتمه‌لی. بز شو طریقه مدینهٔ منوره‌ده حفظه باشلادق بر طرفدن حدیث درسینه دخی حاضر اولمقده ایدوم. بزم قرائت خواجه‌سی سلاطین آل عثمانه خدمت ایتمش و سلطان عبد العزیز وقعه‌سنده متهم شیخ الاسلام خیر الله افندینك قائم‌پدری ایدی، بز بو آدم حضورنده تمام دورت سنه خدمت ایتدك بعض وقتلر برآیت کریمه‌نی ایکیشر کره تکرار ایدردم.

بر طرفدن استاذ الکل احمد ضیا افندی حضورنده فقه درسلرینه حاضر اولوردق و آخون جان افندی جنابلرندن فرایض و خلاصة الحساب اوقوردق. بر سنه قدر امین آغا مدرسه‌سنده قالوب صوکره مدرسهٔ شفایه چیقدم بوراده

حجره‌مز غایت کوزل مدرسه هم هوادار ایدی بو مدرسه‌ده بزم تاتارلردن بندن ماعدا ایکی اوچ آدم واردی بری اورنبورغ غوبرناسی موسی آولی نعمة الله مرحوم ایدی بو آدم دخی حفظه چالیشردی.

بر کون مدرسهٔ شفاده اوتورمقده ایدم بنکا دیدیلر: شیخ الحرام قواصی سنی استیور. قاپویه چیقدم. قواص بر مکتوب ویردی، دیدی: پاشا افندی کوندردی. مکتوبی آلدوم، ظرفنه باقمایوب همان آچدم. برده باقارسام ایچنده اولان مکتوب تاتارجه دکل، روسچه‌ده دکل، چوق تعجب ایتدم. هر نه ایسه مکتوبی جیبمه قویدم، حرم شریفه کیتدم. او زمانده دوقتور قدری بك واردی رحمة الله علیه دوغری آنڭ یانینه کلدم. بو ذات فرانسه‌ده اکمال تحصیل ایتمش، غایت مشهور بر دوقتور ایدی. بونڭ ایله برابر غایت خلوق و متدین تصوف ایله متوغل بر آدم ایدی، مکتوبی باقدقدن صوکره دیدی: برادر بویله بر فرنك مکتوبنی بن حضور سعادتده حرم نبویده اوقومقدن تأدب ایده‌رم استرسه‌کز آخشام اوه کلوکز، بن بو مکتوبه چوق مراق ایتمشدم غایت اوزون بر مکتوب ایدی. آخشامه خانه‌لرینه ایتمکه مجبور اولدم، مکتوبی تقدیم ایتدم رحمة الله علیه مکتوبڭ آزاجق باشینه باقدی، یره قویدی. بنم ایله سوزه باشلادی: ای رشید افندی بن ذاتا چوقدن سزکله بر اوزون اوزون مصاحبت ایتمك فکرنده ایدم. بر چوق شیلر صوره‌جقدم، سز اصل روسیه‌نڭ نره‌سندن اولورسز؟ بن روسیه‌یی بیلورم؟ محاربه‌دن مقدم قزانه قدر کیتمشدم.

افندم بنده‌کز سیبریه‌لی‌یم، طبولسق ولایتندن. آ! چوق کوزل! بن اورالری بیلمام اما بزم برادر سلیمان اورالره قدر و دها ایچاری تومسق سیمی پالات یدی صولره قدر کیتمشدی، اورالرڭ احوالنه دائر عمران غزته‌سنده مکمل اثرلری واردی.

برادر! سزده عسکرلك نه ایچون یوقدر؟ بو قزان مسلمانلرده عسکرلك وار. فقط مع التأسف بن قزانده بو بابده بر معلومات آلامادم. اسحاق بابدی بلمام نه ایدی بر زنکین آدم واردی. بر تورلی مرامی افاده ایده‌مدم.

ترجمان واسطه‌سیله بر خیلی شیلر سویلانمشدی، اماچه فایده صوڭره بر خواجه کتورمشدی، آنکله خیلی آڭلاشه بیلدك، خواجه‌یی کندی نومره مه‌ده کوتردم، بو آدم چوق درایتلی آدمدی. فقط مع التأسف سیاسی بر فکره مالك دکل ایدی. یالڭز عسکرلك مسئله‌سنده کندی اصلا راضی اولمدیغی کبی بو عدم رضا مسلمانلرڭ کافه‌سنده اولدیغنی سویلایه بیلدی. بونی‌ده مسلمانلرڭ قرعه عسکرینی آلورکن پك چوق آدملر اسیای وسطی‌یه دوغری قاچدیغی، و برده بعض افرادڭ کندی اعضالرندن برینی اتلاف ایتمه‌لری کبی شیلر ایله اثبات ایتمك استه‌دی. فقط بونلر بزم ترکیه‌ده دخی واردر، بونلر بعض افراد قلیله اعمالیدر، آنجق شخصلرنی بر آغر مجبوری یوکدن قورتارمق ایچوندر، یوقسه سیاسی بر فکره مبنی دکلدر. محاربه کوستردی تاتارلر کمال ثبات ایله بزه قارشی محاربه ایتدیلر، ترك سلاح ایدنلر بیگده بر اولمشدر.

شیمدی بو بابده سن نه کبی فکره مالك سن؟ سیبریه‌لیلر نه ایچون عسکر ویرمزلر؟

افندم بنده‌کز! کنجلکمدر بو بابده بر شیی بیلمیورم.

چوق شی! قاچ یاشنده‌سز؟ — دیدم: ٢٣ یاشنده‌یم.

تأسف اولنور، سز بویله مکتوبله کلدکده بن سزی عادتا بر معلومات خزینه‌سی ظهور ایتدی، بونی بوراده براقمیوب همان استانبوله کوندرمه‌لی خلیاسینه دوشمشدم. جانم سن بزم خواجه‌دن علم قرائت تحصیل ایتمزمی‌سن؟

اوت افندم ایدرم.

چوق شی! خوجه، سنکا یالڭز قرائتمی تعلیم ایدر؟

اوت افندم! اویله‌در. افندم برده شو مکتوبی آڭلاتسه‌ڭز: جانم سن نه یاپه‌جقسن بو مکتوبی؟

افندم، بو مکتوب بزه احتمال اودن کلمشدر.

رحمة الله علیه کولدی، دیدی: عجایب سزڭ اوده بویله فرانسوزجه یازار آدم وارمه؟ خیر افندم اوله‌ماز یوقدر.

آدم سن‌ده، اویله ایسه بویله مکتوبدن سن نه ایچون بر شیی امید ایدرسن جانم!

افندم پوسته‌دن بکا کلمشدر. دیدی چوق شی نرده ظرفی؟ دیدم بزم اوراده قالدی. اولمز بو مکتوب سنکا کلمز اوغلوم، کیم ویردی سنکا بو مکتوبی؟

دیدم شیخ الحرم افندی قواص کتوردی.

شاشقن حریفلر. اویله ایسه بو مکتوب شیخ الحرمه کلمش مکتوبدر، اوراده کاتبلر بودالەلق ایتمشلر، هر نصل ایسه، سنکا ظن ایتمشلردر. شاشقن حریفلر.

جانم رشید افندی! سن بر کوزل کنج آدم سن، احتمال سندن استقبالده بر شی چیقار، خواجەنك درسینه دوام ایله، بو مکتوبی بن شیخ الحرمه ویرورم. سن یارین حرم شریفه کلورکن ظرفی کتورور بکا ویرورسن.

شیمدی بورادن کیچەلم؛

شیمدی آنکلاشلدی، بزم حسن ظنلر بوشه چیقدی، بقالم بوراده چوق قالاجقمی سن؟

افندم! الی ماشاء الله:

دیدی: یوق بو اولامز افندم، سنك کبی بر کنج آدم بورایه کلوبده افنای عمر ایتمك، هیچ بر وقت کار عقل دکلدر. بن، اختیارم اوله ایدی بر کون بوراده قالمزدم، بن عثمانلی‌یم، بزم استانبولده آدم چوقدر، فقط بن اوراده دها زیاده منفعت کتوره بیلورم.

اما سنك کبی بر کنج آدم همان ۲۳ نچی یاشنده کلوبده بوراده قالورسه بونکا رسول الله هیچ راضی اولمز.

بن او زمان بو سوزلری چوق دنکلامقده استه‌مزدم، لکن نه چاره بیوك آدم سوزلریدر دیه او زمان اودایه عودتمده بعبارته قید ایتمشم.

بز بوراده قدری بکدن پیك چوق درس آلدق، لکن نه چاره جهالت

او زمان بزی تماميله ضبط ايتمكه قويمامشدر.

آرادن بر خيلی وقت كيچدی، بن همان بر طرفدن حفظه چاليشيرم بر طرفدن درسلره چاليشيرم. بزم رفيقلرمزدن بر چوغی، شيخ مشايخ نقشبنديه‌دن امام ربانی مجدد الف ثانی سلاله‌سينه منسوب شيخ مظهر افندی خانقاسينه دوام ايتمكده ايديلر. بر كون بزی دخی تشويق ايدنلر بولندی. بنده بر قاچ كره خانقه‌لرينه حاضر اولدم بر كون شيخ افنديی تنها بولوب، حالمی عرض ايده‌رك سلوك آرزوسنده بولنديغمی سويلادم ايسه، صوكره مولانا الشيخ مظهر افندی، ابتدا نره‌لی اولديغمی صوردی، صوكره نه ايله مشغول اولديغمی صوردی. ديدم: حفظه چالشيورم. قدس الله سره ديدی «يا شيخ! شيخك اكبر من كل المشايخ فيلزم انك تجتهد فی هذا الامر فقط لا! لا! لا! ما يكن ابدا».

بز بونك اوزرينه مأيوس اوله‌رق رجعت ايتدك. درسلرمه دوام ايدييورم، حفظه دخی وار قوتمی صرف ايتمكده ايدم.

مدينۀ منوره‌ده انسان ايچون قش هواسی غايت رطوبتلی‌در، مدرسه اودالری خصوصا رطوبتلی اولور، ياز هواسی اولسه صجاقدر حرارت دائما ٢٨ ـ ٣٠ قرارلرنده بولنور، شونك ايچون اهالی عمرلرنی شو هوالره تطبيق ايده‌رك كيچرمك ايچون ياز بغچه‌لرده اولورلر قش دخی خانه‌لرنك اوست قاتلرنده بولنورلر.

طلبه ايسه، وقتنی اكثريتله حرم شريفده كيچرورلر بن كندم دائما حرم نبوی‌ده بولنوردم. اوراده هر زمان تكرار ايله مشغول اولديغم كبی بعض درسلره دخی قولاق ويروردم. حرم شريفنك هواسی غايت لطيف مفروشات مكمل هم هيچ بر وقت آدم اكسك اولمز. بوراسی عادتا مدينه منوره‌نك بر مركزی و اجتماع ايچون مخصوص بر موقع‌لريدر.

بر كون حرم شريفنك تام آرقه‌سنده باب مجيدی قربنده حفظمی تكرار ايتمكده ايدم، كوزلرمی قاپاتمشم اوقييورم. شو آراده يانمه بر آدم كلدی اوتوردی كوزيمی آچوبده بقارسام، محموديه مدرسی لاز حسن افندی.

دیدی: آفرین شویله لازم، بن همیشه تکرار ایدرم، بر آز اوتوردقدن صوکره بو ذات محترم دیدی: باق! شونلره باق! کوریرمی سن؟ بوداله حریفلری دیدم نه‌در خواجه افندی؟

دیدی باقسانه، حجرهٔ سعادتده اولان مصحف شریفی چیقارمشلر، صحیح بخاریده ختم ایتمشلر، دعا ایدییورلر، انکلیز عسکری مصری محاصره ایتمش‌مش. بو آدملر دعا ایده‌جکلرده، مصری انکلیزلردن تخلیص ایده‌جکلر، الله عقللر ویرسون! بویله‌جه شاشقن آدملر: الله دیرکه: (و اعدوا لهم ما استطعتم من قوة) بونلرده دعا ایله مدافعه ایده‌جکلر، ای: الله سزه عقل ویرسون.

بن اوراده صباحدن بولنوردم، هیچ خبرم یوق، حالبوکه مدینهٔ منوره اماملری روضهٔ مطهره‌یه تجمع ایتمشلر، دعا ایدرلرمش. خواجه حسن افندیده بونی بزه سویلامك استر. بن همان تکرارم ایله مشغولم. خواجه افندی دیدی: باق سن دقت ایله بو مصرڭ تخلیصنه دعا دکلدر، بلکه انکلیز عسکری مصره کیرمشدر، او فلاح اسماعیلڭ اوغلی بونکله اظهار سرور ایدییوردر. اولور اولور جانم اولور: بو فلاحلر دولت علیه‌نڭ پنچه‌سندن قورتلدیغی ایچون بویله بایرام یاپارلر. آه: عدالت! حقلریده واریا! آز تحمل ایتدیلرمی؟ بزم قهرمزی آزمی چیکدیلر! حقلری وار: بو کینه بویله‌در. سن کنج آدم سن خاطرڭ بر کوشه‌سینه یاز بونی. بر زمان کلور لازم اولور.

بن ایسه حقیقة بو سوزلری کاغده دخی یازدم اما آڭلامقدن عاجزم. خواجه افندی بزه شول آراده خیلی سیاسی نصیحتلرده بولندی. بن قابل خطاب محفوظ دخی اوله‌مدم. فقط بیوك آدم خاطرڭ بر کوشه سینه یاز دینچه بویله یازمشم. مصر وقعه‌سنی نه اولدیغنی بخشی بیلمزدم. بزم زمانمزده مدینهٔ منوره‌ده نه تیلیغراف وار و نه‌ده پوسته فلان وار. اهالی آراسنده غزته فلان یوق، بزدن بیوك آدملر آراسنده دخی بو سوزلر چوق سویلانمزدی. فقط او کونلرده مصر القاهره‌دن توفیق پاشا خصوصی آدم ایله پاره کوندرمشده بو دعالر او سببدن اوقنورمش. صوکره آرادن چوق کیچمدی مصره انکلیز کیردی

خبری کلدی، همان او کونلرده مصردن سورکن‌لر کلماکه باشلادی، جمله‌دن بری شیخ محمد هجره‌سی یاخود هسره‌جی بو اسمده بر آدم کلمشدی، چوق عجایب بر آدم ایدی. هر کس دیردی مصر اختلالنده اشتراك ایتمشده سورولمش دیه.

استطراد

مدینهٔ منوره نور الله الی یوم القیامة عادتا ترکیه‌نڭ سیبریه‌سیدر. ترکیه سرایلرنده حرم دائره‌سنده خیانت ایتمش آغا تعبیر اولنور پچلمش حیوانلرنڭ کانه‌سی مدینهٔ منوره‌گه سورولدیکی کبی سیاسی متهم‌لرنڭ دخی بر قسمی بلدهٔ طیبه‌گه سورولر. بزم اوراده بولندیغمز زمانده علما و اکابردن استانبولدن هم چوق آدملر سورکن کلمشلردی. از جمله ۱۸۸۲ نچی یلی سلطان حمید سراینده چرکس‌لر حرکتی اولدیغی زمان، باشلاری طاغستانی شیخ شمویل مرحوم اوغلی غازی محمد پاشا دخی ماهیه ایکی یوز لیره تقاعد ایله مدینه منوره‌گه سورکن کلمشلردی. آغر جزایه کرفتار اولانلری طائفه کترورلردی. صوگره‌لری مصری‌لر دخی بلده طیبه‌نی مسفر اتخاذ ایلدیلر، بزم استاذمز الشیخ احمد افندی کندیسی دخی سورکن‌مش بزم خبرمز یوقدی صوگره‌دن آڭلادق او ذات محترم حضوری سعادتی سیاسی متهم‌لر ایچون تجویز ایدرسه‌ده سرای آغالرینڭ خصوصا بعض ادب‌سز حسیات انسانیه‌دن بی بهره آدملرنڭ بلدهٔ طیبه‌گه کوندرلمه‌سنی خوش کورمزدی. بو خصوصده عبد الحمیده دخی اطالهٔ لسان ایدردی. بر زمان بلدهٔ طیبه سیاسی متهم‌لر ایله طولدی. بز همیشه بونلره مجرم نظریله باقاردق.

بزم خواجه رحمة الله علیه قرائتی استماع اثناسنده هر زمان بر آیت کریمه‌دن بر شیی چیقاریر، بر ساعت قدر هیچ عقل ادراك ایتمز بر شیلو سویلاردی. بر کون سورهٔ بقره‌نڭ باشنده (و اذ اخذنا میثاقکم لاتسفکون دمائکم و لاتخرجون انفسکم من دیارکم) آیت کریمه تلاوة ایتمکده ایدوم. هر نه خاطرینه کلدیسه مدینه منوره‌ده بولنان سیاسی متهم‌لر حقنده

چوق سوز سویلادی، صوڭره دیدی: اوغلوم بونلر مملکتنڭ بهارلریدر، سلطان حمید چوق بیوك یاڭلشلق ایدییور. سلطان عزیز بونلره میدان ویروردی، هر نه اولدیسه عجله ایتدیلر، سلطان عزیز کبی آدمی قتل ایدوب ایشی اللی سنه کیری یه براقدیلر. دیدی. انتهی. نیسه بن درسلره دوام ایتمکده‌یم حواجه‌نڭ بویله سوزلرینی زوزیكلك ظن ایدردم.

بر طرفدنده حدیث شریف درسینه دوام و ثبات ایدردم. عربلر ایله دخی چوق اختلاطم واردی، بروقتلر مالکی امام‌لرندن الشیخ علی موسی نام ذات ایله کسب معارفه ایتدم. بو آدم مدینه خلقی آراسنده معتبراندن ایمش، علم قرائتده مهارت ایله مشهور ایدی. سنه‌ده بر کره نهایت ایکی کره امام اولور محراب عثمانی‌ده صباح نمازینی قیلدیرردی. رحمة الله علیه غایت مؤثر بر صدا ایله اول رکعتنده سورۀ قتال اوقوردی ایکنجی رکعتده بعضا سورۀ معارج و بعضا سورۀ قیمة آوقوردی، آرقاسنده چوق آدملر نماز ایچنده بی‌هوش اولورلردی، رحمة الله علیه بر کون صباح نمازندن صوڭره بزم اودایه کلمش ایدی، چای ایچرکن سوزه باشلاندی، مصر مسئله‌سی اوزرینه سوز سویلایه‌رك دیدی: محمد علی‌نڭ بوندن تمام یاریم عصر مقدم بلکه دها زیاده‌جه — التمش بش یتمش سنه مقدم ایتمش اولدیغی فساد تخمی بو سنه محصول ویردی، دها دوغریسی فرانسوزلرنڭ دسیسه ملعنت کارانه‌لری نتیجه‌سی بو کره میدانه چیقدی، مصر القاهره اسلام حکومتی الدن کیتدی، مولا حالمزی اصلاح ایلسون. مسلمانلرنڭ بصیرت کوزلرینی آچسون. دیه‌رك کوزلرندن یاش کلدی.

صوڭره (ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم) آیت جلیله‌سنی اوقویه‌رق هپ سوءا عمالمز کفران نعمت ایلدك، هیچ بر جهتدن اسلامیته لایق عملمز قالمدی، سلطان مراد رابع زماننده بوندن ایکی یوز اللی سنه مقدم اجدادمز استقبالی تفکر ایده‌رك، ارض حجازده اتحاد اسلام ایچون بر تدبیر لزومنی تصور ایدوب، مکۀ مکرمه و مدینۀ منوره‌یه کلان حجاج مسلمینه تأثیر ایتمك ایچون دلیل عنوانیله برر اهل و مستحق رهبر تعیین

ایتمشلردی، بونڭ ایچون مخصوص واردات کوسترلمشدی. ارض مصرده دسوق اوقافنی دلیللره تخصیص ایتمشلر، دلیللرکده وظیفه‌لری حجاج مسلمین ایله کسب انسیت بعدنده بر بهانه بولوب، مملکتلرینه قدر کیدوب، لسانلرینی دخی اوکرانوب، حجاجه ممکن قدر تأثیر ایده‌جکلردی. فقط بو فکرلر هب بر هوا اولدی، بالعکس دلیللر حاجیلری کندیلرینه بر مطمع اتخاذ ایتدیلر، نه یاپه‌لم بو صورتله هم دولته هم ملته و هم دیانته خیانت ایتدیلر. شیمدی دلیللرڭ کافه‌سی برر یرتچی اولدیلر، حاجیلری حجازه و دین اسلامه تألیف ایده‌جکلری یرده، تنفیر ایتدیلر. نعوذ بالله من شرور انفسنا! دیه‌رك بوندن صوڭره دها بر چوق سوزلر سویلادی: بو سوزلر بنکا صوڭ درجه‌ده تأثیر ایتدی. بن بو سوزلری تکرار تفکر و ملاحظه ایدر اولدم، همه‌سنی بر دفتره قید ایتدم، بوندن صوڭره بویله سوز ایچون خصوصی بر دفتر اتخاذ ایتدم. رحمة الله علیه علی موسی سوزلرینی دانه دانه سویلاردی، بنده اکثریتله حرفا بحرف حفظ ایدردم. فقط فقر و ضرورة بر طرفدنده صوفیلق بنی بو کبی آدملر ایله اختلاطدن منع ایدردی. بر کون حرم النبوی‌ده سورهٔ توبه آخرنده (۱۲۳) آیت کریمه‌نی اوقومقده ایدم بزم خواجه تکرار زوزیکلکه باشلادی: اشته کوردنکمه الله تعالی مراد ایدرسه سنڭ کبی آدملری تا سیبریه‌دن قاچرور ارض حجازه آثار، استر استه‌مز (کوله‌رك) سندن بویله بر آدم یاپار دین مبین احمدی احکامی الی یوم القیامه باقیدر. بو بر بناء جسیمدر بو کون داخلنده اوچ یوز ملیون اهالی مسکن توتمشدر اشته آنلردن بری سن دکلمی سن؟ مادامکه بو بنانڭ ایچنده ساکن اولمق استرسڭ بونڭ بعض تعمیراتنی ایفا ایتمك وظیفه‌سیده سنڭ ذمه‌نکا دوشر. نه ایله تعمیر ایده‌جك سن، اوسته النده بالطهٔ کیسر فلان اولمق لازم اشته سنڭ دخی آلتڭ قرآن مجید اولورسه کندنکده دخی بر نوع استعداد اولورسه، برنچی اوسته‌لردن اولورسن دی بقایم. کبی سوزلر سویلادی. صوڭره ایرته‌سی کون بنی خانه‌لرینه یمکه دعوت ایتدیلر. بنده ایکندی نمازی قلدقدن صوڭره باب رحمتدن خواجه ایله برابر چیقدم باب

رحمت قارشونده خواجه‌نك خانه‌سی قاپوسینه کلدیکمزده آرقه‌مزدن دوقتور قدری بك کلدی سلام بعدنده قاپودن بزم ایله برابر کیردك ، خواجه افندی غایت ممنون خوش کلدڭز اولادلرم کلمه‌سنی تکرار ایتدی. یمك سفره‌سینه اوتوردق کوزل یمك بعدنده قدری بك توتون چیکدی توتون طاباقاسیله برابر جیبندن بر کاغد چیقاردی. دیدی ای رشید افندی او سنڭ بوندن قاچ آی مقدم بنکا ویرمش اولدیغنڭ فرنڭ مکتوبی‌نڭ ترجمه‌سیدر سنکا اوقویه‌جغم عینی‌ده درسعادته کوندرلمشدر. بقالم مکتوب:

لییون شهرندن ١٨٨١ سنة میلادی تموز قاچ ایدی خاطرمده قالمدی. مکتوبنڭ تمامنی ضبط ایتمك ممکن اولمدی صوروبده نسخه‌سنی عینا آلمق ایچون بنده مراق ایتمدم. فقط شو سوزلر خاطرمده قالمشدی اودایه عودت ایتدکدن صوڭره یازمشدم.

ای محمد! سن او قدر کوزل بر طریق و یول کوستردڭ، بنده‌لرده بر حیات روحانیه و مادیه اساسنی قوردڭ، فقط سندن صوکره بو اساس چوق کیچمیوب سؤ تصرفه اوغرادی، سن بو کون کلور امتنڭ حالنه بقار، وبونلرنڭ بو حال پریشانیلرنی کوره ایدڭ البته البته بونلردن نفرت ایدردڭ کبی چوق سوزلر واردی بعض ادبسز سوزلرده واردی. بزم خواجه رحمة الله علیه هپ استعاذه ایدردی.

صوڭره قدری بك دیدی: اشته رشید افندی برادر بن اوچ سنه‌در حضور پیغمبریده فقرا خادمی‌یم دولت بنکا اللی لیره معاش ویرور فقط بن بش لیره معاش ایله کیدوب استانبولده خدمت ایتمکی ترجیح ایدردم فقط نه چاره اختیار بنم الده دکل کبی سوزلر سویلادی صوڭره دیدی: خرستیانلر بزم دینمزنڭ اساسنی بیلمك استرلر، اشته بو مکتوبله دخی خرستیانلرنڭ بری شیخ الحرمه مراجعت ایده‌رك شیخ الحرمدن بر جواب امید ایتمشدر. بوندن ماعدا استانبوله دخی بویله مراجعتلر وقتیله چوق اولمشدر. کیچن سنه عرفات میداننده هوا غایت براق و لطیف ایدی هیچ بولوط یوقدی آلاتورکه ساعت آلطی قرارلرنده دهشتلی بر کورولدی اولدی،

هر کس ظن ایتدك که عسکری جبخانه پاتلادی دیه. چوق کیچمدی دوقتور ارایه‌رق پولیس کلدی. دیدی اوچ حاجی‌یی دوه‌لریله یاشن رعد اوردی. چوق حیرتده قالدم همان حیوان حاضردی بناك کیتدم، وقعه یرینه کلدك پولیسلر ضابطان احاطه ایتمشدی جبل رحمت قربنده اوچ دوه عادتا بری آخرنك اوزرینه دوشمشدی صانکه مخصوص یاتزلمش کبی ایدی اوزرنده اولان اوچ حاجی محرم اولدقلری حالده دوه‌ده اولدقلری هیئت ایله یاتمشلردی، همه‌سی میت خالص. حالا بروجه قانون راپور یازلدی، یاتمش اولدیغی رسملر چیقارتلدی، کشف و معاینه اثناسنده موتانك سنت‌سز اولدقلری تحقق ایتدی. ضابطان عموما تعجب و حیرتده قالدق، فرنك اوله‌لری احتمالی تقرر ایلدی عثمان پاشایه خبر ویردك همان تحقیقات و لاشه‌لرنك محافظه‌سنه امر ویرلدی. لاشه‌لری شیبریه‌لره قویه‌رق دوغری مینایه کتورلدی تجاریب طبیه‌دن بر چوق معامله بعدنده بونلرنك برنده حیات، اثری مشاهده اولندی. بن کندم باش دوقتور اولدیغم مناسبت ایله بتون کیجه یانلرنده قالدم، انواع معالجه‌لری تجربه ایتدم. صباحه یقین حیات اثری اولان حریف کوزنی آچدی. همان صغوقلق ویردم، تکرار صجاق کامپرس قویدم بر طرفدنده کابوس اولنیور. کوزنی بر آچار بر قاپاتر دیرکن خیلی نفس آلمایه باشلادی، بر طرفدن طمرلری کوزتمکده ایدك، دیکر طرفدنده حرارتنی بیکلردك برنچی دفعه اوله‌رق ۳۲ درجه حرارت کلدی بیوردیلر (خاطرمده بویله قالدی).

ایرته‌سی کونی تکرار برآز بایغنلق کاوب عاقبت کبه‌ردی کیتدی. ایشته بونلرنك دخی مقصدلری البته صحیح ونیتلری خالص دکل ایدی. اشته بو اوچ آدم حقنده الله سبحانه وتعالی‌نك مراد صمدانی‌سی نه ایدی البته بزجه معلوم اوله‌منز. فقط رشید افندی شو اوزون سوزلردن آلاجغمز حصه بزم مسلمانلر ایچون انتباه لازمدر. جانم اصل انتباه بزنك ترکیه‌ده اولمق لازم ایکن، نه چاره ترکلر اولمش بر جسددر دیمکه مجبورز.

شو حالده سزنك کبی بر آدمی تاسیبریه‌دن بورایه سوق ایدن کینه اول

خالق لا یزال‌نڭ بر حکمتی‌در (لا تزال طائفة من امتی علی الحق ظاهرین) اشته افندم چالشمه‌لی غیرت ایتمه‌لی آخشام اذانی یقین ایدی بز حرم شریفه چیقدق، صوڭره اودایه کلدم، آڭلایه‌رق ضبط ایده بیلدیکم سوزلری دفتره یازدم.

ایرته‌سی کونی بن چوق فکرده قالدم ذاتا کیجه‌لری چوق آز اویوردم بو کیجه بلکه هیچ اویومام دیرسام جائز ایدی لکن بو آدملرڭ بڭا سویله‌مکده اولدقلری شیلری بزم مملکتده تطبیق قابل دکل. آخشام خواجه یانته درسه کلدم. خواجه رحمة الله علیه غایت ملایم وخوش طبیعتلی عادتده بن قرآن شریفی اوقومغه باشلادقدن صوڭره آیات بیناتدن بر مناسبت چیقاریر اویله بر شی سویله‌ردی، بو کره درسه دخی باشلامادن دیدی. بن بو کون چوق خسته‌یم، قلبم چوق راحتسز دونن بڭا او مکتوبله او عرفات واقعه‌سی چوق تأثیر ایتدی، اوغلوم بونلر بیوك عبرت درسلری‌در. بونلری خاطرلرده حفظ ایتمه‌لی. حقیقة خواجه خسته ایدی. هم بر اوقورکن یالکز دکلادی هیچ بر شیلر سویله‌نمدی.

بلدهٔ طیبه‌نڭ یاز موسمی غایت صجاقدر فقط بغچه‌لر منتظم غایت مکمل‌در بنم صالح شیغلبیه اسملی بر دوستم واردی، هم قومشی ایدك، بر کون بزه دیدی هایدی بنم باغچه‌یه کیده‌لم. برابر عوالی مدینه‌ده بغچه‌سینه کیتدك بغچه غایت منتظم فواکه‌دن هر شی موجود ایدی چوق کوزل صحبت ایتدك بتون کون بغچه‌ده وقت کیچردك. بن بو آدمدن مدینه منوره‌ده بغچوانلق اصول‌لرنی صوردم دیدی بلدهٔ طیبه توپراغی غایت منبت وقابل تربیه‌در، بوندن اون بش سنه مقدم بوراده فواکه نامنه هیچ بر شیلر یوق ایدی رمان فلان اولوردی عنبده چوق آزدی. بن بو بابده چوق سعی ایتدم برده شو بنم بغچه قومشم محمود حماد افندیکه حرم شریف خطیبی‌در بز ایکی‌مز آوروپادن استانبولدن چوق شیلر کتوردك بوراده ایکدك شمدی بوراده چوق شیلر وار بر قاچ سنه صوڭره میوه و سبزه‌دن بوراسی استانبول کبی اوله‌چقدر، شمدیده پك چوق شیلر وار. اخشام اولدی بن کیده‌جکدم براقمادی صباح برابر کیدرز دیدی. صباح درسلرم وار دیسامده براقمادی نیسه بز بوراده

قالدق. آخشام نمازنی قیلدقدن صوكره بغچه‌یه دورت بش مسافر كلدی ایچلرنده بری‌ده ابراهیم برزنجی خوش پیش همان قهوه‌لر دانك دانك هوان اورولمایه باشلاندی. عربلرده قاعده‌در، مسافر كلورسه هوان اورورلر هم قهوه تویار هم هوان اورور. یعنی بزده مسافر وار سزده قهوه ایچمكه كلوكز دیه قومشی‌لرینه بیلدیرمكدر.

عرب البسه‌سی عادتا بزم مملكتده خاتونلر البسه‌سی كبی‌در قش بولسه حریر كیبارلر یاز غایت اینجه بر شی استعمال ایدرلر عادتا تنلری كورینور. ابراهیم برزنجی ذاتا بلده طیبه‌ده محبوب بر چوجق ایدی بنم یانمه كلدی اوتوردی تمام تمام قز كبی بر چوجق. ذاتا عربلرده چوجق‌لره علاقه چوق مشهوردر. چوق آدملرده مبتلادر (الآن بزم سیمی پالات امامی عبد الحق افندی بو چوجق‌غه مبتلا ایدی) بو چوجق‌لرده‌ده اویله بر عادت واردركه كندیلرینی سوه‌ن آدم یاننه هیچ بروقت وارمازلرهم اسلام ویروزلرسلامنی دخی آلمازلر،

صالح افندی بغچه‌سنده چوق صفا اولدی، عربلر بتون كیچه تغنی و ترنم ایتدیلر، قومشی‌لردن چوق آدم‌لر كلدی، عادتا بر بایرام كیجه‌سی كبی اولدی. عوالی مدینهٔ منوره‌نك غایت هوادار بر قطعه‌سیدر. اكابر اهل مدینه ایام صیفی هب اوراده كیچریرلر. او زمانلرده مدینهٔ منوره خلقی مسكرات فلان بیلمازدی. یالكز برشو سمك، كوزل‌سس مراقلی‌لره حقیقة غایت كوزل سسلی آدم‌لر بولنوردی. صباحه یقین بری قالقار اذان محمدی اوقور. غایت كوزل بر سس ایله تلبیه ایدر. صباح نمازینی قیلمق ایچون ایكی میل قدر بر مسافه‌ده اولان قبا مسجدینه كیده‌رز. بز آرتق مسافرلر خاطره‌سی ایچون بر كون حدیث درسنی براقدق صباح نمازندن صوكره تكرار بغچه‌یه كلدك عربلرنك ذوق وصفاسی بغچه‌لرده ایمش بن برنجی دفعه اوله‌رق بوراده كوردم اویون و ملا عبه‌لری هب ادب دائره‌سنده، ادب خارجنده بر حركت كورمدم صباح نمازندن صوكره معصوم خواجه اولادینی دخی بورایه دعوت ایتمك ایچون بنم اسمه‌دن آدم كوندردیلر. ابراهیم برزنجی بونلره عاشق‌مش. خاطرمده یخشی قالمدی احمد افندی غالبا. چوق كیچمدی بربر چوجق‌لر

کندی لاله‌لریله کلدیلر، ابراهیم برزنجی هب بنم یانمده بولنوردی بونلر کلدیکی کبی همان یرندن صچرادی، بونلره یر ویردی. بری صاغمه بر صولمه کلوب اوتوردیلر ایکسنده دخی اینجه تولبنت کوملك اوستلرنده مینتان تعبیر ایدرلر بوراده خاتونلر کوفتاسی کبی بر شی ایدی. چوق کوزل صحبتلر تاتلی کنایه‌لر ایله چایلر ایچدك. هر کس‌ده بزه چوق احترام ایدرلردی. عربلر بر فنجاندن زیاده چای ایچمزلر فنجانلریده غایت اوفاق اولور ابراهیم برزنجی اوز چاینی آز ایچدی اما چوقچه دوشونمکده ایدی. احمد ایسه، چاینی یارم فنجان ایچدی قالغان یاریمنی اعاده ایتمشدی ابراهم یرندن قالقوب فنجان آرقه‌سندن کیتدی او احمدنڭ سؤری اولان چای ایچدی. ایشته بونلرنڭ کیف و صفالری بوندن عبارت. عشقلریده بونکله تسلی بولییورمش. صالح شیغلیبه قوی‌لر کیسدی مکمل یملر اولدی بتون کون بغچه صفاسی سوردك عربلر اوز آرلرنده هب بویله بری آخره غایت رعایه ایدرلر. اخوت مودت مسافر پرورلك ایله خصوصا اهل مدینه افتخار ایدر.

بر کون علی موسی بزه کلمشدی. دیدی: رشید افندی بزم باشمزه بر فکر کلییور تازه فکر دکل اما فقط احتمال تازه عمل کوستریر، دیدم بیوروکز. دیدی. بو سیبریه خلقنه مخصوص بر دلیل تعیین ایتساك شیمدی‌یه قدر روسیه‌لی‌لرنڭ کافه‌سینه بر قازان دلیلی‌در کیدییور، اوده اصل دلیل صبی اولدیغندن مناسبتسز جاهل آدملر النده قالدی. بزم فکرمز اورالره تازه دلیللك تشکیل ایتساکده سز بزه معاونت ایتسه‌کز بلکه بر خیره موفق اولورز، دیدم بنم المدن نه کلور؟ دیدیلر: سز بزه اوراده مشهور شهرلرنڭ اسمنی ویرورسه‌کز کافیدر، بشقه شی ایستەمزز. بن حالا: طبولسکی تومسکی ایرکوتسکی فلان فلان بر قاچ شهرلر اسمنی یازوب ویردم.

اشته شول وقتلر بونلر هر نه طریقه یاپمشلر ایسه، بر سنه صوکره احمد سلیم جداوی نام ذاتی، سیبریه دلیلی اوله‌رق تصدیق ایتدیردیلر. مقصدلری اقصای شرقده بر آمال سیاسیه حسیاتنی ویرمك ایدی. حتی احمد سلیمی ۱۸۸۹ نجی سنه‌لری تا سیبریه‌که قدر کوندردیلر. صوکره علی موسی وفات

ایتدی بر چوق رفقاسنی ترکیه حکومتی نفی ایتدی، بر چوق شیلر اولدی اما نتیجه کوز کمدی.

بن شو طریقه بلدهٔ طیبه‌ده تحصیل‌ده دوام ایدییورم ۱۲۹۹ سنه‌سی حجاج ایله برابر مدینه منوره‌که بر چوق طلبه کلدی هب تاتار طلبه مدرسه‌لره دولدی، همه مدرسه‌ده بر قاچ تاتار طلبه‌سی بولنوردی.

تاتارلرده دخی اوز آرالرنده بری آخره عشق اظهار ایتمك کبی حال‌لر بر آرا ظهور ایتدی، بزم استاذمز احمد ضیا افندی دخی برینه علاقه‌دار اولمش ایدی، مرحوم بو خصوصده بر چوق عربی شعرلر سویلامشدی.

بر کون تاتار طلبه‌سی آراسنده بر سفاهت اجرا ایده‌جك اولدق، عبد الحنان افندی، قارغالی مدرسی خیر الله افندی علیکایف مذاکره ایدرکن خیر الله افندی قارا باش ظریف‌نڭ قورایچی اولدیغنی سویلادی. ذاتا اوز آرایرلاوچی‌لر واردی. بر کون خیر الله مخدوم ایله برابر تنه‌که‌جی دکاننه واردق خیر الله مخدوم اولچه‌سنی ویردی بر قورای سپارش ایتدك آخشامه حاضر اولور دیمشدی، آخشام کیدوب آلدق. صالی کونی مدینه قربنده جبل سلع دیرلر طاغ تپه‌سینه چیقدق. ظریف افندینڭ خبری یوقدی اورایه کلدکدن صوڭره ظریف افندیدن چوق رجا ایتدك اولا قورای یوق نصل اوینارم دیمشدی صوڭره بز قورای وار دیدکده، بن توبه ایتمشم بو اصلا وقطعا ممکن دکل کبی سوزلر سویلادی. بز رجا ایتدك خصوصا عبد الحق افندی یالواردی چوق یالواردی، کنچلك. عاقبت ظریف افندی قبول ایتدی اوینامغه باشلادی.

ظریف افندی قورای اوینار، بز یرلارمز اول آراده کیف صفا غایت مکمل ایدی، شو آراده حرم نبوی امام‌لرندن هاشم توفیق کلدی، همه قورای‌لری فلان آتدق، نه قدر یالواردی ایسه، تکرار قورای اوینالمه‌سینه راضی اولمدق، هاشم آفندی بزه دیرکه: (بجاه النبی سمعونا) پیغمبر حرمتی ایچون ایشتدیرگز، بز حیا ایتدك، اما نه کبی حیا ایدی بیلمیورم.

بر کون قرائت درسنده سورهٔ حجده ۲۹ — ۳۰ نجی آیتلری اوقومقده ایدم بزم خواجه بر غیرته کلدی دیدی: سن مکهٔ مکرمه‌ده بولندڭ؟ دیدم

الحمد الله. دیدی: سویلہ بقایم نه فائده کوردڭ؟ دیدم انشاء الله قیامت کوننده اولاجقدر. دیدی: الله تعالی دیورکه، (یشهدوا منافع لهم ویذکر اسم الله فی ایام معلومات) سن بورایه هر فج عمیقدن تاسیبریه‌دن کلورسن ابتدا اوز منفعگی مشاهده ایتمك ایچون، هر نه وقت اوز منفعگی مشاهده ایدرسن، صوگره نیسه، مقدس بر مقامه کلدکدن صوگره، بو قدر بیوك منفعتی کورمیه موفق ایدن جناب واجب الوجودی دخی بر قاچ کون ذکر ایدگز دیيور. سن اول اوز منفعت و فائده‌گی ملاحظه ایتمه‌لی سن. یوق طاشلر اوپوب، مزارلر زیارت قیلوب، زمزملر یوگلاتب رجعت ایدرده و بونی فائده حساب ایدرسڭ یوف سنڭ حالگا. یوق جانم سن کوزلرگی قاپاتارق واردڭ قاپاته‌رق عودت ایتدڭ ایسه، کینه یوف سنڭ سفرده مشقت و زحمتلرگه. جانم سن نصل آدم سن! هیچ بر شییلر کورمدگمه؟ چوق یازیق اولسون سنڭ قیلمش اولدیغڭ حجه، چوق یازیق اولسون سنڭ چیکمش اولدیغڭ زحمته. چوق شی سن مکهٔ مکرمه‌که کلدڭ نه ایچون کلدڭ نصل کلدڭ؟ دیه‌رك بزم خوجه چوق طارلمغه باشلادی کوزلری قزاردی. سن ابتدا مکه‌یه نردن کلدڭ؟ استانبولدنمه؟ احرامه نردن کیردڭ؟ جانم اولادم!

دیدم: بن سویسدن جده‌یه کلورکن واپور اوزرنده احرامه کیردم. دیدی: چوق کوزل واپورده هیچ اولمزسه بنڭ آدم اولمشدریا: بونلرنڭ ایچنده زنکینلر وار، میلیونه مالك آدملر وار، اوراده سنده وار اللهنڭ امریله حضور رب العالمین که تقرب ایدر ایتمز همه البسهٔ فاخره‌لری چیقاردی، میلیونه مالك اولانلر دخی سنڭ کبی باشی آچیق یالان آیاق اوله‌رق قالدی. عدالت قاپوسینه کلدی. پاشادر، والی‌در، قاضی‌در، پادشاه سلطان حمید دخی اوراده بولنه ایدی کینه سنڭ کبی چپلاق اوله‌رق کلوردی. بو حالی کوردڭ هیچ عبرت آلمادگمه؟ کینه اوحریفلرده چپلاق اولسه بویله، یوراکلارنده اولان کبری اظهار ایتمسونلر لسانلریله فقرایی رنجتمه‌سونلر دیه (ولا رفث ولا فسوق و لا جدال فی الحج) بیورمشدر، سن بونلری هیچ خاطره کتورمه‌دگمه؟

اوغلوم سن بو کره نصل ایدرسڭده تکرار مکه‌یه کیتمه‌لی اوراده مناسك حجی علی وجه السنه ادا ایتمه‌لی سن. صوڭره اورادن بڭا بیوك بر هدیه کتورمه‌لی سن: زمزم استمم ها، تسبیح‌ده استه‌مام، ایڭ بیوك هدیه‌نی بڭا بر آقچه‌سز کتومه‌لی سن، بنده اختیارلغمده بونی کورورسام ممنون اولورم. بقالم موسمده یاقلشیور مولا مؤمنلرڭ بصیرت کوزلرنی آچوب حج مبرور نصیب ایلسون. ها اوقو باقایم بنده سورهٔ حجی آخرینه قدر اوقودم.

صوڭ آیت کریمه‌یی اوقودیغمده رحمة الله علیه دیدی آه مسلمانلر یالکز شو مبارك آیت کریمه ایله عامل اولسه‌لر بوکونکی حاله کلمامش اولورلردی. اشته بونڭ نتیجه فلاحدر (قد افلح المؤمنون) دیه‌رك بوندن صوڭره سویلانمشدر اوغلوم. نیسه چالشمه‌لی. بن کندم چوق چالشدم پادشاهلر حضورنده بولندم سلطان عبد المجید، سلطان عبد العزیز، سلطان مراد وسلطان عبد الحمید حضورنده بولندم. عبد العزیز ایله ایکی کره یمك سفره‌سنده بولندم، عبد الحمید ایله بر سفره‌ده افطار ایتدم، لکن چه فائده عاقبت!! الحمد الله کینه چوق شکرلر اولسون بو کون سلطان السلاطین اولان حضرت پیغمبر عم حضورنده مجاورهٔ ایله مسعودم، بوندن صوڭره بر کلمهٔ توحید ایله کیچرسام بن بختیارم.

بلدهٔ طیبه خاطره‌لری بنی چوق کره ممنون ایدر، اورانڭ احوالی چوق عجایبدر. بر کون رمضان المبارك افطاری منتظر ایدك، افطار ایچون کتورمش صولرمزی بروجه معتاد آز اقتداری اولان آدملر حرم شریفکه فقرایه مخصوص صغوق صو قوبارلر هوالر صجاق کوزلر اوزون افطاره‌ده اوچ نهایت بش دقیقه قالمش، افطاریه‌مز اوکمزده استاذمز احمد ضیا افندی یانمزده ایدی. بر فقرا کلدی بزم صومزی آلدی. دیدم: یا شیخ هذا حقنا لازم لنا نحن دستی چوملکی الندن آلدم کندمزڭ اوکمزه قویدم اوچ آدمه بر اوفاجق زورق. هوا صجاق ١٦ ساعت روج آرا یره شیطانده کیردی فقرا تکرار کلدی بزم چوملکی تکرار آلدی کوتردی. بنده یرمدن قالقدم کیتدم زورغی آلدم تکرار کندی یرمه کلمکده ایدم فلاح عرب کلدی بنی توتدی،

آجی بر شی سویلادی، بنده شیطانه اطاعت ایتدم زورغی قالدردیغم کبی فلاحنڭ قفاسینه ایندردم. زورقده بنڭ پارچه اولدی، صوده کیتدی، قفاده یارلدی آخشام اذانی ده اوقندی. بزده صوسز قالدق، غریب فلاحده صوسز قالدیغی کبی قفاده یارلدی، همان اطرفمزی آدم احاطه ایتدی قواص‌لر کلدی، بنی حبس ایتمه‌لی. پولیس دائره‌سینه کوندرمه‌لی کبی سوزلر سویلادیلر. فقط فلاح دیدی یا هو غوغا ایدن بز ایکمز سزنڭ نه ایشڭز وار شیطان مسخره قاپلدق کبی سوز سویلادی او آراده قامت اوقندی. هر کس نمازه دوردی. حریف‌نڭ باشندن قان کیتمکده، اما نمازی قیلدی. بن شافعی‌لرده قان ابدستی بوزمادیغنی بیلمزدم. صوڭره بنده چوق پیشمان اولدم نه فائده فلاحده پیشمان اولدی. اشته عرب‌لرده انصاف بویله‌در. کرم بویله‌در. بن بو آدمدن صوڭره چوق کره عفوڭ طلب ایتدم. فقط پاره‌ده ویرمك استه‌دم ایسه قبول ایتمدی.

باقڭز نه قدر انصاف اشته بو عرب‌لره مخصوص بر کرمدر.

۱۸۸۳ نجی سنه مدینهٔ منوره‌که رسمی پوسته خانه کلدی، سو سنه‌سی اهالی مکتوب‌لر کوندرمکه راضی اولمدیلر اکثر آدم‌لر مکتوبلرینی همیشه شیخ الحرم چانطه‌سینه ویرورلردی. پوسته‌جیده بر کنج آدمدی برنجی دفعه اوله‌رق بن مکتوب ویردکمده دیدی: بو کون ۱۲ کوندر پوسته خانه آچلدیغنه اشته بو برنجی مکتوبدر. بوندن صوڭره چوق کیچمدی، مکه مکرمه‌یه تلغرافده کلدی.

بن درسلرمده دوام ایتمکده‌یم طلبه آراسنده چالشمق ایله کسب امتیاز ایتمش‌دم، همه استاذلرڭ آفرینی قازانمش‌دم، موسم کلدی، حجاج مسلمین کلمدیه باشلادی. حاجی‌لر بو سنه پك آز کلدی طلبه ایچون بدل فلان کبی شیلر اولمدی، مولود تصدق فلانده اولمدی ذوالقعده آخرلرنده هند جاوا حاجی‌لری کلوب مکه‌یه کیتدی بزم قازان حاجی‌لرندن بر ایکی بدلچی بولماسه، حاجی نامنه آدم قبل الحج همان اولمدی کبی. بنده حجکه وارمه‌سنی چوق آرزو ایدردم فقط پاره یوق بونڭ ایچون چاره‌ده یوق. بر کون چایچی عزت الله افندی یانینه کیتدم، حجازه وارمق آرزو ایتدیکمی قسمت اولمدیغنی

سویلامشدم. دیدی ایرته‌که مدینه قافله‌سی رکب کیدییور، دوه کیراسی قاچ مجیدی عجبا؟ استرسنڭ بن دوه پاره‌سنی ویره‌یم دینجه همان مناخه میدانئه چیقدم، دوه‌جی‌لری کوردم، یدی مجیدی‌که کیرا ایدوب صباح شفا مدرسه‌سینه کتورمه‌سنی امر ایتدم. همان عزت الله افندی‌دن یدی مجیدی آلوب، سفر تدارکنه باشلادم، بر کیجه‌ده هر شی حاضر اولدی، بنم ایچون رکب ایله کیتمك بر کورلمامش عالمدر. ذاتا بو سفر او زمانده هر کسه نصیب اولمزدی ایرته‌سی هجین دوه‌سی کلدی بزده مدرسه شفا یاننده هر شیئی حاضر ایتمشدك همان هیچ بر شیلرمزده یوقدر مع مافیه بر شیلر اولدی همان دوه‌مزاله آلوب اهل بلده عادتی اوزره باب السلام قارشوسینه چیقدم اورادن روضهٔ مطهره و قبر سعادته کوز دیکوب وداع ایدوب باب عنبریه‌که دوغری توجه ایتدم. ایکی طرفدن دکانلره اولا اهالی مسفره! مسفره! یا الله بالسلامه! دیه بزی تشییع ایتمکده ایدیلر. بن باب عنبریه‌که قدر پیاده کلدم اوراده بر آز قرار ایتمشدم، همان اهالی‌دن بش اون دوه کلدی، دیدیلر: رکب‌نڭ اولی کیتمشدر، بیورکز. بزده بندك همان ذو الخلیفه‌که دوغری حرکت ایتدك، بر ساعتدن زیاده منزله کلدك بوراده همان اهالی‌نڭ اکثری کلمش، هر کس دوه‌دن اینمش‌لر، کیمی یمك کتورمش، کیف صفا تغنی ترنم بویله بر سرور کورمه‌مشم.

بن بو کره، بزم خواجه‌دن آلمش اولدیغم درس ایله، بورادن دخی ملاحظه‌یه باشلادم: مدینهٔ منوره خلقی ائمه و خطبا و سادات بلکه اکابر سادات بوراده موجود ایدی. اغنیاً کرامدن سید صافی بزم ایله برابردی ایکی اوغلنی دخی برنجی دفعه اوله‌رق حجکه کتوررمش؛ قاضی محکمه‌سی کتبه‌لرندن معتوق خاشوقجی نام بر ذاتنڭ اوغلی دخی برنجی دفعه اوله‌رق حجکه چیقمش، بونلره صراره تعبیر ایدرلرمش. بو چوجق‌لری و بنمش اولدقلری دوه‌لری آلتون کموش ایله تزیین ایتمشلر، بونلری تشییع ایچون کلمش آدملر دخی چوق ایدی. بتون کیجه من بو بلدهٔ طیبه خلقنه کمال اهتمام ایله نظر ایلدم، بونلرنڭ طور و حرکتلرینه اعتبار اولدقده ظاهر و اشکار ایدی‌که: بونلرده هیچ بر کونا جدیت یوق، سفاهته منهمك، غفلت کوزلرنی قاپاتمش،

هب اویون کولکی بتون کیجه تغنی ترنم ایله وقت کیچردیلر. بنده اوراده بر قاچ وقت کیچردکدن صوکره، یاتدم آزاجق اویودم. برده کیجه یاریسی الفلاح! الفلاح! دیه بری باغرمایه باشلادی، هر کس یرندن صچرادی، دوه‌لره یوکلاتدیلر، هرکه حاضر اولمش دوه‌سینه بنمش دوغری توجه ایتمکده ایدی. بر آز کیتدکدن صوکره برده باقدم شیخ الرکب یحی افندی دفتردار دوه اوزرنده توقف ایتمش: اوقفوا اوقفوا! دیه تورمقده ایدی. هر کس توقف ایلدی. چوق کیچمدی آرقه‌دن بری هونوا هونوا دیه باغردی، همان رکب حرکت ایتدی. آزاجق کیدر گیتمز بری دیدی: یا شیخ عبد الله سمعنا. همان باشلادی: تغنی، صلوات شریفه، غایت‌ده کوزل سس ایله بری آرقه‌سندن بری نهایت درجه‌ده مؤثر ابیات و اشعار اوقودیلر، خصوصا بو حال بکا چوق تأثر ایتدی. بن برنجی دفعه اوله‌رق بویله بر سفرده بولنیورم، بندن بشقه اولاد ترکدن کیمسه‌ده یوق، هم‌ه‌سی عرب یا مستعرب، بلکه اکثری مستعربدر. بن بوراده برنجی دفعه اوله‌رق اهل مدینه‌نك مخلص و القابلرینه دقت ایتدم، هر کس دقت ایدرسه ظاهر و معلومدرکه: رکب شیخی افندی یحیی دفتردار، صراره چوجق خاشوقجی، امام‌لردن بری ابراهیم اسکوبی، دیکری فلان ازمیرلی، و امثالی پیك چوق لقب‌لر، بونلرنك اصل‌لری ترکی اولدیغنی هیچ شبهه‌سز کوسترر ایدی.

ذو الخلیفه بورایه بئر علی دخی دیرلر، بورادن حرکت بعدنده تقریبا بش ساعت قدر کتمشدك، همان دوه اوزرنده کیدنلر آراسنده بولنان مؤذن‌لر، اذان محمدی اوقومغه باشلادیلر، بلدهٔ طیبه حرم شریف مناره‌لرنده تسلیم و اذان نه کبی اوقنور ایسه، بعینه شول طریقه اوقنه‌رق اذان تمام یاریم ساعت سوردی. بر طرفدن شفق طاڭ ظهور ایتدی، الصلاة الصلاة نداسی اولدی، همان دوه‌لری چوکردیلر، هر کس ابدست آلدی، جماعتله نماز قیلدیلر. بو ایسه بنم چوق خوشمه کیتدی. شول آراده بو یاریم ساعت قدر وقت کیچردی، تکرار کاروان حرکت ایتدی. هوا غایت صاف، کاروان خلقنده هیچ سس صدا یوق، هر کسه دقت ایتدم، تلاوت ایله، اوراد و احزاب ایله

مشغول ایدیلر. کونش طوغدی هوا صجاق اولدی، کاروان تا ضحی وقتنه قدر کیتدی، تمام کونش‌نڭ کوتارولگان زماننده کاروان کوزل بر خورمالق بدوی قریه‌سینه کلدی، بوراده توقف ایلدی. هر کس آشامق ایچمك ایله مشغول اولدی، بن بر آز اکمك فلان یدم، همان استراحت ایتدم. بش ساعت قدر بر توقف بعدنده کاروان تکرار حرکت ایتدی، ایکندی وقت‌لر کلدی فقط نه اذان وار، نه‌ده کیمسه‌ده نماز ایچون تدارك بار، صوڭره تحقق ایتدکه بونلر هپ جمع صلاتین قیلورلرمش، ایکندینی منزلده وقت ظهر ایله برابر قیلمش‌لر. بن ایسه یالکز ظهری قیلمش اویومشدم. علماء حجاز سفرده عموما جمع صلاتین تجویز ایدرلرمش. بنده بر آرالق اوز دوه‌می توقیف ایدك. عجله‌کنه ایکندی قلدم. صوڭره غروبه قدر سیر ایتدك، مغرب اذانی اوقندی، همان کاروان توقتادی، مغرب ایله عشانی برابر جمع ایلدك. هر نه قدر بن فتواسنی بیلمازسامده، اوراده حنفی علمادن بیوك آدم‌لر وار ایدی، بن تقلید ایتدم. شول طریقه تمام ٦٧ ساعت‌ده مکهٔ مکرمه‌که کلدك. عرب‌لر آراسنده احرام کیمش‌لرڭده اکثری باشلارنی اورتمشلر ایدی، هیچ احرام کیمامش آدملر هم وار ایدی. بوده بنم خاطرمی بر آز اشغال ایتدی، زیرا مکه مکرمه‌که بلا احرام دخول جائز اولمدیغنی بیلوردم. مکهٔ مکرمه‌که بشنچی ذوالحجه‌ده صباح کیردك، همه رکب خلقی مسلح ایدی، شهرکه کیره باشلادیغندن هوایه دوغری کیم رەولڤیر، کیم تفنڭ آتمیه باشلادیلر. هم ابیات و قصیده اوقورلردی.

بن مکه مکرمه‌یه کیردکدن صوڭره رکب‌دن آیرلدم، اوز بیلدیکم یوله کیتدم. قزانلی تکیه‌لرندن برینه اشیالرمی ایندردم دوغری حرم شریف‌که واروب طواف و سعی ایتدم. صوڭره مملکت طرفندن کلمش بر ایکی حاجی واردی بونلر ایله ملاقات ایلدم. صوڭره همه وقتمی حرم شریفده کیچردم، هندستان وجاوا حاجی‌لری پك چوق ایدی، بر قاچ دفعه‌لر آنلرنڭ یاننه کیتدم، جبل طارقدن کلمش حاجی‌لر ایله کورشدم. جبل طارق خلقندن بریله خیلی مذاکره و تعاطی افکارده بولندق، آنلرده خاتون طائفه‌لرنده تستر بوقمش، هم

خلقنده فقرا دخی یوقمش، مکه‌ده فقرا چوقلغندن چوق جانی صقلیوردی دیردیکه: بزم مملکتده «یارب یا کریم» یوق، جبل طارق آدملری آنکلیز لسانی بیلورلردی، عربی ده کوزل تکلم ایدرلردی، اوز آرالرنده ایسپانیه لسانی تکلم ایدرلرمش. بکا بری دیردیکه: بن نه قدر تفکر قیلسامده، سیبیریه‌ده مسلمان اولماسنی تصور ایده‌میورم. سنك عربی تکلم ایتمه‌نك بنم چوق خوشمه کیدیور، فقط سیبیریه‌لی بر آدم نصل اولورده عربی تکلم ایدر؟ سیبریه، ماسقوه، روس، دب ابیض کثیر. بر چوق شیلرده صورمشدی فقط بن بر تورلی آکلایه‌مدم. هندیلردن بر چوق آدملر ایله کسب معارفه ایلدم. هندیلر اوز آرالرنده اوردی لسانی تکلم ایتسه‌لرده، همه‌سی فارسی بیلورلر، علماسی کوزل عربی تکلم ایدرلر. نادرا انکلیز لسانی بیلانلرده بولنورمش. بونلر غایت متواضع و حلیم آدملردر. دنیالری معمور، اغنیاسی چوق، تجار ملتدر. مکه مکرمه مجاورلرندن اظهار الحق صاحبی رحمة الله افندینك دخی بر ایکی کره صحبتلریله مشرف اولدم. بو ذات جلیل الصفات دخی عالی بر افکاره مالك اولوب، زمانه‌مزنك اعدالری مکایدنه مقابل تدارك و مدافعه لزومنی بزه تکرار سویلادی. نصرانیت فلسفه‌سنی بیلمك، عهد عتیق عهد جدیدلری مطالعه لزومنی توصیه ایتمك وظیفه‌سی اولدیغنی افاده ایلدی. بن هر نه قدر او زمانده بونلری ملاحظه‌دن عاجز ایدیسامده، قدس الله سره جنابلرینك بعض سوزلری قولاغمده قالمشدر. یوم ترویه‌ده ایکندی وقتنده حرم شریفه ایرکنجه کلمشدم، منبر یاننده یر توتدم، امامنك خطبه‌یه کلمه‌سینه وخطبه‌سینه کمال اعتبار ایله دقت ایلدم: امامنك آلتنده مؤذن کلوردی. امام رداسنی عمامه اوستندن باشندن اورتمش ایدی، غایت وقار و تأنی ایله منبره دوغری کلدیلر. تمام منبر یاننه کلدکده مؤذن توقف ایلدی، امام‌ده منبر باصامقلرندن بنمکه باشلادی. اولا برنجی نردبانده ال قالدیروب دعا ایتدی، ایکنجی اوچونجی نردبانلره آیاقلرنی باصماقده وحمدثنا اوقومقده ایدی، تمام منبرنك یوقاروسینه بندکده دخی برکره ال قالدیروب دعا ایتدی. شول آراده

مؤذن آمین چاغرمقده ایدی، اذان بعدنده امام خطبه‌غه باشلادی. خلاصهٔ مضمونی بوراده عرض ایدرم، امامنڭ صداسی غایت بلند ایدی، خطبه اوقورکن عادتا سویلاردی:

ای مسلمانلر سز ظن ایدرمی! سزکه حضرت ابراهیم سزی بورایه دعوت ایلدیسه، شو طاشلری اوبمکه! شومزارلری تقدیس ایتمکه حاشا ثم حاشا مسلمانلق پت پرستلك دکلدر! مسلمانلقده الله‌دن بشقه تعظیمه لایق و مستحق بر ذات یوقدر. ای اخوان دین مبین سزلر (من کل فج عمیق) دنیانڭ مغربندن مشرقندن کلمش، طوغمه قرندشلرڭزنی آرقاغه قویب، لکوك ایله دینارلر صرف ایدوب، نیچه یوز بڭ زحمت و مشقتلری تحمل ایده‌رك، دین قرندشلرڭز ایله کسب معارفه ایتمك ایچون کلمش سز شیمدی سزنڭ بو حاللردن اغماض ایدوب، قلبلرڭزی طاشلره و چورومش توپراق اولمش مزارلره، حتی خرافات صرفه اولان بیت ابو جهلده تعلیق ایدوب، حقیقتدن بعید اولارق وسوسهٔ شیطانه اطاعت ایده‌رك، بویله فرصتی فوت ایتدرمه‌ڭز بر سؤ حظڭزدر. یا هو کوزلرڭزی آچوڭز! غفلت نقابنی قالدیرڭز! سزلری دعوت ایدن کیمدر! بویله غیر ذی زرع بولغان بر مملکته نه ایچون دعوت ایتشمدر. اول عزیز وطنلرڭزی ترك ایدوب، اهل وعیال واولادلرڭزی فدا قیلوب، سزلری بو غربته مجبور ایدن محبت نرده! بورادن عودت ڭزده، اوراده قالغان دین قرندشلرڭزه نه کبی هدیه‌لر کتوره‌جك سز! یالڭز بر زمزم شریف و تمر عزیز ایله‌می اکتفا ایدرسز، معنویت حضرت ربانیه‌دن برر درس عبرت آلوب، جکرلری یانمش عاشقلره، روحانیت قدسیه‌دن بر جرعه اولسون تبلیغ ایتمزمی سز! یا میدان معارفة اخوان اولان عرفاتده، هر کسنڭ و حتی انبیأ عظامنڭ نفسی نفسی دیه‌جکی میدان عرصات ایچون، سرور کائنات حضرت فخر الموجودات افندمزنڭ: امتی! امتی! امتی صداسینه یا رسول الله بنده‌سنڭ عاصی امتلرڭدنم دیه‌جك قدر بر تلبیه تدارکنی ایتمزمی سز!»

و امثالی پك آجی سوزلری سویلاب، خطیب افندی کوزلرندن یاش دوکب منبردن ایندی. منبر اطرافنده اولان خلق عظیم هندی جاوی و سائره گور

گور آغلامقده ایدیلر، بزم تاتار حاجی‌لرینڭ نه امامدن خبری وار، و نه خطبه‌دن خبری وار، نه‌ده منبرنڭ نرده اولدیغندن خبری وار. بن اوراده اوزمزنڭ روسیه مسلمانلرینڭ بویله بر خطبه‌دن محروم اولمه‌لرینه چوق تأسف ایتدم. لکن نه چاره بزمکی‌لرنڭ اکثری شو کونی عرفاته کتمك تدارکیله مشغول ایدیلر، بنده ساعت اون راده‌لرنده پیاده اولارق مینا بولینه دوغری چیقدم. کاراوان: شو گتوفلر، تخت روان‌لر، رکب‌لر، راکب‌لر، پیاده‌لر همان آدم آقندیسی، ایکی طاغ آراسنی قاپاتمش کیتمکده ایدی. بز دخی او آقندی‌یه قاتلدق مینایه دوغری آقدق، آخشام اداننه مینایه کلدك. مسجد حیف‌ده آخشام و یستو نمازلرنی قیلدق، اوراده یاتمش فقراء مسلمین احوالینه چوق دقت ایتدم، مسجد شریف ایچنده قارا توپراق و طاشلر اوزرنده سرلمش آدم: هندی، بنغالی، یمنی، بر بری، افغانی، بخاری، حضرموتی، جبردی و سائره بتون مسجدی قاپاتمش، ایکی اوچ بڭ آدم اوراده یاتمقده ایدی. بونلرده بر ازاردن بشقه متاع دنیادن برر صو دستی‌لری بولنوردی، بشقه هیچ بر شی‌لری یوق ایدی. بو خلق عظیم ایچنده دخی بزنڭ روسیه مسلمانلرندن بنم رفیقم نعمة الله افندیله ایکیمزدن بشقه بر کیمسنه یوق ایدی. کیجه‌سی اوراده قالدق، بعض‌لر تلاوت ایله مشغول و بعض اون بش یکرمی آدم حلقه اولمشلر ذکر ایله مشغول، و بعض آخرلرده خور خور اویقوده فقط بونلر پك آز ایدی.

بر آرالق ذکر تمام اولدقدن صوگره تویلانمش بر جماعه‌نڭ مشایخ‌لرندن برینڭ یاننه کلدك، سلام بعدنده اللرینی بوس ایدوب اوتوردق، بر آز سکوت بعدنده بزه التفات بیوردی‌لر: سز نره‌لی اولورسز؟ یا اولاد دیه صوردیلر. دیدك من اهالی قزان، دیدیلر: بخاری؟ دیدك: لا یاسیدی! من اهالی قزان، مسقوف. دیدی الحمد الله علی دین الاسلام، الله ینصرکم ویجمل حالکم، کیف احوال اخواننا المسلمین فی دیارکم. بزه غایت سرور ایله التفات بعدنده: چوق کوزل عربی سویلارسز، بودلالت ایدرکه سزده اسلامیت علی حاله باقی‌در. ما شأ الله ما شأ الله الحمد الله علی دین

الاسـلام . بز سز قرداشلرمزی کوروب چوق ممنون اولدق، الله تعالی دین اسلامه نصرت ویروب اخوتمزی تأیید ایلسون دیدی. بعده رفیقلرندن برینه بر شیئی اشاره بیوردیلار، بزه همان تاتلی حلوه کبی بر شیـئی کتوردیلر. فضلوا فضلوا بیوردیلر. بزده آشادق. دیدی هذا من طعام حضرموت، دیدم: یاسـیدی این حضرموت؟ (بن او زمانده حضرموت سوزنی ایشتمامشدم بیلمازدم) دیدیلر: حضرموت فی الیمن دیار العرب هل تعرفون سد المآرب فی القرآن هذا فی دیارنا.

بز بوراده (حضرموت) خلقندن بر خیلی معلومات آلدق. (حضرموت) خلقی‌نڭ اکثری وهابی‌لر استیلاسی زماننده ارض حجازدن یمنه هجرت ایتمش، سیدلر ایمش، سیدلره (حبیب) تعبیر ایدرلرمش. بری آخره یا حبیب دیه دعوت ایدرلردی. بونلرده بیوك تجارة اولمزسه‌ده اهالی عموما اوسط حال ایله معیشت ایدرلر، تسئل ایدر درجه‌ده فقرا بولنمزمش. آرالرنده ادبا وشعرا چوق اولدیغی کبی، عالم آدملرده وارمش. هندستانه وغوللاندیه‌لره قدر سیاحت ایتمش آدملر چوق بولنورمش، فقط اجنبی لسانلرندن هیچ لسان بلمازلرمش.

بز بونلرنڭ یانده بر ساعت قدر صحبت ایتدکدن صوڭره، وداع ایدوب کیتدك. همه‌سی آیاغه قالقه‌رق اهلا وسهلاً اهلا وسهلاً دیه اظهار تواضع قیلوب آنستونا شرفتونا دیه‌رك اغنا قیلوب قالدیلار. بزده مسجد داخلنده بر قاچ کیزدك بعض آدملره واروب صحبت ایتمك استه‌دك ایسه‌ده، نه آنلر بزنڭ لسانمزی آڭلادیلر ونه‌ده بز آنلارنڭ لسـاننی آڭلادق، جدی محبت ایله سلام علیکم وعلیکم السلام، بشقه محاوره نصیب اولمدی. خصوصا بر قاچ بنغالی‌لر یانده چوق سـویلاشمك اسـته‌دیك، فقط آرالرنده عربی بیلان بولنمادی. اشته شوراده چوق خاطرمزه کلدی، عموم مسلمانلر ایچون لسان عرب، بر لسـان رسمی صفتنده تلقی اولنورسه، البته معارفه ایچون بیوك وسیله اولوردی. بن شـول وقتلرده بو خصوصی چوق ملاحظه ایتدم. فقط نه چاره مسـلمانلرده عمومی بر غفلت انکار اولنه‌مز، بزلرده اولدیغی

کبی بشقه‌لرده دخی وارمش. بزده مسجد خیف‌نك بر کنارنده ایکی آدم صیغه‌جق تنها یر بولدق، اوراده اوتروب بر آز اکمك فلان ییدکدن صوڭره، یاتدق اویودق. صباح ایرکن اویغاندیغمزده مسجد خیف مناره‌سنده مؤذن‌لر کوزل صدا ایله ترنم ایتمکده ایدی. تیمم قیلدقدن صوڭره مسجد خارجنه چیقدق، قهوه خانه‌که باروب ابدست آلدقدن صوڭره تکرار مسجد شریفه کلدك: کیم تلاوة قرآن ایله مشغول، کیم دلائل الخیرات اوقور، اذکار و اوراد ایله مشغول ایدی. تا صباح اولانجه قدر الله سبحانه و تعالی‌یه زار اینکراب کوز یاشلرنی دوکمده ایدیلر.

بو حال‌لر بنی حقیقة حیران قیلدی، بن بو کره استاذم احمد افندی سوزلرنی حقیقه‌در خاطر ایتمکه باشلادم. نه چاره بلکه دها اول کوزلریمی آچمش اوله ایدوم، دها چوق درسلر آلوردم.

ذو الحجه‌نك طوقزنجی کونی صباح نمازنی قیلدقدن صوکره عرفاته دوغری حرکت ایتدك، بز مشعر حرامه کلدکده کونش طوغمش ایدی، بر چوق آدملر اشراق نمازی قیلماقده ایدیلر، بز دخی اوراده یاریم ساعت قدر توقف ایدوب، بعده عرفاته دوغری عزیمت ایتدك، بز عرفاته کلنجه خیلی وقت کیچمش ایدی، هوا غایت صجاق، بزنك مبارك تاتارلردن همه‌سی چادرلرنده، بعض‌لری ردالرنی بتونلای آتمش‌لر و بعض‌لری کوکرکلرنی آچمش‌لر شاپرداب تیرلر آغوب چای ایچه‌لر.

ظن ایدرسن‌که، بونلر بورایه صوڭ چایلرنی ایچمك ایچون کلمش‌لردر.

بز شول آراده تاتار قرندشلرمزنڭ چادرلرنی بر دولاشدق، همه چادرده ایکی اوچ صموار، حاجی‌لرنڭ اطرافنی مجاورین احاطه ایتمش‌لر، هر یرده عمره تجارتی باشلانمش، بعض‌لری ایکی عمره بر مجیدیه‌که بولسه بیرام‌دی، بعض حاجی‌لر اوچ عمره یکرمی بش غروش دیلار، بیچاره مجاور من اوچ مجیدیه‌دن کیمکه بولسه بارمایمن، حاجی افندی اوزڭز اویلاب قاراڭز.

اون غروشقه نیچوك عمره‌که باروغه کیراك؟ تنعیم‌که باروب قایتورغه ایشاکچی‌که اون بش غروش بیرورکه کیراك، آنده بزکه نی قاله، اول ایکی عمره‌نی بر

مجیدیه‌ده آلوچی کشی هیچ بر وقت‌ده عمره‌ده بارمی، حـاجی: آنیسی میکا کیراکمی، انا دیکی صورتلی کـغزنی کیتروب بیرسه‌گز بولادر. دیب بورر مجیدی‌یه عمره کـغزنی صاته‌لر، بعض‌لر آقچه‌سـنی پیشـن بیره‌لر ایدی. بعض‌لر کـرنتین نیچوك بولور ایکن دیب صوراشه‌لر، شـول طریقه بزنك حاجی‌لر آراســنده عبادته کلمش آدملر همان یوق کبی ایدی. اوگله یقین اولدی، بز مسجد ابراهیمکه کیتدك. بوراسی عادتا بر آدم (سـر کـیسی) و یستوفکه ایدی، اوگله برلن ایکندی نمازی بر وقت‌ده قیلندی، امام غایت بلیغ و مؤثر خطبه اوقودی، منبره یقین اولوب امام خطبه‌سنی ایشتکان آدملرده، آغلامیان آدم یوق ایدی. صوگره بو جمع عظیم جبل رحمته توغری کیتدیلر، جبل رحمت اوزرنده بر خطیب ترك لساننده مؤثر و بلیـغ خطبه اوقومقده ایدی. بوراده خطیب اقل ایکی اوچ ساعت خطابت ایدر، اثنـا خطبه‌ده هرگاه امام تلبیه ایدرکن یوزبیك اهالی بر آغزدن: «لبیك! اللهم لبیك!» صدالرنی عرش اعلایه چیقاریرلردی. شول طریقه تا غروب شمسه قدر امام جبل رحمت اوزرنده بولنوردی. بن بوراده دخی بزم تاتارلردن کیمسه‌یی کوره‌مدم، مع التأسـف بیچاره تاتارلر عرفاتده چای‌لرنی ایچوب بتمشـلرده، همان مزدلفه چاینه شتاب ایتمشــلر. الهی یاربی بو نه حالدر! حقیقة نیچه مك چاقروم مسافه‌دن بو آدم‌لر چای ایچمك ایچونمی کلمشلر؟

کیچه عرفـاتدن عودت ایدوب (فـاذا افضتم من عرفـات فاذکروا الله عند المشعر الحرام) نص جلیلنه اتباعا، بوراده بولنان مسجد شریف‌ده عالم توقف ایتمش، ذکـر الله ایله صباح‌لره قدر اینکررلردی. بزم حاجی‌لردن صورسه‌گز اکثری مزدلفه‌ده مســجد وجودندن دخی خبرلری یوق. زیرا کیچه کلورلر، صباح ایرکـن قـارانلق‌ده صبـاح نمـازنی قیلورلر، همـان مینایه دوغری کیدرلر. بز مشعر حرامده حنفی ایله صباح نمازنی قیلدق، صوگره تا طلوع شمسه قدر اوراده رفاعی‌لر ذکرنی تمـاشا قیلدق. صوگره مینایه کلوب نسکی اتمام ایلدك. بوراده بنم دقتی جلب ایدن شی: حرارة اقل اوتوز اوتوز بش درجه. آدم قالابه‌لغی حسـاب ایله دکل، هر کـس

زوقاقلرده اوراده بوراده استه‌دیکی یرده قربان کیسمش، ابدست بوزمش، نظافته رعایه ممکن دکل (او زمانده میناده ابدست خانه‌لر بولنمازدی قربان کیسمك ایچون مخصوص مذبح هم یوقدی) ایکی طاغ آراسنده غایت تضیق بر یر، مع ما فیه حاجیلرده عموما سلامتلك بر کمال ایدی.

برده شوراسی جالب دقت ایدیکه: قربان ایچون کیلکان قوینڭ کوبلکی عقللره حیرت ویرور، یوز بیڭ حاجی، بونلردن اللی بیڭ آدم مطلقا قربان کیسه‌جك، بعض آدملر یکرمی اوتوز بلکه یوز قربان کیسرلر، بونلره اعتبار اولنورسه، اقل یوز بیڭ قربان کینه کیسلسه کیراك قوی حقی صباح ایرکن ایکی مجیدی نهایت اوچ مجیدی، صوگره اوکله وقتلری بر مجیدی‌که قدر ویرورلر. بونڭ ایله برابر آخشام بدوی قیونلرنی صحرایه دوغری سوردکده باقارسن‌که: قیون سوروسی صحرانی قاپاتمش کیدییور. کانه بازاره کلمش بر قیون صاتلمامش کبی‌در. اوراده بدوی‌نڭ بانقه‌سی دخی کندیسیله برابردر، قاچ بیڭ قیون صاتمش ایسه، هپ میدانده. آلمش اولدیغی آقچه‌ده نقد آلتون کموشدر. هیچ بر وقت بونلردن برینه حرامی هجوم ایلدیکی، آقچه‌لرینی آلدیغی روایت اولنمامشدر. بن بونی اوراده چوق صوردم، حتی یتمش یاشنده بر اختیاره صوردیغمده دیدی: قرق آلطی سنه‌در کلیورم، اویله بر وقوعات اولدیغنی کورمادم. بو حقیقة انسانه حیرت ویرور، بدویلره تهمت اولنیور، هر زمان حاجی اوتره‌لر آقچه‌سنی آلالر دییورلر. عجب بوراده نقد آقچه‌یه نه ایچون تجاوز ایتمزلر. بن بو خصوصلری چوق ملاحظه ایتدم، بتون مکه‌ده یکرمی اوتوز نهایت یوز پولیس وار. بن پولیسلری میناده آرادم ایسه‌ده بر دانه‌سنی کورمادم. شو حاللر انصاف ایله موازنه اولنورسه، بزم روسیه‌ده کوندز بتربورغ کبی شهرلرده بانقه‌لردن کیروبده آلییورلر. حالبوکه اطرافنی پولیس احاطه ایتمش، شهر ایچنده، کینه هیچ بر تورلی چاره‌لر بولنمیور. بن بوراسنی روسیه‌ده بولنان احواله تطبیق ایتسه‌مده، عینی مظالم نهب وغارات فرانسه‌ده آنکلیه‌ده دخی بو صورتله جاریدر. فقط آنلرده اولان بویله وقوعات ایله یالکز شول جریمه‌ده اشتراك

ایدن مجرملر مؤاخذه اولنورلر، روسیه‌ده بولسه ریۋالوسیونیرلر مؤاخذه اولنورلر، همه‌سنی ریوالرسیونیرلره اسناد ایدرلر. اما مکهٔ مکرمه ایله مدینهٔ منوره آراسنده، اللهنڭ طاغلق و طاشلق صحراسنده، یوز بیڭی متجاوز حاجی‌دن برینی بر بدوی اورسه‌ده، یکرمی اوتوز لیره آقچه‌سنی آلسه، بونڭ کناهنی عموم عربلره و دین اسلامه اسناد ایدرلر. بونی هیچ حیا ایتمایه‌رك، بزنڭ روسیه‌دن حجکه باروب قایتقان قالون قورصاق‌لرمزده، هر مجلس‌ده سویلارلر.

میناده حجاج مسلمین ذوالحجه‌نڭ ۱۴ نجی کونینه قدر قالورلر، اما روسیه حاجی‌لری ۱۳ نجی کونی عودت ایدرلر. بو اوچ کون، بو قدر هر فج عمیق‌دن کلمش اخوان دین ایچون سرور و شادلق کونلریدر.

فقط نه چاره، محشر مثیل هر کس نفسی نفسی ایله اوله‌رق عودت ایدرلر. کیمسه‌نڭ کیمسه‌دن خبری یوق. هرچه بن بو کره بر درجه شیخ القرا احمد افندی توصیه‌سینه رعایه ایتدم. بعد الحج مدینهٔ منوره‌که بر خیلی معلومات ایله عودت ایده‌جکم.

مکهٔ مکرمه‌یه کلدك، حجاج مسلمین زمزم و سائره هدیه‌لرنی تدارك ایده‌رك، مملکت‌لرینه عودت ایتدیلر و بعض‌لریده مدینهٔ منوره‌یه کیده‌جکلر.

بزده بونلر ایله برابر قافله بولان کیدرکه حاضرلاندك، مکهٔ مکرمه‌ده خلق آزالدی. بر کون حرم شریفده اوتورمقده ایدم، بنم یانمه مکه مجاورلرندن بری کلدی، ذاتا بو آدمی بر ایکی دفعه کورمشدم: سلام علیکم (پراستیتی یا پو آرابسکی نیزنایو) عفو ایدرسز بن عربچه بیلمیورم دیه‌رك روسچه سویلادی، چوق تعجب ایتدم. دیدم: سز نره‌لی اولورسز؟ دیدی: بن کیف‌لی یم، دین اسلامی قبول ایتمشم، بورایه‌ده کلمشم، شیمدی بنده شاشدم نه یاپاجغمی بیلمیورم، سز روسچه یخشی بیلورسز، بنده سزنڭ ایله برآز قونشماق استرم. دیدم: بنده روسچه چوق آز بیلورم. دیدی: «بن سزی آڭلارم بعض مشکل‌لرم وار، شونلری صوراجغم.

«افندم بن مسلمان اولدیغم ایچون اسف ایتمیورم، فقط بوراده اوزوم هیچ بر شی بیلمدیکمه اسف ایدرم. برده بن بو بزم روسیه‌دن کلمش

حاجی‌لره چوق تعجب ایدییورم، بن هیچ بیلمیورم، بونلر بورایه نه ایچون کلیورلر! بن ایکنچی سنه‌در بوراده‌یم. باق‌کز بوراسی بر ڤیستوفکه‌در. بویله ویستوفکه جهانده تصوری ممکن دکلدر. فقط بوراده عثمانلی حکومتی‌نڭ بر قصورنی بن کوریيورم، بلمام بلکه بنمی خطادر. دلیل‌لر بو حاجی‌لری آیرمشلر، باق‌کز: بخاری، هندی، ترکی، عرب مغربی فلان فلان. بو‌ینچه یخشی دکل، هرکشی کندی خلقی ایله اولور، هیچ بشقه‌سندن خبری اولمز، اما بویله هر کس راست کلن یرکه اوتوره ایدی، یوزلاب ملت، همه‌سی بری آخرله کسب معارفه ایدردی. نیسه بشقه‌لرنڭ حالی دها یخشیدر. باق‌کز هر ملت‌نڭ اوز آراسنده واعظلری وار، خصوصا عثمانلی‌لرده پك چوقدر. اما بزم روسیه‌لی حاجی‌لر آراسنده بر دانه واعظ یوقدر. زواللی حاجی‌لرنڭ اکثری بورایه نه ایچون کلدکلرندن خبرلری یوق، بونڭ ایچون چوق تأسف ایدییورم. اما بنمده خبرم یوق، فقط بن چالشاجغم، بن ملطقا بونلری بیله‌جکم. لسان بیلمش اوله ایدوم، بن شیمدی‌یه قدر هیچ شبهه‌سز چوق شیلر بیلمش اولوردم. لساندن چوق عاجز اولییورم»

دیدم: سز نه‌دن بویله اسلامیتی قبول ایتمکه مجبور اولدڭز؟ بن سزنڭ ایچون ملاحظه اولنه‌جق بر شی کوره‌میورم، مادام تل بیلمازسز، اسلامیتی دخی لایقیله بیله‌مزسز. شو حالده سزنڭ اسلامیتی قبول ایتمه‌ڭز اوزی بر ملاحظه‌سزلقدر. دیدی: خیر بن اسلامیتی قبول ایدرکن چوق فکر ایتدم، هر نه قدر بن اسلامیتی بیلمامش ایسامده، خرستیانلغی تمام فلسفه‌سیله بیلوردم. دوغریسی بنی خرستیانلقده اولان معلوماتم، اسلامیته سوق ایتمشدر.

دیدم: شیمدی فکرڭز نه‌در؟

دیدی: بن چوق آرزو ایدردم، حکمت نه‌درکه بوراده عموم کرهٔ ارض مسلمانلری بورایه کلمش ایکن، بری آخرله کسب معارفه ایدوب اوز آرالرنده بر اتحاد اساسنی قورمق فکرنده بولنمیورلر. دیدم: اسلامیت‌نڭ اساسی کلمهٔ توحیددر. اتحاد اوزی اسلامیت ایله قائمدر، اسلام ملتی دیمك،

كلمهٔ توحيد ايله برى آخركه باغلانمش بر قوم و جماعت ديمكدر.

ديدى: بن اورالرنى چوق كوزل تقدير ايدييورم، ذاتا بن اساس اسلاميتى عقلم ادراك ايتديكى قدر موازنه ايتمشم، قانون الهى‌ده تردد ايده‌جك بر ماده بوله‌ميورم. يالكز بنم قلبمى تخريش ايدن بر شى وار ايسه، مسلمانلرڭ بو طريق مقدسدن غفلتى‌در. بو حال مسلمانلره نردن كلمشدر؟ بن بونى بيله‌ميورم. ديه‌رك وداع ايتدى صاوشدى. بن بو آدم كيتدكدن صوڭره بتون بتون متحير اولدم، بتون شاشدم، بر روس مسلمانلغى قبول ايتمش‌ده، صوڭره مكه‌يه كلمش، بر سنه‌در مجاور اولمشده نه‌لر ملاحظه ايدييور! الهى ياربى! ديه‌رك اوز اوزمدن عريض عميق ملاحظه‌دن صوڭره اوز نفسمى تكدير ايتدم. صوڭره بنده ايك عادى شيلرى دخى ملاحظه‌يه باشلادم. حقيقة ملاحظه اولنه‌جق شيلرپك چوقمش. بر خيلى زمان كيچمشدى، هرمناره‌دن اذان محمدى اوقونمغه باشلادى، باشمى قالديروب مناره‌لره كوز اوزاتدم، برده كوزيمه توشدى، همه مناره‌نڭ باشينه برر قوش كلدى اوتوردى. همان اذان دڭلار كبى، همه‌سى تمام آى‌نڭ اورته‌سينه اوتورمشلر ايدى. قامت اوقوندى نماز قيلندى بو قوشلر هميشه مناره اوزرنده اوترمقده ايديلر. طواف بعدنده حرم محترم‌نڭ هر طرفنده درسلر و عظلر تلاوت‌لر باشلاندى. بن بر كره دولاشدم، بونلرى دخى سير ايتدم. هندى، جاوى، نجارى، و سائره و سائره همه‌سى بر آراده تجمع ايتمشلر، اورتالرنده بر ايكى فنار، كيمى تلاوة ايدر، كيمى وعظ نصيحت سويلار. صوڭره بزم حاجى‌لرڭ اوتره تورغان يرلرينه كلدم، همه‌سى چاى ايچركه اوز فاتيرلرينه كيتمشلر. بوراسى بنم دخى دقتمى جلب ايتدى. بزم تاتارلرڭ بو حال‌لرى حقيقة شايان تأسف‌در. يسع اذانى اوقوندى هر كس نمازى قيلندقدن صوڭره فاتيرلرينه كيتديلر، بن هميشه حرم شريف‌ده قالدم، هم بو كيچه صباحه قدر بوراده قالمايه قرار ويردم. بر قاچ كره‌لر طواف ايتدم، صوڭره حجر اسماعيل‌ده اوتورمقده ايدم يانمه برى كلدى اوتوردى، اللرنى قالديردى زار زار آغلايه‌رق دعايه باشلادى، بو آدمنڭ زارينه قولاق ويردم، آراده بعض كلمه‌لرى روسجه سويلردى، چوق تعجب ايتدم. بنم ايچون بو

دخی زیاده موجب تعجب ایدی، زیرا بن دنیاده اصلا وان لسانی ایله تکلم ایدر مسلمان وارلغندن خبرم یوق ایدی. بو آدم هیچ اولمزسه، بر ساعت اوتوردی آغلادی، بن همیشه منتظر اولدم، عاقبت کندیسینه «سز نره‌لی؟» دیه صوردم. دیدی: آفستریه بوسنه. بن بویله بر ملت ایشتدیکم یوق. دیدم الهی یاربی نه قبیله‌لر وارمش.

اوراده حیران بولوب همان اوتورمقده ایدوم، اویومشم. برده کوزمنی آچوب باقدم ایسه، عالم همیشه طوافده. حرم شریف رمله‌سینه چیقدم، مأ زمزم ایله تجدید وضوء ایتدم، همیشه حرم شریفده تکرار ایله مشغول اولدم، صباح تقرب ایتدی، مؤذن‌لر مناره‌لره بندی. تمام ایکی ساعت مناره‌ده صلاة و تسلیم بعدنده اذان اوقوب ایندیلر. شو طریقه بن صباحه قدر حرم شریفده وقت کیچردم. صباح اولدی مناره‌لره تکرار کوز صالدم، او بزم آخشام اوتورديغنی کوردیکمز قوشلر همیشه مناره اوزرنده ایدی. اوراده بر عربه صوردم، دیدی: هذا طیر الرحمة. صباح کونش طوغدیغی کبی بو قوشلرده اوچدی‌لر. صوکره ظاهر اولدی، بو بش قوش‌لر، هر کون غروب دیکانده کلور مناره اوزرنده اوتورورلر، طلوع شمس ایله همان اوچارلرمش. بن بونی دخی فکره آلدوم، بونلر نه ایچون بش دانه اولییور؟ نه ایچون آرتق و یا ناقص دکل دیه خاطرمه کلدی.

ذو الحجه ٢١ نجی کونی مکه مکرمه‌دن قافله ایله مدینهٔ منوره‌که دوغری حرکت ایتدك، بن اثنأ سفرده بدوی‌لرنڭ حاجی‌لر ایله معامله‌سینه اعتبار ایتدم. بیچاره بدوی، اون بر کونلك مسافه‌يي کوتورمك ایچون، بهر دوه‌دن ٢٤ مجیدی‌یه بازارلق ایتمش، بو ٢٤ مجیدی‌نڭ کناهی بدوی آرقاسینه یوکلاتلمش، بونڭ مقابلنده حاجی‌لرنی سلامت مدینهٔ منوره‌که کوتورمك ایچون عهده‌سینه آلمش، آتاسنی شریف محکمه‌سینه رهن ایتمش، حالبوکه بو آقچه‌دن ایکی مجیدی مکه والیسی آلاجق، ایکی و بعضا اوچ مجیدی مکه شریفی آلور، بر مجیدی مخرج آلور، بر مجیدی دلیل آلور، شهرکه کیرکنده دوه باشینه دخولیه آلورلر، کیم بیلور دخی نه قدر مصرفلری وار؟ بیچاره بدوی‌که

نهایت اون بش مجیدی قالورسه نه خوش. بدوی، حاجی‌نڭ سلامتلکنی محافظه ایچون، مکه شریفی حضورنده آتاسنی رهن براقمشدر. بر حاجی وفات ایدرسه، شریف بدوی‌نڭ تکرار بر قاچ بوزلیراسین آلورده، صوڭره پدرنی تسلیم ایدر. بدوی حجاج ایله غایت حیلمانه معامله ایدر، منزللرده اولورسه یمك ایچون اودون کتورور صو کتورور، حاجی‌نڭ استراحتی ایچون هر نه ممکن ایسه بدوی سعی ایدر. بوڭا مقابل عادت اولمش، حاجیلرده هر ایکی حاجی اوز جمالی ایچون هر منزلده آشارغه بیرور، هم هر منزلدن حرکت ایدرکن چیروك مجیدی، قرق تین کموش بخشیش ویرور. ۱۸ ساعت یول یوروب ویره‌جکی ایکی آدمکه قرق تین کموشدر. کوب حاجیلر شول قرق تین‌نی بیرمزلر، شونڭ ایچون بدوی‌نڭ خاطری قالور. بدویلرده جهالت بیوك ایسه‌ده، جبلی بر انسانیت واردر. بدویلر غایت کریم، بر جمالغه ایکی قاشیق پلاو بیرساڭ: یا احمد یا محمد دیه‌رك یکرمی آدمی جمع ایتمك سزین شول ایکی قاشیق پلاونی یمزلر بر لقمه اکمکی ایکی اوچ آدمکه تقسیم ایدرلر. حاجیلره‌ده فوق العاده حرمت ورعایه ایدرلر. بو جمال صنعتنی دوه‌جیلکی اختیار ایتمش بدویلر اوزلری هیچ بر وقت حاجی جاننه قصد قیلماز، فقط شول قدر وارکه، سول مذکور بش غروش بخشیشنی بیرمکان حاجیلرکه خارجدن بدوی هجوم ایدرسه، کوزی برلان کورسه‌ده جمال سکوت ایدر. اما بش غروش مقامنده اون غروش بیرکان حاجیکه هیچ بر وقت حرامی‌ده دیکماز، استراحتی‌ده فوق المطلوب اولور.

بن بو سفرده بدویلر طبیعتنه کوب دقت ایتدم، بدوی خلقی هیچ تربیه کورمه‌مش بر وحشی ملتدر، فقط بونلرده مدنیته خلقی بر استعداد دخی واردر. بدوی‌ده یالان سویله‌مك، بری آخری غیبت ایتمك فلان کبی اخلاق ذمیمه هیچ یوقدر. جسارت غیرت فوق العاده‌در. مسافر پرورلك هیچ بر ملتده بونلرده اولدیغی قدر اولاماز. بدوی ملتنه بر مسافر قوناق کلورسه، بو قوناق حرمتنه بدوی جمیع موجودینی صرف ایدر.

عادتدرکه: مسافرگه ابتدا قهوه کتورورلر، بو ایسه بیوك اکرامدر. اگر

شول مسافرنڭ خانه صاحبنده بر خدمتی اولورسه، ابتدا کتورمش قهوه‌سنی ایچماز. خانه صاحبی‌ده شول بر فنجان قهوه‌سنی ایچرمك ایچون جمیع دنیا و ما فیهاسنی صرف ایدر. بدوی ایچون بو ساعت بو قهوه‌نڭ ایچلمای قالماسندن اولوم خیرلیدر. چوق کره‌لر اولمشدرکه، مسافر قهوه‌نی ایچماز. مطلوبنی استر، خانه صاحبی ایچمه‌یه تکلیف ایدر. عاقبت قهوه نیچه کره صونر، تکرار کیدر، ایصیدیرلر تکرار کلور، بو صورتله بر قهوه بر قاچ کره مسافرنڭ آلتنه کیدوب کلور. عاقبت هیچ شبهه‌سز مسافرنڭ مطلوبنی یرینه کتوررلر. بدوی‌ده کرم درجه‌سی بونڭ ایله تعیین اولنور. بن کندم بونی بر قاچ کره تجربه ایتدم. ثابت و محکم‌در. بدوی‌لرده وجه مسئله‌سی غایت محکم بر مسئله‌در. بدوی بر نرسه‌نی فی وجهی دیه‌رك التزام ایدرسه، آنی مطلقا ادا ایدر، بو وجه، کوب وقت‌لر اقوام مدنیه‌ده داکومینت یرنده استعمال اولنور.

محرم بشنچی کونی صاغ سلامت مدینهٔ منوره‌گه کلدکده، دوغری مواجههٔ سعادتکه باروب صلاة و سلام‌دن صوڭره، استاذم شیخ القرا احمد افندی حضورینه واردم. اللرینی بوس ایتدکدن صوڭره، ای اوغلوم بقالم بکا مکه‌دن نه کبی هدیه کتوردڭ دیدکده، دیدم: ذات عالی‌ڭزه، جبل طارق و حضر موت مسلمانلرندن سلام کتوردم. دیه آغزمدن چیقمشدی، بزنڭ خواجه آغالامیه باشلادی، آفرین اوغلوم آفرین، اشته بو کره بن سنی حج مبرور ایله تبریك ایده‌جکم. بقالم دها عجله ایتمه‌یه‌لم صوراجق شیلرم وار: ای دی بقالم احرامه نرده کیردڭ؟ اوراده نه‌لر خاطرلایه بیلدڭ؟

دیدم خواجه افندی دوغریسی احرام‌غه رابغده کیردم ایسه‌ده، بوراده عربلرنڭ معامله‌سی چوق خوشمه کیتمدی، بعض‌لری احرامه کیردیلر و بعضلری احرام ایله برابر البسه‌ده کیدیلر، عمامه‌ده کیدیلر، مع ما فیه سید صافی کبی آدملرنڭ بویله عند الله بزدن هیچ فرق و آیرمه‌سی اولمایه‌جغنی بن بو کره مشاهده ایتدم، و باشقه کندم نظرمدن کیچردیکم شیلری خواجه افندی‌یه سویلادم ایسه‌ده، خواجه کینه بزم چوق قصورلرمزی کوستردی.

اعمال حج من اوله الى آخره عبادات سیاسیه‌دن اولدیغنی تکرار ایده‌رك دیردی‌که: اگر بزم عثمانلی حکومتی شو سیاست شرعیه‌دن استفاده ایده بیله ایدی، حجازی لایقیله موضوع لهاسینه موافق موقعه قویا ایدی، بو کون دول معظمه اسلامیتی قبول ایدردی. خره‌ستیان دولتلری حکومت اسلامیه‌یه غبطه ایدردی، شمدیکی کبی زوالنی استه‌مزلردی. آه نه چاره: حکمت نه‌در یا ربی؛ بزم بصیرت کوزلرمزی بو درجه‌ده قاپاتمش‌سن؛ اوغلوم مالك الملك کینه الله سبحانه و تعالی‌در.

فقط بزم شاشقن سعاوی دیردی: «جانم سن کندی قباحتکی نه ایچون اللهه اسناد ایدرسن». دلی فواد، بر کره سلطان عزیزڭ آوروپایه سیاحتنده، برنجی دفعه اولارق دول معظمه سفره‌سنده بولندیغی زمان، چاتال بچاق استعمال ایده‌مدیکنی، یمکی ال ایله ییه‌جکنی افاده ایتمك ایچون، بز مسلمانز، بزه الله بویله امر ایتمشدر. دیدکده، دلی فواد ترجمه‌سنده فرنکلره دیر: «بز تورك اوغلی تورکز، بابالرمز بزی محاربه ایچون تربیه ایده‌رك، سلاح شورلغی تعلیم ایتمش‌لر ایسه‌ده، بویله بوغاز غوغاسی ایچون سلاح استعمالنی تعلیم ایتمامش‌لردر». دینجه اوراده بولنان دیپلومات‌لر بری آخره بر حیرتله باقمش‌لر.

بزیله‌در اوغلوم عجز اعتراف اولنسه‌ده، قصورڭ اعترافی کوچدر. دیه‌رك خواجه چوق کولمش ایدی.

بن او زمان‌لر بو سوزلرڭ اساسنی ملاحظه ایده‌مدم، فقط شیمدی ظاهر و مطالعه‌یه حاجت یوقدر.

خلاصه بزم بو کره مکه‌یه کیدوب کلمه‌مز، خواجه افندی ایچون یاریم سنه تقریره بر مدار اولدی. بزم حفظ مز و تکرارمزنده، بر قاچ آی‌لر کیری‌یه قالماسینه سبب اولدی. بونڭ ایله برابر خواجه افندی بڭاده چوق تربیه ویردی. عالم سیاسیه‌دن چوق معلومات ویردکدن صوڭره، بنم: مدینهٔ منوره‌دن کیتمایه‌جکم و تأهل ایده‌جکم کبی، فکرلرمی کلیا عکسنه چوردی. بلکه بنی مدینهٔ منوره‌دن کیتمکه مجبور ایلدی. بر آرا بن مدینه منوره‌ده

مجاورتی اختیار ایدوب، تصوفه سلوك فکرلرنی ده تصور ایدوب، بلکه اوز اوزمدن بونی تمام قرارلشدرمشم، بو خصوصی استخاره فلان ایله ده تأکد ایتمشدم. اقران و امثال آراسنده استعداد ایله ده اشتهارم واردی، بعض سیدلر ایله ده کسب معارفه ایتمشدم، معیشتمزده تأمین اولنه جق کبی ایدی، تأهل ماده سیده جدی بر قراره آلنمشدی. بر چوق تصورات ایله واهمه ده جمع بولنمش بو خیاللری، بر کون خواجه افندی جنابلرینه عرض ایده رك استشاره ایتمشدم، بزم خواجه بوندن صوکره عادتا بزکه مسلط اولدی، هر کون اثنای تکرارده هیچ مناسبتی اولمیان آیات قرآنیه دن مناسبت چیقاروب، همان بزی بلدهٔ طیبه دن فووار درجه سنده، مملکته عودتی توصیه ایتمکه باشلادی. علم قرأتده اولان اجازتمی ده تعجیل ایتدی، بیوك جمعیت قیلوب بزه اجازت ویردی ۱)

اجازت جمعیتنده شیخ الحرم لر، محافظه لر، و سادات اهل بلده دن بر چوق آدملر واردی، بونلر حضورنده دخی بنم مملکته کیده جکمی تشهیر ایلدی.

بو وقعه لردن صوکره بن خواجه نك یاننه چوق کیتمز اولدم. بر آرالق مولانا الشیخ مظهر افندی خانقه سینه دوام ایتدم، بعد بر آرالق بو ذات عالی قدرکه حالمی افاده ایتمشدم، بو کشی دخی بزم اوهام و خیالمزنك تمام تمام عکسنی اشاره بیوردیلر.

شول آراده بزکه تاریدن دعوت نامه لرده کلدی، نصرالدین حاجی آیدیکین بزه مکتوب یازمش آقچه لر کوندرمش، آرتق بز هر شیدن واز کیچوب مملکته عودتی جزم ایتدك، مدینهٔ منوره ده مجاورت فکرندن دخی واز کیچدك. شول آراده، مولانا الشیخ السید علی ظاهر الوتری جنابلرندن دخی علم حدیثدن اجازت آلدق، احمد ضیا افندیدن علم فقه دن، و آخونجان افندیدن فرائض و علم حسابدن اجازتلر آلمشدم. شول طریقه استاذلرنك همه سندن فاتحه آلوب، عودت اسبابنی تدارکه باشلادم. بر کون شیخ القرا احمد افندی حضورینه کیدوب، بویله سفر اسبابنی تدارك ایتمکده اولدیغمی

۱) اجازت نامه ترجمه نك آخرنده عینا مندرجدر.

سویله‌دم ایسه، رحمة الله علیه چوق آغلادی، صوڭره دیدی: یارین سنڭ ایله بر صحبت ایده‌لم، صباح بنم اوه کل. بنده صباح خانهٔ دولتلرینه واردم، بڭا بر وجه آتی توصیه ایتدی: اوغلوم بن سڭا حقیقة غبطه ایدرم. سن چوق بختیار آدم‌سن، روسیه مملکتنده اولان اسلام قرداشلرمزه حضور سعادة نبویه‌دن مأموریت مخصوصه ایله کیدیبورسن. انشاء الله تعالی مملکته وصولکده، بنم دین قرداشلرمه، بندن سلام تبلیغ ایدرسن، بیلورمی‌سن اوراده اولان مسلمانلر، نه قدر ممنون اولاجقلر. سن آنلره دائما بشارت ایله معامله ایله، «بشر و لا تنفر» بیلورمی‌سن، حضرت پیغمبر عم توصیه ایتمش. روسیه‌لی تاتارلر دورت یوز سنه‌در اسارت ایله جکرلری کباب اولمش بر ملتدر. سن شیمدی ثبات و استقامت ایله سعی ایدر سنڭ، آنلره تازه حیات تازه روح ویرورسن. بر آدم بویله بر بیوك وظیفه‌نی التزام ایلدکده، دائما هر نوع افترا و بهتانلره هدف اولور. هیچ شبهه‌سز، بر چوق موانع و دسائس شیطانیه هر آمال خیریه‌که مقابل ظهور ایدر. اشته بویله زمانلرده آلت مدافعه یالکز صبردر. «الصبر مفتاح الفرج» دائما وقار و تأنی ایله معامله ایدرسنڭ، روحانیة قدسیه سڭا دستکیر اولور.

خصوصا عوام ناسه مقابل غایت حیلمانه اب مشفق کبی اولمه‌لی، اغنیا و اکابر بلده ایله مدارا ایتمه‌لی، مؤمنلر آراسنده تألیف قلوب ایچون وار قوتکی صرف ایتمه‌لی. مسلمانلری حال حاضردن تخلیص ایده‌جك بر شی وار ایسه، اوده اتحاد و اتفاقدر. سنڭ هر آمالڭ شو اساسه بنا اولنمه‌لی. کورمزمی‌سن، حضرت پیغمبر عم نڭ بعد الهجرة برنجی خطوهٔ سیاسیه‌سی «الاخاء بین المهاجر و الانصار» ایدی. سن حضرت پیغمبر عم‌نڭ سیرت سنیه‌سنی کندڭا رهبر اتخاذ ایدرسڭ کفایه ایدر. سلوك نبوی‌ده برنجی مسئله امنیت مسئله‌سیدر. حضرت پیغمبره قبائل عرب حین صباوتنده دخی امنیت ایتمشلردی. بر کره ملت سڭا امنیت ایدرسه، صوڭره هر شی آسان اولور. بو صورتله خوجه بڭا بر چوق توصیه‌لرده بولندی، فقط مع التأسف وقتنده یالکز بو قدری ضبط اولنمشدی. بعده مدینهٔ منوره اکابرندن علی

موسی ایله بر ایکی کره صحبت ایتدم، رحمة الله علیه بکا توصیه‌لرده بولندی، دیدی: برادر حیات ملت علم ایله قائمدر، عرب‌لر نه زمان علمه خدمت ایتمشلردی، مملکت‌لرینه صاحب ایدی‌لر، نه زمان علمدن آیرلدیلر ایسه، مملکت‌لرندن دخی آیرلمشلردر. علم، ملتمزنڭ استقبالنی تأمین ایدر. علم، مملکت‌لری آباد ایدر. اشته سن شیمدی مملکته کیدرسن، الله موفق ایدرسه، قاچ یوز بیڭ بلکه میلیون‌لر ایله امت محمدی علمه ترغیب و تشویق ایدرسن، حضرت امام اعظم رحمة الله علیه حضور سعادتدن مفارقتنده دیمشدرکه: یا رسول الله جسمم کوفه‌ده اولسونده قلبم بورایه مربوط اولسون، دیه. سن همان اورایه وار، اولاد اهل ایمانی تعلمه باشلا، انواع فرضیات فقها ایله باشگنی آغرتمه، کلام قدیم ربانی‌ده صریح سوز بولدڭ ایسه، بشقه‌سینه قولاق ویرمه. فقهاء اسلامه وقتنده خلفا تسلط ایتمشدر. شو سببدن بزده علم فقه: قیل، روی، یقال ایله مملودر. الله سبحانه و تعالی بر ملتکه بصیرت کوزنی قاپاترسه، پك عجایبدر. امور دینده و حقوق عبادڭ فصلنده، بویله قائلی معلوم اولمیان سوزلر ایله عمل ایتمك هیچ جائز اولورمی؟ البته بیچاره علمایه خلیفه‌لر سلط ایتدی، خلیفه‌نڭ هواسینه موافق ترنمه مفتی‌لر مجبور اولدی، شو سببدن درکه؛ بو بنم سوزم دکلدر: دیدیلر، دیمشلر، دیرلرمش، یعنی بویله دیمکه بنی مجبور ایتدیلر. دیمکدر.

بن بو سوزلری مدینهٔ منوره علماسی آغزندن ایشتمکه هیچ راضی اولمزدم، ایرته‌سی کونی فقهادن الشیخ عبد القادر طرابلسی یانینه کیتدم، عرض کیفیت ایلدکمده قدس الله سره دیدی: «هو صادق؛ الآن یجبرونا نحن، الله یصلح احوالنا» باشقه هیچ بر شی سویله‌مدی.

بن علماء مدینه‌دن چوق آدملر ایله استشاره بعدنده عودتی اختیار ایتدم، موسم حج کلدی، مکهٔ مکرمه‌که کیتدم، اورادنده بعد الحج مملکته کیده‌جکز.

بو کره مکهٔ مکرمه‌ده والی عثمان نوری پاشا ایله‌ده صحبت ایتدم، شریف عون الرفیق حضورنده بولندم. عثمان پاشادن آلدیغم بعض بر سوزلره بناء مکهٔ مکرمه‌ده مولد نبوی‌که قدر قالماق مناسب کورلدی، شول سنه استرلی

خیر الله، مخدوم عمران افندی، تاشکندلی عبد الرحمن افندی مکۀ مکرمه‌ده ایدیلر.

حج افعالی تمام اولدقدنصوکره حجاج مسلمین عودت ایتدیلر، بز مکۀ مکرمه‌ده بر وقت معلومه قدر قالدق.

بن عودت ایده‌جکم، فقط پاسپورتم یوق، البته پاسپورت استه‌یه‌جکم، بو خصوصی چوق فکر ایتدم، عثمان پاشایه سویلادم. پاشا دیدی: هیچ لزومی یوق، بز سکا مرور تذکره‌سی ویره بیلورز. بویله‌جه مرور تذکره‌سی ویردیلر، هم بزه چوق کوزل نصیحتلر بعدنده دیدی: بزه تحصیل ایچون بورایه چوجقلر کتوروکز، بز آنلری اسلامیت شاننه لایق صورتده تربیه ایدوب، اکمال تحصیل بعدنده سزه یوللارز. دیه چوق اصرار ایتمشدی. بن دخی وعد ایتمشدم.

مکۀ مکرمه‌ده شیخ القرأ شیخ سرور حضورنده قرآنی تکرار ایله مشغول ایدوم. شیخ سرور ایسه، عن اصل کوله قل اولوب، علم قرأته چوق خدمت ایتمش اولدیغندن، خواجه‌سی آزاد ایتمش، آخر الامر مکه مکرمه‌ده اکابر قرأ درجه‌سینه نائل اولمش سیاه‌زنجی‌لردن ایدی.

بر آرالق مملکته کیتمك اوزره تاشکندلی عبد الرحمن افندی چوق تشویق ایلدیسه‌ده، بز رفاقت ایتمدك، مکه‌ده قالدق، عبد الرحمن افندی جده‌یه کیتدی. بن مکه‌ده بر آیدن زیاده قالدق.

بز مکه اطرافنده زیارتکاهلری کیزدك، غارلره کیتدك جبل‌نوره دخی کیدوب ابتدأ وحی کلمش اقرأ باسم ربك الذی خلق آیت کریمه‌سی نازل اولمش مقامی زیارت ایتدك. بوراده مکۀ مکرمه مشایخ کرامندن الشیخ محمد مراد افندی، خیر الله افندی، عمران افندی برابر ایدوك. جبل نور مکه قربنده غایت بیوك بر طاغدر. بونڭ ذروه‌سینه چیقمق ایچون خصوصی یول یاپلمشدر. بز شو یول ایله تمام طاغ نڭ اوزرینه بندکدن صوکره مکه‌یه دوغری باقدق ایسه، مکه غایت یقین. بلمام نه کبی شیطان اغفال ایتدی مکه‌یه دوغری اینمکه قرار ویردك. شیخ مراد افندی راضی اولمدی طاغ

اوزرنده قالدی، بز عمران افندی خیر الله افندی دوغری اینمکه باشلادق بر چوق اوچروملردن قیالقلردن نیچه زحمتلر ایله ایندك، صوڭره بر یره کلدك عادتا قعر جهنم کبی انواع مدهش و مهلك حشرات ایله مملو بوندن شاغه اینمك امکان خارجنده ایدی بوراده قطع امید ایدوب کلدکمز یول ایله طاغ اوزرینه عودتی اختیار ایتدك ایسه‌ده، بعض اینمش اولدیغمز قیالقلردن بنمك غایت مشکل اولدی بر یرده عمران افندینی کوتاریب چیقاردقدنصوڭره اوزمز عاجز قالوب، عمامه‌لرمزی چیقاروب آرقان کبی ایشوب بر اوچونی عمران افندی بیلنه باغلادق اوده شول حال ایله جسیم بر طاش آرقاسینه یاتدی، خیر الله مخدومده عمامه‌که صاریلوب چیقدی اول آراده آز قالدی عمران افندی اوله‌جکدی. صوڭره بنی‌ده خیر الله مخدوم چیکوب آلدی خلاصه کوچ بلا ایله طاغ تپه‌سینه عودت ایتدك، مراد افندیده بزم عودتمزی منتظر اوراده یاتارمش، بعده همه برابر کلدکمز یول ایله عودت ایتدك. بو زیارت غایت زحمتلی اولدیغندن مراد افندی شو خاطره‌یه یادکار اولمق اوزره، همان مکتوبلرده جبل نور امضاسنی قویار. خلاصه مکه‌ده چوق لذتلی وقت کیچردك. بعده صفر الخیر نهایتنده بزده خیر الله افندیله برابر مملکته کیتمکه قرار ویردك، بر کون وداع ایتمك اوزره شیخ مظهر افندی خلیفه‌لرندن الشیخ محمد زواوی حضورینه کیتدك. قدس الله سره اللرنی قالدیروب کعبة الله‌غه توجه ایده‌رك، اوزون بر دعا بعدنده دیدی: « اتقوا الله واعطوا كل ذى حق حقه و الله يكون فى عونكم » مرحوم باب عمره‌ده حرم شریفکه ملاصق حجره‌ده ساکن ایدی. اورادن حرم شریفه جیقمشدق، شیخ المفسرین مؤرخ شهیر السید دخلان جنابلری قاپوده راست کلدی، همان کیدب اللرینی اوبدك، کعبة الله‌غه یوزنی چویروب دعا قیلدقدن صوڭره، (سيروا على بركة الله) دیدی. بزبو حالدن فوق العاده ممنون اولوب، مکهٔ مکرمه‌دن دخی وداع ایدوب جدهٔ مبارکه‌یه دوغری یوله روان اولدق. آراده بر کیجه اوتدی، ایرته‌سی کونی جده‌ده مبارکه کلدك ایسه، همان زوقاقده عبد الرحمن افندی راست کلدی. چوق تعجب ایتدك،

واپور بولنمدیغندن تمام بر آی جده‌ده قالمش، خسته‌ده اولمش او بزی کوروب نه قدر ممنون اولدیسه، بزده او قدر ممنون اولدق، اورده برابر رفاقتی اختیار ایتدك، بزم یانمزده بر ایکی قازاقده وار، ایرته‌سی کونی واپورده کلدی، همان واپوره بنوب سویشه دوغری حرکت ایتدك. یولده بیوك فورطنه اولدی، غایت قورقولی دهشتلی ساعتلر کیچردك ایسه‌ده، اوچونجی کونی سلامت سویشه کلدك، هوالر صغوق قش قیامت ایدی، سویشده یالکز بر کیجه قالوب ایرته‌سی کونی اسکندریه‌یه کلدك. بوراده تمام بر هفته قالدق، بعض علما ایله‌ده ملاقات اولندی. بر کون خیر الله افندیله برابر قصاب دکاننه کلدك، ایت آله‌جغز، دکانده ایکی آدم وار، بری قرآن اوقور دیکری دکلاردی. دکلامقده اولان بزه کلدی، بر اوقه ایت اولچه‌دی، اوبریده همان اوقومقده ایدی. بر آلتون ویردك، فلاح ایت قیمتنی آلوب، آرتوغنی بزه ویرمك ایچون صایمقده ایدی، شول آراده قاریء یاکلدی، آقچه صایمقده اولان هیچ توقفسز فتح ایتدی، قاریء تکرار یاکلدی، بوده تکرار فتح ایتدی. بز ایکی‌مزده حافظلر اولدیغمز حالده، قاریءنك قنغی سوره‌ده اوقومقده اولدیغنی خاطرلایه‌مدق بو بزم چوق تعجب‌مزی موجب اولدی. بونلر ایکسی‌ده فلاح لباسنده هم قصاب هم حفاظ. بزم مملکتده هیچ بر حافظ قصاب صنعتنی اختیار ایتمز. بو حقیقة شایان تقدیردر. اسکندریه عادتا بر خرابه شکلنده ایدی، انکلیز محاربه‌سندن صوکره تعمیر اولنمامشدی. بو ایسه ١٨٨٤ سنهٔ میلادیه آخری ایدی.

اسکندریه‌دن روس واپوریله درسعادته کلدك، غایت صغوق ایدی. واپور اوزرنده قارلر یاغدی، اوراده روس ماطروسلری طرفندن انواع ذلتی چیکدك، آنباره کیروب یاتمق جانمزی محافظه ایتمك ایچون اوچار مجیدیه آقچه ویردك. درسعادته کلوب خیلی استراحت ایتدکدن صوکره، بعض ذوات کرام ایله ملاقات ایدوب، سرای همایونی دخی زیارت ایتدك. او زمانده استانبولده حریت بر کمال ایدی، سلطان عبد الحمید جمعه نمازینی بعضا مجیدیه‌ده و بعضا تشویقیه‌ده نشان طاشنده، و بعضا بیشکطاشده

قیلوردی، اکثریت ایله سود کبی بیاض آق کوك آتقه بنارك کلوردی. حتی او زمانده نشان طاشی بر صحرا شکلنده ایدی، تمام طاغ اوزرنده بر جامعدن بشقه عمارت همان یوق کبی ایدی.

شیمدی روسیه یه کیده جکز، بکا اوراده سمسارلر دیدیلر: سن بو عثمان پاشانڭ ویرمش اولدیغی تذکره ایله روسیه که کیده میه جك سن بنده جهالت ایله آنلرنڭ سوزینه قناعت ایدوب، قاچ سنه مقدم کلوب اوراده وفات ایتمش بر حاجی نڭ پاسپورتنی اون روبله که آلدم، علی احمد حاجی اوله رق آدیسه که چیقدم. بوراده دیدیلر: آلتمش روبله پاره ویره جك سن. دیدم آلطی روبله ده آقچه م یوقدر. هرچه بزه تعرض اولنمدی کیچدك، او زمانده خیر الله حضرت ایله برابر دوغری اورنبورغه حرکت ایتدك، خیر الله مخدوم نی قردشلری اورنبورغه وارمه دن بر یرده استقبال ایتدیلر، بز ایسه یول بیلمدیکمزدن دوغری اورنبورغه کیتدك، ذاتا بشقه یولده یوق ایدی.

نصر الدین حاجی ایدیکین بزی اربتکه چیغارغه دیب خبر ایتمشدی. فقط اورنبورغدن اربتکه باروره بر رفیق بولنمدی، یالکز کیتمك چوق اوزاق هم خوفلی دیدیلر. اورنبورده کنیکایف عبد الله قارت یورتنده مسافر اولدم. بو آدم بزه چوق اکرام ایتدی، بوراده علمادن سلیمان آخون غوبیرنسکی محکمه یورتنده اقامت ایدرمش، کاروان سرای مسجدنده جمعه نمازی قیلدقدنصوڭره بزی خانه لرینه دعوت ایتدیلر، چای ایچدك، چوق التفات بیوردیلر.

صوڭره اوراده غوبیرنسکی محکمه آدملرندن صوراشب، بکا اومسکی بارا تورغان بر دوقتورنی بولدیلر. بنده بو دوقتور ایله برابر اومسکی که کیتمك اوزره قرار ویردم، اربت قالدی. بز دوقتور ایله: اورالسکی ترویسکی آرقلی قزلیار پتروپاولغه کیلدك. پتروپاولده داملا رحمة الله حضرت یاننه کیتدم. رحمة الله علیه بنی اولا بیلمادی، صوڭره کیم اولدیغمی سویلادم ایسه حیران اولدی، دیدی: بو کون اربتدن خطلر بار ایدی، سزنی اربتده بیك کوته لر ایدی، عبد الباری آخون سزنی طاقتسز منتظر ایدی، خیرلی بولسون همه آغای

اینی اربت‌ده سزکه منتظر ایدیلر. خیز کوب یخشی بولدی، بارك الله بزه نصیب بولدی، بز کوردك، اربت که بارغان بولسه‌گز بز کوره‌لمز ایدوك. دیه چوق اظهار ممنونیت بعدنده قانا ملا عبد الرشید بر قرأن اوقوب کورسات؛ مدینهٔ منوره قرائتنی ایشته‌لم دیدی بنده سورهٔ فرقان آخرنی اوقودم، رحمة الله علیه هیچ توقف‌سز آغلادی. نه وقت بن تمام ایتدم، مرحوم یوزندن قالقدی کیلوب آغزمدن اوپدی. دیدی: ملا عبد الرشید پدرنڭ رحمت‌لی قرأن کریمه عاشق ایدی، کیدوب قبرنده اوقورساڭ روحلری شاد اولور. والده‌نڭ صالحه خاتون ایدی شیمدی سندن چوق راضی اولورلر. تاری خلقی سڭا منتظر تاریده خلق‌نڭ علم‌که محبتی بار، فقط بن کفران نعمت ایتدم، تاریده قالمادوم. تاری برکت‌لی بر شهردر. بن تاریدن کیتدم طوقزمڭ تنکه آقچه‌م بار ایدی، مونده کیلدم تمام طوقز یل بوش توردم، طوقز یل عمرم ضایع بولدی، طوقز مڭ تنکه آقچه‌دن هم آیرلدم، بوندن ماعدا اقل طوقز یوز آدم‌نڭ خاطری قالمشدر.

شیمدی مونه برگنه یل درسکه باشلادم. سن باری قوتگنی تدریسکه صرف قیل، کبی سوزلر ایله نصیحت ایتدی. بن دیدم: افندم بزنڭ علممز یوقدر، وقتمزنڭ کوبی بوشقه کیتدی. دیدیلر: کوب یخشی، یوق دیسه‌گز انشاء الله بار بولور. سعی و غیرت ایله تدبیر لازم، انشاء الله خور بولمازسز، روحانیت پیغمبری سزکه معین اولور. بزنی‌ده دعادن اونوتمه‌گز، تاری خلقنه سلام سویلاگز. تحفة الله اومسکی‌ده بولور، اول سزنی تاریغه اوزاتور. دیه بزکه فاتحه بیروب اوزاتدی. ایرته‌سی کونی اومسکی‌که کیلدك. همان تحفة الله آغانینی ایزلادم، اول کشی یڭا آولغه قایتورغه آت یکتروب حاضر بولوب تورغانلر ایکان، همان کورشب تانشقان صوڭ بزنی خوش کوروب چای فلان ایچدك، بعده شول کونی یولغه چیقدق. ایرته‌سی کونی تاڭ آتقانده یڭا آولغه کیلدك، اورادە یخشی استراحت قیلدق، بر کیچه قالدق، شول کونی تصادفا قردشم اسماعیل یڭا آولغه کیلدی بوراده ملاقات ایدوب خیلی صحبت ایتدك، اسماعیل کیچه یاریسی تاریغه قایتوب کیتدی

ایرته‌سی کونی بز هم تاریغه دوغری چیقدق همان اولانك کول قریه‌سینه کیلدکده، هر اطراف مسلمان قریه‌لردن استقباله چیقمش آدملر یولده قارنجه کبی صارمشلردی. یتمش سکسان چاقروم مسافه‌دن کلمش آدملر واردی. آغلامق صزلامق عجایب ایدی بو قدر خلوص بو قدر محبت خاطرلره کلمزدی، طوز قزان قریه‌سنده داملا عالم آخونف‌ده مسافر اولدق، رحمة الله علیه کوب اکرام ایتدی. بوراده کیجه قالمقده استه‌مشدم، فقط خالم زوجی اولان نصر الدین ملا براقمادی، عبد المجید مؤذن هم کیده‌لم، تاریده خلق کوتب قالدیلر دیکاچ، بعد العشا یوله چیقدق، حوجه طاوده هم برر ساعت توقف ایدوب چای ایچدك، تا یکا آولدن بورایه قدر آلتمش چاقروم مسافه اوزاتب کیلدیلر، آدم حساب ایله دکل ایدی. لکن مع التأسف شول اخلاص‌لره شول کوز یاشلره درمان اولاجق بر سوز بزدن چیقمادی. بن شیمدی چوق تأسف ایدییورم، اما لکن نه چاره فائده یوق.

١٨٨٥ سنه‌سی فیورال ١٢ نچی کونی صباح نمازی وقتنده تاری قالاسینه کیردك، دوغری برادرم خانه‌سینه مسافر اولدم. بتون شهر خلقی شاد اولدیلر، اولوغ کوچك کلوب کورشدیلر. شول کونی اربتگه تیلغراف‌لر چیکدیلر. اربتدن تبریك تیلغراملری کلدی، نصر الدین حاجی‌دن نعمت الله حاجی عبد الباری آخوندن تیلغراملر کلدی. بن همان شول کونی مدرسه‌گه کیردم، همان شول کونی وقت کیچرمیوب موقتا علم قرائت تعلیمنه باشلادم. بر نیچه کون صوگره بعض آدملر اربت‌دن قایتدیلر، همان همه‌سی بزنك محله‌گه امام اولمه‌مزی تکلیف ایتمکده ایدی. چوق کیچمدی نصر الدین حاجی هم اربتدن کلدی. تأهل مسئله‌سنی اورتاغه چیقاردیلر، بر طرفدن امامت مسئله‌سنی تکلیف ایتدیلر. بن بونلره دیدم: بن سزه بر وقتغه قدر امام اولایم، مدرسه‌گزی تربیة قیلایم، اوکاز لازم دکل، صوگره سز بنی یاراتمه‌سه‌گز، یا که بکا بر نرسه یاراماسه، باشمز آچیق بولسون دیدم. بای‌لر بنم بو سوزیمی هیچ قبول ایتمدیلر. صوگره بن دیدم شو حالده بکا رخصت بیروگز، بن دخی بر کره حجازه کیدوب کله‌یم. بوگا نصر الدین

حاجی عبد الملیك بای هیچ راضی اولمدیلر. عبد المجیب حاجی حجکه باروب کیلمکنی معقول کوردی، دیدی: حجکه بار، بن سکا عبد الفتاح مرحومنڭ بدلنی ویره‌یم. بونڭ اوزرینه بن مکه‌گه کیتمکه قرار ویردم. بر کون عبد الملیك بای مرحوم عبد الله باباغه دیمش: عبد الرشید افندی قطعی صورتده کیده‌سی بولسه اویلاندوب بارورگه کرك، بولماسه اول کیلماز دیمش. عبد الله بابای بزه بر کون تأهل تکلیف ایلدی، قبول ایتدم. میر حیدرلر قز قوندشلرونی سزه تکلیف ایده‌لر قبول قیلوکز دیدی، بنده قبول ایتدم. عقد ازدواج اثناسنده پریغوارده جمع ایتمشلردی امام‌لغه دخی اجبار ایتدیلر، آنی دخی قبول ایتدك. بعد النکاح اون بش کون اقامت ایدوب قردشم اسماعیل ایله برلکده حجاز و مغفرت طرازه عزیمت ایلدك، اثناء سفرده طبولغه تمانکه اوغرایب، معیتمه کندی اقربالارمزدن طلبه‌لر آلدم. اوفایه اوغرایب امتحان توتدم. سلیم گرای مفتی وفات ایتمش ینکا مفتی یوق محمدی قاضی موقت مفتی خدمتنی ادا ایدرمشس. جلال قاضی‌غه اون بش تنکه رشوت بیردم، غایب آچغلاندی، ایدیکین‌لر ملاسی اون بش تنکه بیرکاچ بزکه آچدان اولارگه کرك دیدی. شاکر قاضی‌غه اوچ تنکه بیرگان ایدوم آلمادی، سببنی‌ده بیلمادوم.

شول طریقه بز اوفادن قازان آرقلی آدیسه‌دن استانبولغه باردق، بو کره استانبولده کوب آدملر و اکابر رجال دولت ایله ملاقات ایدوب اصول تعلیم و تربیه خصوصنده شول زمانه‌نڭ معارف ناظری منیف پاشا ایله کوب مذاکره ایتدك. منیف پاشا اصول تعلیم‌نڭ لزومی اصلاحی بابنده بر چوق شیلر سویلادکدن صوڭره دیدیکه: بزم اسلاملره معارفی ادخال ایتمك ایچون (جبه صاریق) چالمه چاپان لازمدر. اسلاملر آراسینه بشقه تورلی طریقدن معارف ادخالی ممکن اولمایه‌جقدر. او زمانده استانبولده حریت مطبوعات فوق العاده ایدی منیف پاشا «عمران» غزته‌سنده بو بابده بر چوق شی‌لر یازدی، روسیه مسلمانلری استقبالی عنوانلی مقاله‌لر نشر ایتدی. بزه بیوك التفات‌لرده بولندیلر. بنم مدینهٔ منوره‌یه طلبه کوترمکده اولدیغمی خوش کورمدی،

کاشکه بو چوجقلری بوراده براقه ایدکز دیدی.

بنده صوکره‌دن تأسف ایتدم اماچه فائده مکهٔ مکرمه‌یه کلدم، عثمان نوری پاشانی‌ده عزل ایتمشلر. شویله احمدی مرحوم اوغلی ابراهیم افندینی خلید مؤذن اوغلی یعقوب افندیلری مدینهٔ منوره‌که کوتورمکه مجبور اولدم.

مدینهٔ منوره‌ده خواجه افندی دخی بنم بو خط حرکتمی مؤاخذه ایتدی، خلاصه بزم بوراده دخی قصورمزی بیان بیوردیلر. فیما بعد چوجقلری استانبولده مکاتب رسمیه‌ده تربیه لزومنی تصریح ایتدیلر. مدینهٔ منوره‌ده دورت بش سنه اقامت ایدوب سن نه اولدڭ که، قردشلرکده برشی اولسونلر. نیسه مادام خلوص قلب ایله کلمشلر چالشمه‌لی، بقالم البته قسمتلری اولور.

بزده بو کره خواجه افندیدن تکرار بعض شیلر اوکرندك، کندی قصورمزی اصلاحدن ماعدا ملتمز ایچون بر چوق شیلر لزومنی دخی بزه تکرار سویله‌دی، استانبولده بعض آدملر ایله تکرار مجالسه لزومنی توصیه ایتدی. خلاصه بزم بو سفرمز دخی بزه چوق بیوك درسلر ویردی عودتمزده استانبول ایله تکرار کسب معارفه ایتدك. استانبولنڭ ایڭ مشهور ادباسیله تکرار ملاقات ایدوب دنیا احوالندن بعض شیلر تلقی ایتدك، شول طریقه تمام آلطی آی تکرار سیاحت قیلوب ١٨٨٥ نچی یلی نویابر باشنده تاریغه عودت ایتدم.

اشته بورایه قدر بنم حیاتم هپ تصادفی قبیلندن اولوب، کندیمه مخصوص بر مسلك معینم همان یوق کبی ایدی، شونڭ ایچون ترجمهٔ حالمنڭ بو قسمنی قسم ثانی‌دن آیردم.

بوراده تبرکا علم قرائتدن آلمش اولدیغم اجازت نامه‌ی دخی طبع و نشر ایتمکی مناسب کوردم.

هـــذه

اجازت نامه من علم القرآن

من الســبعة والعشـرة

و التقريــب

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذى انزل على عبده كتاباً لا يغادر صغيرة ولا كبيرة الا احصيها ☆ ولا حبة فى ظلمات الارض ولا رطباً ولا يابساً الا جمعها و حواها ☆ لا يأتيه الباطل من بين يديه ولا من خلفه تنزيل من حكيم حميد ☆ انزل على سبعة احرف تسهيلا و تيسيراً على قارئه اى وقت يريد ☆

(اشـهد ان لا اله الا الله) وحده لا شريك له الذى اعجز بأقصر سورة منه مصاقع البلغاء ☆ و ابهت لسحر حلاله عقول الفصحاء ☆ (و اشهد ان سـيدنا) محمداً مبعوث بأوامره و نواهيه ☆ معرب عن بيـان بلاغته و معـانيه ☆ صلى الله عليه و سلم عليه و على اله و اصحـابه الذين تعلموا القران عنه شفـاها و لم يزل ينقـل الينـا عن جمع لا يتنـاها ☆ (و رضى الله) تعالى عن العلمـاء العاملين و جميـع ائمة الدين ☆ و مشايخنا ووالدينا و القرابة اجمعين ☆ (وبعد) ان العلوم لا سيمـا علم القرأت اشرف المأرب و اعلاها ☆ واطيب المـكاسـب و ازكاها ☆ و اهم الامور بالعنـاية و اوليهـا ☆ و من اجـل ذلك علـم القرآن الـكريم ☆ فانه اصل الدين القويم ☆ و الشرع المستقيم ☆ و قد ورد فى فضله و شـرف اهله من الايات و الذكر الحكيـم ☆ فمـا ورد من الايات عموماً قوله تعالى (يرفع الله الذين امنوا منـكم و الذين اوتوا العلم درجات) وخصوصاً قوله تعالى ان الذين يتلون كتاب الله و اقاموا الصلوة و انفقوا مما رزقناهـم

سراً و علانية يرجون تجارة لن تبور ليوفيهم اجورهم و يزيدهم من فضله انه غفور شكور ☆ ومن الاخبار مارواه الخطيب ☆ عن انس بن مالك رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه و سلم قال آل القرأن اهل الله و قال فيما روى عن انس رضى الله عنه افضل العبادة قرآئة القرأن و قال عليه الصلاة و السلام مثل المؤمن الذى يقرأ القرآن كمثل الاترجة ريحها طيب و طعمها طيب الحديث ☆ وفى البخارى عنه صلى الله عايه وسلم ان هذا القرأن انزل على سبعة احرف فاقرؤا ما تيسر منه ☆ و روى ابن ماجه عن سعد رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى عليه و سلم خياركم من تعلم القرأن و علمه ☆ و فى مسلم عن ابن عباس رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم اقرأنى جبريل القرأن على حرف فلم ازل استزيده فيزيدنى حتى انتهى الى سبعة احرف ☆ و روى الشيخان الماهر القرأن مع السفرة الكرام البررة و قال صلى عليه و سلم من قرأ القرأن و عمل به البس والداه تاجاً يوم القيمة ضوئه احسن من ضوء الشمس فى بيوت الدنيا لو كانت فيكم فما ظنكم بالذى عمل بهذا ☆ رواه احمد وابوداود عن معاذ الجهنى رضى الله عنه ☆ وخرج ابو نصر عبدالكريم الشيرازى فى فوائده و ابن البخارى عن على رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى وسلم ادبوا اولادكم على ثلاثة خصال حب نبيكم وحب اهل بيته وقرائة القران فان حملة القران فى ظل الله يوم لاظل الاظله مع انبيائه و اصفيائه ☆ وقال عليه السلام يا ابا هريرة تعلم القرأن و علمه الناس ولا تزال كذلك حتى يأتيك الموت فانه ان اتاك الموت و انت كذلك حجت الملائكة الى قبرك كما يحج المؤمنون الى بيت الله الحرام و خرج ابو نعيم عن على رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يا على تعلم القرأن و علمه الناس فلك بكل حرف عشر حسنات فان مت مت شهيداً يا على تعلم القران وعلمه الناس فان مت حجت الملائكة الى قبرك كما يحج الناس بيت الله العتيق ☆ هذا و قد اختص الله هذه الامة المحمدية ببقاء اتصال الاخذ و الاسناد حفظاً للشريعة المطهرة الى يوم التناد ☆ قال عبد الله المبارك الاسناد من الدين ☆ و عن ابي هريرة

رضى الله عنه مرفوعا من سلك طريقا يلتمس فيه علما سهل الله طريقاً الى الجنة ☆ و الاجماع على ان السبعة متواترة وما زاد الى العشرة كذلك على الصحيح و القرائة على المشايخ سنة مأثورة ☆ و انى ولله الحمد قد اخذتها بالتلقى عن مشايخ عظام و ائمة اعلام فبعد حفظى لكتابه القديم من الزاهد الكامل الحاج حافظ محمد بن حسين الامام و الخطيب بجامع الشيخ محمد الكيلانى العريف بأمام اربه‌جيلو ☆ ثم ابتدأت و قرأت من مفردات الوجوه بالاتقان و التفرس و بالتعلم و التدرس عن الشيخ العالم الفاضل الكامل الشيخ السيد الحاج مصطفى بن محمد الاسلامبولى العريف بموقت الافندى الامام بجامع الهداية و الواعظ الجمعة فى جامع شريف ابى الفتح سلطان محمد الغازى عليهم الرحمة البارى ☆ ثم جمعت القرآت السبعة من طريق الشاطبية و التيسير من الطريقين من العراقين و المغاربة ☆ ثم قرأت العشرة من طريق الدرة ثم قرأت عليه العشرة ايضاً من طريق الطيبة و النشر الكبير و ختمت لكل واحد من الثلاثة ختمة كاملة و قرأت بعضا من الختمات الثلاثة من شيخ استاذى الآتى ذكره عند ذهاب الحج الشريف فأجازلى عند محضر جماعة القراء النحارير فى سنة سبع و خمسين و مأتين و الف كما اجاز شيخه المتقن المدقق و المأخذ الصحيح المحقق الشيخ عمر بن خليل البولوى رئيس مشايخ القراء الشهير بين اقرانه بقره حافظ اكرمه الله تعالى بعدد كل ساكت ولافظ ☆ وهو اخذ عن الاستاذ الكامل رئيس مشايخ القراء الحاج حسن بن الحاج على الودينى وهو عن المشايخ الكاملين ☆ وهم الشيخ احمد الصوفى القسطمونى قرأ عليه السبعة و فتحجى افندى و امام على افندى و اخوه خليل افندى و السيد محمود افندى من السبعة والعشرة بما يسره الله تعالى ☆ ثم اخذ هو عن الشيخ الحاج محمد النعيمى الشهير بابن الكتانى العشرة من طريق الدرة و من طريق الطيبة وهو اخذ القرآت عن الشيخ الحاج حسين بن الحاج مراد الارضرومى وهو عن الشيخ القراء و المحدثين استاذ الاساتيذ الشيخ على المنصورى نزيل قسطنطينيه نور الله مرقده ☆ و فى اعلى عليين ارقده ☆ وهو عن ائمة الهدى و اعلام الدين شيخ

المشايخ القاهرة محمد البقرى والسلطان المزاحى والنور على الشبراملسى واخذ الشيخ السلطان المزاحى عن الشيخ سيف الدين الفضالى ☼ وعن الشيخ شحازة اليمنى واخذ محمد البقرى والشبراملسى عن الشيخ عبدالرحمن اليمنى وهو عن والده الشيخ شحازة ☼ عن ناصر الدين الطبلاوى ☼ عن القاضى ذكريا الانصارى عن العقبى والنويرى وفخر الدين الضرير وهم امام القراء والمحدثين وشيخ الاستاذين شمس الملة والدين محمد بن محمد بن محمد بن على بن يوسف الجزرى الشافعى افاض الله تعالى على مشهده انواع البر والاحسان ونفعنا ببركات علومه يوم يفتح ابواب الجنان وقرأ ابن الجزرى على شيخه ابى محمد عبد الرحمن بن احمد البغداى وهو عن الامام ابى عبد الله محمد بن احمد بن عبد الخالق المصرى عن الشيخ ابى الحسن على بن شجاع بن سالم العباس صهرى الشاطبى وهو عن ولى الله بلادفاع ابى القاسم القاسم بن فيره بن خلف بن احمد الشاطبى الرعينى ☼ وهو عن ابى الحسن على بن هزيل ☼ عن ابى داود سليمان بن ابى القاسم الاسدى ☼ عن امام القراء ابى عمر الدانى ☼ عن ابى الفتح فارس بن احمد الضرير عن عبد الباقى بن الحسن عن ابراهيم بن عمر عن ابن بويان عن ابن الاشعث عن ابى بشيط عن قالون المدنى عن نافع المدنى عن ابى جعفر يزيد بن القعقع وعبد الرحمن بن الهرمز الاعرج ومسلم بن جندب وشبة بن نصاح واخذ الاعرج عن ابن عباس رضى الله عنهما وهو عن ابى بن كعب الخزرجى رضى الله عنه وهو عن رسول الله صلى عليه وسلم وهو عن امين وحى الله تعالى جبريل عليه السلام وهو تلقاه عند رب العزة جل جلاله وعظمت آلاؤه وبقية الاسانيد القراء العشرة مبسوطة فى النشر الكبير فليراجع ☼ واخذت ايضاً مسلك صاحب الايتلاف ليوسف افندى زاده شارح البخارى ☼ عليه رحمة البارى ☼ من طريق الشاطبية والدرة والتقريب والماهر الذى هى طريق المناسبة عن العالم العامل والاستاذ الكامل شارح زبدة العرفان المسمى بعمدة الخلان رئيس مشايخ القراء محمد امين العريف بعبد الله افندى زاده الامام بجامع شريف ابى ايوب الانصارى ☼ والواعظ الجمعة بجامع سلطان احمد خان عليه الرحمة والغفران واخذت ايضاً مسلك عطاء الله النجيب

عن الاستاذ الكامل الحاج عمر الطسيوى خواجة مكتب ابى الفتح سلطان محمد خان عليهم الرحمة و الغفران ☼ و سندهما مبسوطة فى النشر الكبير للامام الجزرى عليه سجال سبع المثانى ☼ و تركتهما خوفاً الاطناب فليراجع ☼ ثم ان الله تبارك و تعالى وفقنى الى نشر القرآت و اقرائها بين الطلبة اولى الافهام على شروط اخذى عن المشايخ الكرام و اساتذتى الفخام من وقت الاجازة الى هذا الزمان بالجد والسعى و الايقان حتى جاؤا الى واجتمعوا لدى ☼ وقرؤا على منهم العالم الكامل الفهيم الزكى والمجد الماهر بين اخوانه كالبدر الزاهر (مولى الحاج حافظ عبد الرشيد بن عمر الآخون الطارى) زاد الله فيضه ونشره وتقومه ونال ماتمنا وفقه الله تعالى الى الحالات السنية و الافعال المرضية ويسر آماله الدنيوية والاخروية ☼ فانه لما علم ان علم القرأن و الوجوهات علم شريف وفن لطيف لا يظفر به الا من هو ماهر و لا يصل اليه الا من هو فى افق البلاغه زاهر فبادر فى تحصيله ليدخر من كنوزه بأجود الذخائر ☼ وينال من معادن رموزه باخلص الجواهر ☼ حتى الى جاء بعده حج بيت الله الحرام فى سنة ثمان و تسعين و مأتين بعد الالف المدينة المنوره لقصد زيارة النبى عليه الصلاة و السلام ☼ وعلى آله و اصحابه الكرام واراد بحفظ القرأن واخذ الوجوهات ☼ و القرآت المتواترة فابتدأ منى كل يوم بمقرأ مع المفردات من الوجوهات ☼ ثم جمع السبعة و العشرة و ختم ختمة كاملة عند محضر الجماعة فى الحرم الشريف النبوى ☼ على مضمن الشاطبية و التيسير لاب عمر والدانى و الدرة و التحبير للامام الجزرى ☼ وقرأ ايضاً العشرة من اول الفاتحة من طريق الطيبة و النشر الكبير و بعضاً من الماهر الذى هو طريق المناسبة و اخذ ايضاً مسلك يوسف افندى صاحب الايتلاف ☼ و اخذ ايضاً مسلك عطاء الله النجيب من كتاب مرشد الطلبة لكل منها من الطريقين و طلب منى الاجازة بما اجازنى به مشايخى الكرام والاساتذتى الفخام من الاقراء و الافادة للطالبين وان يجيز بذلك لمن يراه من المستعدين والاخذين فاجزته طلباً لمرضات الله تعالى و اوصيته فيما قرأ على و تلقاه منى ان لا يتخطاه ولا يخلطه بسواه اجازة صحيحة مقرونة بالنية و التلفظ مشمولة بالتحرز

و التحفظ جعله الله تعالى من المهرة الكرام ومن المنتفعين بعلومهم الى يوم القيام آمين ☆ ثم انه لازم علينا ان نذكر بعض الفوائد و الوصايا ترغيبا بمتابعة افضل البرايا منها ما اخرجه السنى عن ابى الدرداء رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من قال حين يصبح و حين يمسى حسبى الله لا اله الا هو عليه توكلت و هو رب العرش العظيم سبع مرات كفاه الله ما اهمه من امر الدنيا و الاخرة و منها ما اخرجه النسائى فى عمل اليوم و الليلة بسنده الى عائشة رضى الله عنها و عن ابيها انها قالت ما جلس رسول الله صلى الله عليه و سلم مجلساً ولا تلا قرأناً و لا صلى الا ختم ذلك بكلمات قلت يا رسول الله اراك ما تجلس مجلساً ولا تتلو قرأناً ولا تصلى صلاة الا ختمت بهؤلاء الكلمات قال نعم من قال خيراً كن طائعاً له على ذلك الخير و من قال شراً كانت كفارة ☆ سبحانك اللهم و بحمدك و استغفرك واتوب اليك و منها ما اخرجه الحافظ ابو محمد الحسن عن ابى هريرة رضى الله عنه قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من اتى منزله فقرأ الحمد لله وقل هو الله احد نفى الله عنه الفقر و كثر خير بيته حتى يفيض على جيرانه صدق رسول الله عليه صلوات الله ومن الوصايا ان لا يطلب العلم الا الله و ان لا يتخذ سبيلا للامور المنهى عنها شرعاً كظهور حسن الصيت و السمعة و ان لا يكون للقارى فى قرائته التفات الى غير الله تعالى فان من عمل لغير الله اوقصد غير الله خسر ما عمل و كان عمله حجة عليه وان لا يعتمد فى الرزق الا على الله تعالى ☆ وذكر شيوخى ان فى العلم الغنى عما سوى الله وفى القرأن المغنى عن كل شئ حتى عن النفس ☆ وذكروا لى ايضاً ان القارى لا يكون قارئاً حقيقة حتى يغيب عند قرائته عن الكون كله فان لم يمكنه ذلك فليقرأ قرائته خائف من طرد ربه عز وجل فحينئذ لا يرى احد من الناس فى قرائته لقوة سلطان الخوف على قلبه ومن لم يكن فى قرائته كذلك فهى غير نافعة عند الله تعالى اغنى الشركاء ☆ فاسئله ان لا ينسانى و ابوى و اقربائى و جميع شيوخى من دعوات الصالحات ☆ وهو من عادات السادات و اوصيه ما اوصانى به مشايخى الكرام ☆ من الوصايا المذكورة بين العلماء الاعلام فانها جامعة

لانواع البر و التعبد الى الملك العلام ☼ و من تخلق بها وصل الى كمال المعرفة و كانت حجة له يوم يناد المنادى بالتفرقة جعلنا الله و اياكم فى زمرة احبائه و من السابقين الى جناته آمين ثم آمين ثم آمين ☼ و صلى الله و سلم على سيدنا محمد و على جميع الانبياء والمرسلين وآلهم و صحابتهم اجمعين و الحمد لله رب العالمين.

وقد كان الفراغ من هذه الاجازة فى يوم ثلث وعشرين من شهر ربيع اول فى سنة ثلاثماته بعد الالف من هجرة من له كان العرف الشرف
صلى الله و سلم على خير الخلف و السلف وعلى
آله و اصحابه وعلى من تبعهم الى يوم الدين
و الحمد لله رب العالمين
سنة ١٣٠٠

قاله بلسان الذلة
المذنب الفقير القلة الملتجى الى غبار
المدينة المنورة احمد بن محمد الخالدى الاسلامبولى
العريف بأمام جامع شريف ارپه‌جيلر الحنفى مذهباً و المدنى
موطناً و النقشبندى طريقة و القادرى مشرباً حامداً مصليا سائلاً
من الله حسن الختام بجاه سيدنا و مولينا محمد عليه
و آله افضل الصلاة و ازكى ☼ السلام غفر الله
ذنوبهما و ستر عيوبهما آمين ثم آمين
سنة ١٣٠٠

السيد احمد.

ترجمهٔ حالنڭ قسم اولنی بوراده اکمال ایتدم. زیرا بورایه قدر اولان احوال هب تصادف ایدی. اصل مطلوب و مفید اولان قسمی بوندن صوڭره اولانلری‌در. زیرا بوندن صوڭره هر نه اولدیسه، سعی و اجتهاد ایله ممکن قدر تدبیر اولنه‌رق تشبث ایله اولمشدر. تدبیرده اولان خطالرمی دخی اشاره ایتمشم: ابتدائی فکرلرڭ نه کبی موانعه اوغرادیغی یدی سنه تدریس اثناسنده طلبه و شاکردانه اولان تجربه و تربیه‌لر. ایکی سنه قاضی‌لق مدتنده دوشندیکم شیلر. سکز آی مفتی وکالتی خدمتنده بولندیغم زمان تدبیرلرده اولان خطالرم. روسیه مسلمانلری حقنده تأمین استقبال ایچون خیال ایتدیکم مسلکلر. ممالك اجنبیه ایله ایتدیکم محاوره‌لر. مسلمانلرڭ اوز آرالرنده اولان نفاق و شقاق و سؤ اخلاقڭ ازاله‌سی لزومی. روسیه و عثمانلی حکومتلری ایله اولان مصادمه. حسن حسنی طویرانی ایله مکاتبه. شیخ جمال الدین الافغانی ایله مناسبت. عبدالله ندیم، ابراهیم ادهم ایله مصاحبه. عبد الله کویلیام ایله مکاتبه. نیویورقده منتشر «کوکب آمریقا» ایله مراسله. پاریسده منتشر «ابو نظاره» ایله مکاتبه. «طرابلس شام» غزته‌سی صاحبی کامل بك ایله مناسبت. درسعادتده هجرت ۱۸۹۴ سنه‌سنده. استانبولده زراعت و قمزچی‌لق. طوقوز سنه بر بیکارلق. بخارای شریف سیاحتی، اوروپاده بر قاچ ایام. معارف ناظرلری باغه‌لیپوف ڤانوفسکی‌لر ایله مکالمه و لایحه‌لر تقدیمی. مسلمانلرڭ حجدن منع اولنمه‌لرینه قارشی پرنس اولدنبورغسکی حضورنده قبول و عریضه اعطاسی و بونڭ پاسپورت ویرلمك ایچون بولغان تأثیری. درسعادتده روسیه قونصلی طرفندن ایدلمش سؤ معامله و تورکیه‌نڭ دنائتی. آدیسه‌ده حبس خانه‌سنده کیچردیکم وقتلر. فك رقاب ایله مناسبت. حریت افکار حرکتنده اشتراك. بونلرڭ کافه‌سندن قسم ثانیده تفصیلا بحث اولنه‌جقدر.

تم قسم اول

«الفت» و «تلميذ» كتبخانه‌سنده موجود كتابلر:

"بيك بر حديث" شريف ترجمه‌سى . . . . (٢) روبله
"ترجمهٔ حال" . . . . (٣) "
برنجى سنه «الفتى» توبله‌نوب صاتلمقده . . . . (٢) "
"روسيا مسلمانلارى اتفاقى" نڭ نظامنامه‌سى . . . (١٠) تين
"روسيا مسلمانلارى اتفاقى" نڭ پروغرامى عادى كاغدده (٧) "
" " " " ياخشى كاغدده . . (٢٠) "
"چوپان يولدزى" . . . . (٢٠) "
"هر كيمگه كرك" . . . . (١٥) "
"صبح صادق" . . . . (١٠) "
"علم حال طبى" . . . . (١٠) "
"وجدان محاكمه‌سى" . . . . (٢٠) "
"بيك اوچ يوز سنه‌لك نظره" . . . . (١٠) "

يقين وقتده هر كمگه كرك تكمله‌سى دخى باصلوب چقاجقدر.

«الفت» و «تلميذ» مطبعه‌سى هر دورلو مطبعه ايشلرى دخى قبول ايته‌در و قبول ايتكان ايشلرين وقتنده اولگورته‌در.